

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

91

85
Z-72

9 X 2003

Տրակտորների և արտադրության
համար *№ 461*

650

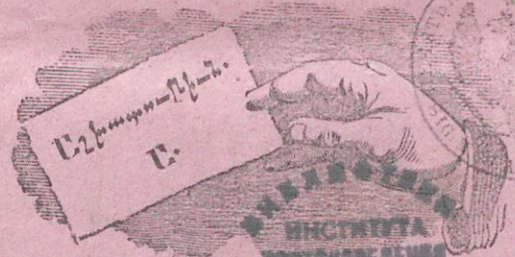
ՀՆԳԱՆՑԻՈՅ

ԸՆՑԻՐ

ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ԿԸԶԻՆԵՐՈՄ

Թարգմանա-Նի-ն

ԸՆԿ- ԳՐԳՈՐԵՆԵՑԻ

ИМПЕРАТОРСКОЕ
ПРАВИЛЕНИЕ
№ 1000
1872

Հայոց Վարդապետական Ընկերության

տպարանում:

1872

85
2-72

1872
108

80-1334-52

11853

36170-66

Дозволено Цензурою, Тифлиссъ, 25 Августа 1872 г.

Եւ Աղբ

Քերուշ մանուկներն

Աւարտ ստառ

Յուրով է

Ք. Ա. Մ. Մ. Մ. Մ.

50718-Ա.Կ.

ՅԱՌԱՋԱՐԱՆՆԵՐ

Իմ նպատակն էր, որ նուիրելի Հայ նորալարժ մանուկներին մի այնպիսի դիրք, որ նոքա ընթերցասիրելով, կարողանային ուղղել իրանց քաղցրահնչուն լեզուի կտակերը և ընտելանալ փոքր առ փոքր Հայոց գրականութեան հետ: Այս ասելով, թո՛ղ չկարծէ յարգոյ ընթերցասերը, որ մինչև այժմ չէ հրատարակուած ո՛չ մի աշխատասիրութիւն ընթերցասիրելու համար: Այո՛, հրատարակուած է ոչ միայն մէկը, այլ մի քանի տասր, որոնք ոչինչ ազդեցութիւն չեն ունեցել ո՛չ մեր ստորին դասու և ո՛չ էլ մանուկների վերայ: Ինչո՞ւ: Որովհետև նոքա կամ բոլորովն զբարար են եղել մշակուած, կամ թէ չէ՛, խառն ու շփոթուած լեզուով գրուած. ահա՛ ինչի համար չեն հասել նոքա կատարեալ իրանց ցանկալի նպատակին:

Այս հանգամանքից ստիպուած ու մի քանի գիմնադետ ընկերների խնդիրքով թարգմանեցի «Նորհայոց անցք անմարտաբնակ կղզիներում» վերնագրով գրքոյկը, որն ահա՛ ջերմին ուրախութեամբ նուիրուած եմ Հայ նորալարժ մանուկներին: Այս գրքի թարգմանութեան ժամանակ, իմ նպատակն է եղել աշխատել որքան կարելի է, համապատասխանել երեկայի հասակին ու յառաջադիմութեանը: Ասինքն աշխատել եմ զրել կարծ նախադասութիւններով ու ժողովրդական պարզ ու մարուր լեզուով, որ մանուկների հետաքրքրութիւնն աւելի զրգէ զէպի ընթերցասիրութիւնը: Թարգմանութեանս միջ ապատ եմ թողել մի քանի բառեր, որոնք զործ են դնլում այժմեան գրականութեան միջ: Իսկ եթէ ես փոխարիկի նոցա զարձեալ զէպի ժողովրդական լեզու, այն ժամանակ, իհարկէ նոքա պիտի անշուշտ կորցնէին իրանց քաղցրութիւնը: Որովհետև ես նպատակ ունեի նուիրել

2. 25-217 02

այս գրքոյից Հայ նորախորժ մանուկներին
 իրրև մանկական պատմութիւն, վասն որոյ
 աշխատեցի, որ սորա մէջ ևս մտցնել այն
 փորագրուած պատկերները, որոնք կային
 բնագրի մէջ և որոնք կարող կին աւելի ըն-
 թերցատրութիւն զբռնել մանուկների
 մէջ: Բայց ախտոս, որ այս իմ ցանկալի
 նպատակը մնաց անկատար, պատրաստի
 փորագրուած պատկերներ Հուննապու առ-
 թիւ: Իսկ եթէ բաղդը կ'ժպտայ իմ ա-
 ռած և այս իմ փորրիկ աշխատութիւնը
 սիրալիք ընդունելութիւն կ'զանէ յարգոյ
 ընթերցողների կողմից, այն ժամանակ ևս
 կ'աշխատեմ զարձնալ նուիրել Հայոց
 Եզրի մատող մանուկներին մի այլ հե-
 տաբրբեր գիրք, այն ևս պատկերազարդ:

Ե. Գրեհորեանց:

1872 ամի Դ Բագու:

Լ սեցիք, ես կամենում եմ առաջ իմ ես
 զբքիս վերայ մի քանի բան ասել:

Նրիւ առիկ, որ ևս ծանօթացել էի
 մի աղի հետ: Սա ունէր իրան հօրեց
 առացած մի մեծ կայք և ման էր եկել
 ամեն տեղ էն մտքով, որ տեսնի աշխար-
 քում ինչեր կան: Ես իմ ծանօթս չա-
 փից զուրս սիրում էր ծովով ճանապարհ
 զնայը և վաճառներից ոչինչ վախ չունէր:
 Ես սաստիկ սիրում էի նորան, որովհե-
 տև նա մի անվախ սրտի և շատ ազնիւ
 բնութեան տեր մարդ էր: Այս շատ տեղէ
 ցոյց տուել իրա քաջութիւնը, բայց նո-
 րան արած բաներից օրինակ բերելու հա-
 մար, կ'պատմեմ միայն միկը:

Միանգամ մէկը նորա հետ գնացինք
 ծովը մեր նաւի սենեակի (օթախի) մէջ
 նստած զանազան բաների վերայ խօսելով:
 Իսկ մեր առաջից փռում էր հակառակ քա-
 մին և չէր թողնում, որ մեր նաւը կար-

զին զնայ: Էկնց էս միջոցին ներս մտաւ
մեզ մօտ նաւի վերայ ծառայողներցի մե-
կը և ասեց թէ՛ ծովը սկսումէ տակու վեր
տնիլ և մէկ նաւ էլ դալիս է հէնց ուղիղ
մեզ վերայ: Աբբ որ էս բանը լսեց իմ
ընկերը, ուրախ ուրախ շվշվացներով գուրս
եկաւ սենեակից նաւի երեսը և կամե-
ցաւ, որ տեսնի ծառայի ասածները:

Աթէ մենք ուզենայինք, շատ հեշտու-
թիւնով կարող էինք ազատուիլ կատա-
ղած ծովեց և մեզ վերայ եկող երկիւ-
ղալի նաւի ձեռքեց, բայց ինչ անես, որ
փախելով պրծնեն իմ ընկերը չէ՛ր սի-
րում: Արովհետեւ կնպէս բաները նորա
բնութեանը հակառակ էին: „Տղի՛քք“
ասեց նա ծառաներին, „իմ յոյս ձեզ
վերայ կնքան է, որ գիտեմ գուք չէ՛ք
փախնալ էս սարսափելի ծովեց և էն
նաւեց, որ ուղիղ մեզ վերայ է դալիս:
Բայց եթէ ինձ հարցնէք, ես կ'ասեմ,
մնանք էտտեղ և տեսնենք ո՛վ կ'յաղթի
մենք՝ թէ քամին“:

Բայց կնպէս կաւ, որ քամին հանդար-
տուեց, ծովը հանգստացաւ. իսկ մեր դէմ
եկող նաւի վերայ տեսանք, որ ոչ թէ
միտքը չար մտրդիկ են նստած, այլ մի
քանի խեղճ և բարի ձուկը բռնողներ:

Աբբ որ յաջողակ քամին տարաւ հաս-
ցրեց մեր նաւը մինչև մեր ուղած տեղը,
մի քիչ ժամանակից յետոյ իմ բարեկամը
լցրեց նաւը զանազան ապրանքներով և
ուզարկեց Բուկնոս Այրեւս քաղաքը և
ինձ էլ ասեց, որ իրան հետ գնամ և
տեսնեմ թէ կնտեղի շնդկացիները ինչ-
պէս բաներ են անում իրանց թռչկան
ձիւրի վերայ:

Կապէս երբ առանց փորձանքի յառաջ
վինք գնում մենք մեր նաւի վերայ, ես
ասեցի իմ ընկերին. դու քամուց աւե-
լի ուժով գուրս եկար. որովհետեւ նորան
յաղթեցիր: Բայց նա ինձ ասեց „դա
ինչ է. ես էղպէս բաներ շատ եմ տե-
սել երկիրներ մանդալու ժամանակ և
եթէ կամենաք, ես կարող եմ ձեզ պատ-
մել մի քանի բաներ“:

Մեր բնիկները, որ իմանում էին նորա քաջութիւնը և ճանաչում էին նորա անվախ սիրտը, սրեցին ականջները և բսկսեցին լսել նորա պատմութիւնը:

ՄԱՍՆ ԱՌԱՅԻՆ

ԳՆՈՒՆ ԱՌԱՅԻՆ

ԳՆՏՆԻ ՏՄԻՆՆԵՐ

Ըստ ժամանակի է, որ դուք պիտեք թէ ես ինչքան եմ սիրում ճանապարհորդութիւններ անելու: Եւ որտեղ որ էլ է եմ, միշտ իմ ճանապարհորդութիւնները յաջողակ են անցկացել: Բայց իմ քաղղրս չէիսեմ ինչ պատճառով յանկարծ շուռ եկաւ: Չուիի մեծ քառն փշտեցին

նաւը, որի մէջ ես ճանապարհ էի գնում.
Իսկ ես՝ չգիտեմ թէ ինչ կերպով ընկայ
մի կղզու ափ (ղրազ):

Երբ ուշքի եկի, երկար ժամանակ մտա-
ձեցի, թէ որտեղեց ո՞րտեղ ընկայ ես էս-
տեղ: Բայց չկարողացայ զուէն հանել
էս բանը: Ել մտածելու ժամանակ չէր.
ես պէտք է միայն իմ գլխի ճարը տեսնէի:
Արովհետեւ ծովի ջուրը, որ յանկարծ գա-
լիս էր ափը լցնվում, վախում էի, որ
ինձ վեր առնի տանի: Աս մտայ կղզու
մէջ, որ իմ ապրուստիս համար մի հնարք
գտնեմ: Ծառից կտրելով մի ճիւղ,
սրեցի ծայրը և սկսեցի մանդալ ծառերի
մէջ, որ գետինը փորելով արմատներ
(տակոփիկներ) հաւաքեմ և իմ կեանքը
պահպանեմ: Իմ սրած փայտը մտաւ մի
երկաթի օղակի (հարդե) մէջ. ևս օղակը
պնդացրած էր մի տափակ քարի վերայ:
Մէկ կերպով բարձրացրի քարը և տեսի
նորա տակին մի քարի սանդուղք (փալա-
քան), որ գնումէր դէպի վետնի տակ: Իս-

կոյն մտայ էս տեղ, բայց զարմացայ. որով-
հետեւ էն փայտը, որ դրած էր քարի
ետեք յանկարծ վեր ընկաւ և դու-
ռը ետևիցս պինտ ծածկվեց: Մէկ ուզում
էի դուռը բարձրացնել, բայց թողեցի էն-
պէս ծածկված: Արովհետեւ եթէ գազան-
ներ ինձ վերայ գալի լինէին, էս կարող էր
ազատել և պահպանել իմ կեանքը:

Գիտէք թէ ինչե՞ր տեսայ երկրի տա-
կին: Իմ տեսածն էր թաց պատեր և
սաստիկ ցուրտ տեղեր, նմանապէս մի եր-
կաթի դուռը, որ չէր կողպած: Աս բայց
արի էդ դուռը և գտայ էն տեղ զանազան
թմանգազին բաներ, բայց ամենից շատ՝
ոսկի և արծաթի փողեր: Հաւաքելով
նորանցից մի քանիսը, ուզում էի դուռս
գալ դեռնի տակից, բայց ինչ կա-
նես, որ դուռն էլ չէր բացվում: Բացի
սորանից, ես լսեցի յանկարծ մի ձայն, որ
հէնց կարծես թէ երկինքն էր որոտում:
Եստեղ շատ վախեցի. հանեցի սուրս և
մի քանի անգամ խփեցի քարի դռան:

Գուռը բացվեց, պարզ և մաքուր օղբ
 ինձ ոյժ տուեց և ես կարողացայ դուրս
 գալ՝ դեմնի տակից: Երբ որ սիրտս ու-
 բախտութիւնից մի քիչ տեղն եկաւ, խմ
 անբաղդութիւնից տեսի, որ ո՛չ թէ գր-
 խիս վերայ երկինքն է, այլ մի ճարճաբո-
 տած և մութ ու խուար թաղ, որն
 ունէր տեղ տեղ նեղ ու սուր ձևեր:
 Գեանի տակին կար շատ պաշտաններ,
 որոնք ունէին ճանապարհ մէկից դէպի
 միւսը: Տեսի, էս պաշտաներից մէկը, որ
 լերն էր փոշեով (թողով) ու մամուռած
 քարերով: Աղեցի թող անիլ էս տեղն
 ու զնայ մէկ գուրս զայլու տեղ զանել
 ինձ համար: Բայց յանկարծ երևեցի մի
 հնդէս սրահում, որ ծածկած էր թանձր
 ու կանաչ խտով: Էս սրահն ունէր չորս
 կողմը բարձր քարի պատ, որի տեսնողը
 կ'կարծէր թու՛մը քան թէ պատ: Քար ու
 քանդ էլած ու վեր թափած տեղերը
 զարմացնում էին, որովհետեւ շատ հին
 էին: Էտտեղ ես տեսի մի քանի պաղե

ծառեր, որոնց վերայ երևում էր, որ մէկ
 ժամանակ էտտեղ այդի և պարտեղ է
 էլէլ: Ո՛հ, էս ինչ զարմացք բաներ են,
 ասեցի ես մտքումս: Իսկոյն վերայ հասայ
 և քաղցի էս ծառերից մի քանի պտուղ
 և կերայ: Էնց ոտս փոխեցի մի քիչ
 առաջ թէ չէ՛, տեսի մի փոքր ծով, լողն-
 ցայ նորա մջ և մարմինս հովացաւ: Յե-
 տոց նստեցի նորա ափին և մաքս եկան
 զտած փողերս: Էանեցի նորանց և տեսի որ
 նորանք իստակ արծաթի և ոսկի փողեր են:

„Ախ, եթէ մի կերպով կարողանայի
 դուրս գալ էս թանձր անտառից (Ժմակց) „
 ասում էի ես „էն ժամանակ ինչ մեծ
 օգուտ կարող էին տալ ինձ էս փողերը:“

Էս խօսքերն, ասելով Աստուծոյ անունը
 տուի և սկսեցի ձգելով անց կենալ անտառի
 միջով, որը քանի գնումն, կնքան աւելի
 նուազում էր: Արեկից էլած, ես հասայ
 անտառի վերջը և դիչերն կն տեղ անց-
 կացրի: Էնց որ զարթնեցի, վեր էլայ մի
 ծառ և մտիկ տուայ աչքի երևող տեղեր

և տեսի մի քանի խրճիթներ (փոքրիկ աներ),
արտեր և տաւարներ, որոնք էն տեղ արա-
ծում էին: Զովիւները (չորաները) անա-
տունների մորթի հազած, արած այնու՛մ էին
էն տեղ իրանց տաւարները:

Ես տեղ ես վեր եկի ծառից և մտքումս
դրի, որ զնամ էն հովիւներից մէկի մտա:
Երբ զնացի նորա մտա և սկսեցի նորա
հետ խօսել, նա իմ բազդից մի քիչ հա-
կացաւ իմ լեզուն և պատմեց էն երկրի
մասին, որ տեղ ես էի: Զովիւը շատ բարե-
մարդ էր. նա կանչեց ինձ մինչև անգամ
իրան հետ նախաձայնիկ (սհար) անելու:
Ես նորա խօսքը չկտորեցի, մանաւանդ, որ
բացի միջանի պտուղներից ո՛չինչ չէի կերել:
Բերդի վերայ չաւելով, ես հարց ու փորձ
արի էն անտառի մասին: Նա ասեց թէ, էդ
անտառը կնքան մեծ է, որ սահման չունի
և թէ բնակիչներից ոչ մէկը չի կարողացել
նորա մեջ մտնել: Արովհետեւ մի քանի
տեղեր զազաններ են բնակվում, որոնք շատ
անգամ արձակվում են անցաւորների

վերայ և նմանապէս ձեռքից ոչխարներ
կտում և տանում. Ես փառք տուի
Աստուծոյ, որ Նա ազատեց իմ կեանքս
չար ու փորձանքից: Եւ տեսնելով, որ
հովիւը մի բարե մարդ է, խնդրեցի, որ
ինձ հազնելի շոր տայ, որովհետեւ ես չու-
նէի ո՛չինչ մարդավարի հազուատ: Ես
պատճառով տուի նորան փող, բայց նա
վեր չառաւ:

Ըստով լսեցի հովիւների շփե ձայնը,
որ կանչում էին և հաւարում ոչխարները:
Իմ նոր ծանօթս էլ նոյնպէս հաւարելով
իրա ոչխարները դէպի տուն, ինձ ասեց,
քեզ համար լաւ չէ, որ դիշերը մնա
դուրս տեղ, և կանչեց ինձ իրա խրճիթը
զնայու: Ես ուրախութիւնով համաձայնեցի
և զարմացի հովուի ետեւից քարի և
ազնիւ բնութեան վերայ:

Զովուի աղքատ տանը հոգեւորականներ
ընտանիքին. այսինքն նորա հինգուկու
խաներին, որոնք խաղ էին անում խրճիթի
մտա: Մենք նստեցինք կանաչ խոտի վերայ

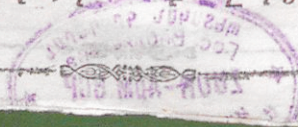
36170-66

Եւ միջոցին մօտի խրճիթներէց եկան մեզ
 մօտ երկու մարդ: Երբ որ նորանք իմացան
 թէ նոր ծանապարհորդ է եկել, մնացին
 մեզ մօտ իրիկվայ հաց ուտելու համար:
 Մենք նստեցինք բոլորակ, կերանք, խմե-
 ցինք և ուրախացանք:

Լուսինը կողը երեսի պէս փայլում էր
 և զգում ամեն տեղ իրա պայծառ լոյսը
 և հաղար հաղար աստղներ լոյս էին տալիս
 ու պղպղում պարզ ու կապոյտ երկնքի
 վերայ: Բայց մենք զեռ մէկ կողմից նստած
 հովուի սեղանի առաջ, ուրախութիւն
 էինք անում: Տան տիրոջ երեխաները
 քնել էին մեր ոտերի տակը. հովուի կինը
 խտտած տարաւ նորանց քնեցնելու ոչխար-
 ների մորթու միջ:

Եւ ուտեան տան տէրերը լուանալով
 իրանց ձեռքն ու երեսները, եկան ինձ
 մօտ և խորով հաղար բարի անեցին:
 Իսկ եւ շնոց հալալ կայ, որ ինձ հարան
 սիրեցին ու պատիւ տուին: Տան տէրը
 անեց ինձ, եթէ իմ մարումը կայ քաղաք

3910-99

զնալու, պէտք է ընկեր ունենամ ինձ հետ
 իրանց զիւղեց: Բայց ես ասեցի, թէ չեմ
 ուզում շուտ զնալ, այլ պէտք է մնամ
 նորա մօտ մի քանի օր: Եւ խնդրեցի, որ
 ինձ համար հագնելի շոր առնի. և տուի
 նորան փող, որքան որ հարկաւոր էր: Սօ-
 րանից յետոյ մէկ մարդ ուղարկեցին քաղաք
 բան առնելու համար: Երկու օրից յետոյ
 ես ստացի մի կնպխի շոր, որ կարծես թէ
 հէնց ինձ վերայ էր ձեւած ու կարած:
 Հովիւներից մի ձի առի և պատրաստվեցի
 ծանապարհ ընկնելու: „Գե՛հ մնաք բարով
 տղերք“ ասեցի զիւղացիներին, „ասա՛ վեր
 առէք իմ տուած ընծաներն և դորանց
 տեսնելիս՝ միշտ մտքներդ բերէք ինձ:

Միքանի ժամանակից յետոյ, ես հասց
 քաղաք, որ տեղ իմ ընկերն աշխատում
 էր զանել մի կնպխի տուն, որ տեղ առ-
 հասարակ վեր էին դալիս էն քաղաք
 եկող ու զնացողները: Փոքր հանդատա-
 նալով, զնացի էն տեղը նաւահանդիտարը
 (նաւեր կանդնելու տեղը), որ մօտ էր

քաղաքից և տեսի կնտեղ մի քանի նաւի
 տէրերու Բայց ոչ ինչ չկարողացայ նորանցից
 իմանալ են ինչ որ ինձ հարկաւոր էր
 Իս պատճառով ես ստիպված, յետ դառայ
 տուն և բոլոր դոր ճքերս թողնցի միւս օրվանս

ԳՂՈՒՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԻ

Մէկ աղքատ ծեր մարդու և մէկ վայրենի
 աղջկայ հետ ծանօթմանալս:

Միւս օր հինց որ լուսացաւ թէ չի, էլի
 գնացի դէպի նաւահանդիստը, որ իմանամ
 նաւեր եկել են թէ չէ: Արով հետեւ մտըումս
 կար, որ նաւերի միջոցով իմանամ թէ
 ինչէ հարկաւոր ինձ անելու: Բայց ինչ
 քանի որ սպասում էի, չկաւ: Կնդուր համար
 չէի իմանում, թէ ինչ անեմ. բայց էլի ա-
 սեցի, ե՛կ մի.քիչ էլ սպասեմ, կարելի է նոր
 եկող նաւերից մէկ բան կ'իմանամ և էս
 կերպով յետ դառայ դէպի տունս: Դա-
 նապարհում պատահեց ինձ մի աղքատ
 ծեր մարդ և ողորմութիւն խնդրից: Տուի
 նորան ողորմութիւն և հարցրի:

— Վո գործն ինչէ ելէլ, երբ որ դու
 երիտասարդ էիր:

— Ես նաւատէր եմ էլէլ, պատասխանեց

ձերը՝ ունեցել եմ սեպհական նաւ, բայց
անգուլթ փոթորիկը կործանեց նորան
բոլոր հարստութիւնովս:

— Աւրեմն դու նաւով մանդալու մեջ
չատ տեղեակ ես:

— Այո՛, ես շատ բաւ գիտեմ եղ պաշ-
տօնը և միշտ ման եմ եկել շատ հեռու
ծովեր: Իսկ այժմ իմ ձերութիւնս և
ոտքերիս թոյլութիւնը չեն ներում ինձ
երկար կանգնել ոտքի վերայ: Աթէ դու
կամենում ես ինձ հետ զրոյց անել,
թողի՛ր որ նստեմ հս քարի վերայ:

Մենք մօտեցանք մի մեծ քարի և եր-
կուններս էլ նստեցինք:

— Գու շատ զարմանում ես, որ ես նա-
ւատեր եմ էլի:

— Ամենին ո՛չ. բայց ես ցանկանում էի
հարցնել քեզ մէկ բան, որ շատ հար-
կաւոր էր ինձ:

— Ափ՛ր, պատասխանեց ձերը ճշու-
մափկ ապով ինձ վերայ: Ես պատմեցի
նորան ինչ որ հարկաւոր էր:

— Աթէ եղ մի քանի տարի առաջ լե-
նէր, երբ որ ես սեպհական նաւ ունէի,
ատեց ձերը, ՚ի հարկէ ուրախութիւնով
կարող էի կատարել քո ցանկութիւնը:
Իսկ այժմ ձերութիւնս և թոյլութիւնս
ինձ հնազա են յաղթել, որ հասարակ
նաւատեր մարդկին էլ չեն ուզում վեր
առնել ինձ իրանց մօտ ծառայելու:

— Իսկ եթէ ես վարձով նաւ բռնեմ,
կարող ես ինձ հետ ճանապարհի ընկերու-
թիւն անել:

— Ինձ համար զիմ մէկ է, պատասխանեց
տխրութիւնով ձերը. ես արդէն բաւակա-
նին ապրել եմ աշխարհի երեսին. այժմ
եթէ ես որտեղ որ մեռնիմ, ոչինչ նշանա-
կութիւն չունի: Բայց աւելի բազդաւոր
կ'լինի, եթէ իմ կեանքում մի անդամ
էլ ծովային ճանապարհորդութիւններ
անի:

— Գնանք ինձ մօտ, ատեցի ես նրան.
ես վաղը կ'աշխատեմ կամ մէկ նաւ
վարձել, կամ թէ մի նաւ առնել:

— Աթէ առնես, աւելի լաւ կ'անես, պատասխանեց ծերրը :

— Մենք վերկացանք եկանք տուն: Ծերրը կուշա ճաշելից յետոյ պարկեց, որ քնի, իսկ ես գնացի փողոց և առայ ինձ և ծերի համար ճանապարհի հագուստ: Արբ որ ծերը զարթնեց քնից, մենք միասին գնացինք նաւահանգիստը և կնտեղ առանք մի կնպիսի նաւ, որ ծերի խօսքով կարող էր շատ հեռու ճանապարհներ մանդալ :

Միւս օր ծերին ուղարկեցի, որ մանգայ և նաւի համար ծառայողներ գտնի. նմանապէս պաշարեղէն պատրաստի նորանց ճանապարհորդութեան համար: Արբ որ ծերը գնաց, դուռը փակեցի ետևիցը, հանեցի ամեն ոսկեղէնա և սկսեցի հաշվել, որ իմանամ թէ բաւական կ'լինի նա մեզ ճանապարհին թէ չէ: Բայց հաշվելով տեսի, որ էս փողերով մեր ծախսը չի ծածկիլիլ: Էնց որ հաշուս վերջացրի թէ չէ, ծերը խփոյն եկաւ:

— Ինչ արիւր, ծառներ բռնեցիր նաւի

համար թէ չէ, հարցրի ես նորան:

— Ինչ որ հարկաւոր էր ամենը կատարեցի — Աւրեմն լսի՛ր ինձ, ասեցի ծերին, ես հաշվեցի, որ եթէ ծառայողների փողը էս գլխից տամ, էն ժամանակ ինձ մօտ փող չի մնում ճանապարհի ծախսի համար: Իսկ եթէ նրանց էլ փող չտամ, լինելու բան չէ:

— Ի հարկե, կարծիք չկայ, որ առաջուց պէտք է վճարած, պատասխանեց ծերը մտածելով:

— Աթէ եղպէս է, բ՛ն տիրիր, ասացի նորան բարեկամարար ուսին խփելով: Վաղաքու՛մը ես ունիմ մի ծանօթ և բարեկամ մարդ, որից կարող եմ ձեռք բերել կնքան փող, որբան ինձ հարկաւոր է: Վէր առ ուրեմն իմ սենեակի բանալիքը և պատրաստիր ինչ որ հարկաւոր է մինչե իմ դայր:

Վերառնելով ինձ հետ մի լապտեր (Փանար) և մի քանի մոմեր, ես խփոյն պատրաստեցի իմ ձին և դուրս գնացի

քաղաքից: Ը ուտով հասայ էն հովուի
 գիւղը, որի հետ մօտ ժամանակներս բա-
 րեկամացել էի: Աս գնացի գեպի էն
 անտառը, որ տեղ զանվում էր գետնի
 տակի տները: Աս էս տեղ ձիուց վեր եկի
 ու հանեցի նորա լեկանը և թամբը ու
 կապեցի նորան մի ծառից և յետոյ նըս-
 տեցի ծառի շուարում, հանեցի իմ ճանա-
 պարհի պաշարը ու փոքր ինչ կերայ:
 Աւ յետոյ ձին թողնելով իրա տեղը, ես
 ճանապարհ ընկայ ու գնացի անտառի
 խորքը: Աս տեղ զօրութիւնս կտրվեց և
 ստիպուեցի հանգստանալ մի ծառի արմա-
 տի տակ: Արքան ինձանում ուժ կար,
 աշխատում էի մանդալ և գտնել մի ճանա-
 պարհ գետնի տակին: Օրը մթնանում էր
 ամեն մի շիշխոց սարսափեցնում էր ինձ:
 Իսկոյն իմ միտքս եկաւ գիւղացու սար-
 սափեթը պատմութիւնը. Աւ քանի
 որ ես մտքի մէջ էի ընկած, յանկարծ մի
 քնքուշ ձեռք մեկնուեց գեպի ինձ և
 երևեց աչքիս մի մատղահաս վայրենի

աղջիկ: Աորա կրծքի (դօշի) վերայ կախ
 էին ընկած երկու հասած նուներ, որոնք
 մարդու խելքն ու միտքը տանում էին:
 “Աորա մէջքի ու կրծքի վերայ կիտուած
 էին սև ու երկայն մազերը: Իսկ նորա
 կարմիր վարդի նման թշերը, շողշողում էին
 արեգակի ճառագայթների պէս: Աորան
 տեսնելով, ես բոլորովին մուսացայ իմ
 հոգսն ու ցաւը և լուրթիւնով մտիկ էի
 տալիս էն աղջկայ վերայ, որի աչքերը սև
 սաթի պէս փայլում էին:

Ա՛հ իմ ետեից, ասեց ինձ աղջիկը.
 զգուշացի՛ր և ո՛չինչ չխօսես, որովհետև
 էս մօտ տեղերում կան շատ գաղաններ,
 որոնք կարող են պատառել մեզ: Աս լսեցի
 մատղահաս աղջկայ խօսքը և գնացի նորա
 ետեից ծառերի միջով: Իմ ճանապարհի
 ընկերը բերաւ ինձ մի մեծ կանաչ տեղ,
 որի վերայ էստեղ և էստեղ երևում
 էին մի քանի խրճիթներ: Աս կանգնեց էս
 տեղ և ասեց ինձ, հիմայ դու բոլորովին
 աղատ ես, որովհետև գաղանները դժուար
 և համարեա՛ թէ բոլորովին չեն կարող
 մտնեալ էս տեղից: Աւ ահա՛ էս է իմ
 հօր բնակութիւնը, եթէ դու կամենում ես

գիշերը մեզ մօտ անցկացնիլ, մեր դո՛ւները միշտ բաց են ճանապարհորդների համար: Եւս ասելով, նա եղջերուի (մարտի) պէս վազեց մօտակայ խրճիթների մէկի մէջ: Եւս սկսեցի մօտենալ էն խրճիթին, որ տեղ մտաւ իմ ընկեր աղջկիւր: Եւն խրճիթի դռան ձեղքից տեսի տան բոլոր ընակիչներին, որոնք ընկած էին խոր քնի մէջ: Եւս էլ նոյնպէս պարկեցի մի ծառի արմատի տակ, որ գիշերը անցկացնեմ:

Երբ որ վարթեցի, տեսի մի խրճիթի տան մօտ մի քանի մարդիք, որոնք նստած կանաչ խոտի վերայ, զբոյց էին անում: Երանք երբ որ տեսին ինձ, զարմացան և սկսեցին ինձ մօտ գալ: Երացից մէկը, որ հաստիով ամենից ծեր էր երևում, մօտեցաւ բոլորովին գէպի ինձ և ուրախութեամբ ուսիս խփելով ինդրեց, որ ես գնամ լրա առևն:

Եւս կատարեցի նորա խօսքը և նորա տանը պատահեցին ինձ ծերի կինը և որդիները: Այրենիների ուրախութիւնը շատ զարմացում էր ինձ: Երբ Զոր

բերելով, օգնեց իմ ձեռքերը և ոտքերը լուսնալու և սրբեց հոտաւետ խոտով: Յետոյ մենք բոլորակ նստելով, սկսեցինք ուտել պանիր, մածոն, զանազան պտուղներ և աղանձ:

մայի տոնոյս պայլի վիճակնցս ի սմ զանա՞ց պատմ զպայտան ձմի միմա - ցա ձմի պիլի՞՞ վիճա մէկ վայտիւ՞ զանձ մ մալում վիճա ձմի պանա՞՞ մտտալս ծախ րոխ մայիլնա վիճակի րոզկ րմաւմ ձմի

ԳՂՈՒԽ ԵՐՐՈՐԳ

Գեշերը բերդի մէջ.

Վայրենիները ուրախ հացը ուտելուց յետոյ, մենք ամենեւնեւ գնացինք դէպի անտառի կանաչադարձ տեղը, որտեղ որ կանայքը երգի ձայներով պար էին զալես և մարմինները զանազան կերպ շարժելով, խաղ էին անում: Նորանց մէջ ես նկատեցի և իմ ընկեր վայրենի աղջկան, որն ամենից յետոյ տուեց ինձ զանբիւզէ մէջ մի քանի պտուղներ:

— Ես աղջկերբը խօսմ քո երախաները չեն, հարցրի ես ճերին:

— Ո՛չ, պատասխանեց նա, սորանք իմ երեխաների երեխաներն են:

Վայրենիները երկար ուրախութիւն անելն ինձ նեղացրեց. էստուր համար ես շնորհակալութիւն արեցի ճերից ինձ տրված պատուի համար. ընծայեցի նորան և ինձ էստեղ բերող վայրենի աղջկան փող

ու զնացի մի փոքրիկ գետի ընթացքով անտառի մէջ, որ տեղ ո՛չ Աստուծոյ լուսից էր մէկ լոյս երևում և ո՛չ էլ մարդկային ձայն լսվում: Ես միջոցին թանձր ամպերի միջեց երևեց Ղուսնիակը և զոյնը թռած գէլքով լուսաւորում էր մի քանի կիսակործան և թաց պատերի մասեր, որոնք չորս կողմից ծածկված էին կանաչ մամուլով: Ես պատերի միջեց դուրս էին եկած պտուտակ (սարմաշուղ) և միւս բուսեղէններ: Իսկ բերդի մնացեալ մասը չէ՛ր երևում զիշերային և անտառային մթութիւնից: Հնայած պատուհանների երկաթեայ դռները քամու սաստկութիւնից անզաղար բացվում էին և փակվում: Եստեղ բացի սորանից լուսվում էր մի սարսափելի ձայն և բուերի (բացդուշների) աղաղակ, որոնք բնակվում էին էս աւերակների մէջ: Ես մի զարդակված սրահով գնացի փոքր ինչ հեռու և ահու դողով մտայ էն բերդի զոթական զարբասը: Իայց մի քայլ յառաջ գնա-

լով, արդէն մտնեցայ տան դռներին և հագիւ թէ լուսնիակի զօրութիւնով, որ մտնում էր բերդի նեղ պատուհանով, կարողացայ սանդուղքներով ցածանալ դէպի երկրի տակը: Աւերջապէս հենց որ տուն մտայ, իսկոյն լուսնիակը ծածկից ամպերի մէջ և հնպէս մթնեց, որ չի իմանում թէ տան որ խորշումն (քունջումն) եւմ գանձումն: Իսպէս տարակուսանքի մէջ լսեցի մի զոռոց, որը հետո չէր քանդուած ու վեր թափած տանից: Իսկ ձայնը հնքան երկեզ պատճառեց ինձ, որ ես կուշ գալով դէպի տան պատը և փակելով աչքերս, յուսահատութիւնով պատում էի, թէ ահա ինչ որ քարեր կան պէտք է թափվին լմ գլխու: Բայց երբ որ բոլորը դադարեց, ես յստաջ դընացի ու յանկարծ ընկնելով քարի կուտակի վերայ նայիս ջարդեցի իմ ոտքերը, որ մի քանի վայրկեան մնացի կտուղ վեր ընկած: Քաղցրիկ քամու հովը փոքր ինչ հովացրեց իմ սիրտը և կենդանու-

թիւն տուեց իմ զօրութեան: Յետոյ սկսեցի ես քամու հակառակ կողմը զնալ: Բայց կտուղ էլ արդերքների պատահեցի: Յանկարծ լսեցի մաշկաթմաների այսրփոքր, որոնք վախենալով ինձանից, ես և էն կողմն էին թռչտում և կարծես առում էին ինձ՝ թէ կտուղ մնացիր:

Բայց ահա՛ էլի երևեց լուսնիակը, նորա լուսով ևս բարձրացայ քարերի զլուխը ու նկատեցի բարձր թաղերի մնացածները, որոնց վերայ դուրս էին եկել թփեր ու շատ ծառեր: Բայց էն քարի կուտակը, որի վերայ ես բարձրացել էի, կործանված ու վեր թափած թաղն մի մասն էր:

Շուտով հասայ դահլիճը (զարը), որն ամենից վերջումն էր: Բայց որովհետև նորա պատուհանի դռները երկաթի վանդակներով (մահաջառներով) էին շինած, հատուր համար չէր կարելի դուրս դալ նորանից: Այլ ու ձախ կողմերում կային երկու թաղեր բերդի դահլիճից դուրս գալու համար և մտնելու միւս դահլիճ-

ները: Կորանից մէկը ընտրեցի ինձ համար ճանապարհ: Անցկացայ մի քանի տեղերով, վերջապէս հասայ էն դահլիճը, որտեղ պատահմամբ գտել էի զանձը: Յետոյ լուսնիակի օդնութիւնով, որ անց էր կենում և լուսաւորում պատուհանի միջով, գտայ էստեղ մի մարմարի տափակ քար, որ դրած էր դահլիճի մէջ: Ես գցեցի իմ սուրն էս քարի տակ ու բարձրացրի նորան. յետոյ ձեռքով սրբեցի նորա տակի էլած բոլոր քարի կոտորտանքը և հոգն ու աւազը: Չեռքս տանելով երկաթի օղակին, ուրախ ուրախ բռնեցի նորան երկու ձեռքով և բարձրացրի: Են քարի տակի դուռը բայցկց ու հաննց մի փոքր ու սուր ձայն, որն հաղիւ ձայն տուեց միւս դարդակ սենեակների մէջ: Ատեցի մամբ և վեր եկայ սանդուղքներով ու հաւաքեցի էնքան փող իմ տօպրակի մէջ, որ կարողանամ տանել: Ա իր առայ տօպրակը գծուարութիւնով զետեից և դրի նորան մի արծաթի ամանի մէջ, որ

հեշտ ընի տանելու համար: Իսկ լապտերը գօտկիցս կախ արեցի և շուտով դուրս եկայ երկրի տակից: Վաստիկ վաստակած, մօտեցայ մի պատուհանի և փողի տօպրակը դնելով էնտեղ, հանդատացայ մի փոքր: Տեսայ, որ օրն արդէն մթնանում էր, աւելի լաւ համարեցի զիշերն էս բերդում անցկացնել: Լապտերը դրի տան յատակի վերայ, իսկ ես նստեցի մի պատուհանի տակ, թափված քարերի վերայ: Միայն երկիւղը չէր թողնում ինձ քնելու. որովհետև քամու բուպէական ձայնը զգում էր ինձ ահ ու դողի մէջ: Ամեն մէկ ձայն, ստիպում էր ինձ շուտ շուտ վեր կենալ տեղիցս և տեսնել պատուհանով, թէ ինչ կար դրում: Մէկ աչքս դցելով դարդակված սենեակի վերայ, տեսայ, որ իմ լապտերը խաւար լցս է տալիս դահլիճի մէջ: Յանկարծ տեսի մի փայլուն շուքք տան յատակի վերայ: Ես դողում էի և մտածում, որ էս կամ գազանի շուքք է, կամ թէ մարդու: Բայց

Թէ նա ինչպէս փայլեց երկրորդ անգամ,
 էդ չեմ կարող պատմել. որովհետեւ ես
 արդէն ուշաթափվեցի էս բանը տեսնելով:
 Ա երջապէս ուշքի գալով, խնայեց, որ
 էս լոյսը մաշկաթեաների շուարն է ելել,
 որոնք դուրս կին եկել իրանց բոյներից
 բապտերի լուսի առաջ:

Դասանաակն էլ 'ի հարկէ, անցեր կենում
 կարգին: Արդէն կէս գիշեր էր, ուրեմն
 շատ ձեր մնացել մինչե լուսը բացվելը:
 Ես հանդիստ նստեցի իմ առաջուան տե-
 դը, խի քաղցր քունը հենց կարծես Թէ
 ,,որ որ բալաս, որ որ նանի“ էր երգում
 իմ քնելու համար: Մի քանի երկաթի
 դռների սաստիկ ձայները, որ բացվելով
 ու փակվելով դիպում էին պատերին
 քանու սաստիկութիւնից, չէին թողնում,
 որ աչքս խփեմ:

Քնաթաթախ նկատեցի մի շողողուն
 առարկայ, որին չկարողացայ մի բանի
 նմանացնել: Ա երջապէս տեսի, որ էս
 բանը ծագում էր գեանի, տակի բաց զըռ-

ներից: Մտնը համարեա՛ թէ վերջանում
 էր ու ես էլ պատրաստվում էի դռները
 փակելու և մի ուրիշ անգ քնելու: Բայց
 էս անգ մի միտք ստիպեց ինձ չփոխել
 առաջիան անդո: Մտնը, որ վերջանալու
 վերայ էր և որ կամ բոլորովին նուազում
 էր կամ կրկին դժ ստանում, յանկարծ
 փայլեց ու լուսաւորեց դահլիճը և յետոյ
 խիղջն հանդաւ:

Միտքս էնպէս խառն ու խուռը բաներ
 կին գալես, որ բոլոր մարմինս սարսափում
 էր վախից և կարծում էի, որ էս գիշեր
 հենց իմ կեանքէս վերջը պէտք է լինի:

ԳՂՈՒԽ ՉՈՐՈՐԴ

Նրևոյթ (քաշք):

Այլ կարող է ասել, թէ կեանքի միջ չին լինում կնպէս բուսկներ, որ մարդու սիրտը չի մորմոքում, բայց մի և նոյն ժամանակ ինքն էլ չ'իմանում թէ ինչիցն է:

Նրևախցեցեք այժմ իմ գրութիւնը: Ընտարգարնակ տեղն ու մենակութիւնն: Խաւարն ու երկեղը զցում էին սիրտս կնպխի անհանդիստ զգայմունքներ, որ թէև ես ո՛չինչ չէի կարողանում տեսնել, բայց բուսէ բուսէ մտածում էի, թէ ասահ'մէկ փորձանք պէտք է պատահի ինձ:

Յանկարծ գեանի տակի վերին ձեղքվածից նկատեցի մի կնպխի գեղնազոյն, աչքերը խաւար, երեսը նուազ գեմք, որն ինձ շատ զարմացրեց: Աս խոր մտիկ տալով զէպի նորան, տեսի, որ նա իրա բո-

լոր մարմնով շարժվում է և դէպի վեր բարձրանալով, ստանում է մի մարդու կերպ, փաթաթված բոլոր մարմինը մի սպիտակ չադրի մեջ:

Նրևոյթը փոքր առ փոքր հեռանում էր դեանի տակի ձեղքվածից: Իմ չորս կողմը պատած առարկաներից ո՛չինչ չէի տեսնում բացի էն նրևոյթից, որն ուղղակի դարձաւ էր դէպի ինձ: Աս դողում էի. գիշերացին մթութիւնը ասհարկու էր և սարսափելի իմ սրտիս համար: Աս անհամբեր սպասում էի թէ տեսնեմ ինչ պէտք է լինի սորա վերջը: Նրևոյթը մտանցաւ դէպի ինձ ևարձակեց իմ վերայ իրա զարհուրելի աչքերն ու մեկնելով ծուռ ձեռքը դէպի ինձ, ցոյց տուց էն դէմ առ դէմ դահլիճի վերջը, որ տանում էր շնութեան միւս մասերի մեջ: Աս տեսարանը մի կնպխի տպաւորութիւն արեց իմ սրտիս վերայ, որ ես շուտով վերկացայ և սկսեցի գնալ էն զարհուրելի առաջնորդի ետեւից:

Մենք անց էինք կենում մի սենեակից միւս սենեակ և մի գեանի տակից միւս գեանի տակ: Նորան ոչինչ արգելք չէին լինում ոչ բերդի մութ ու սև պատերն և ոչ էլ գեանի տակի երկաթի դռները: Մեց կենալով բերդի մի քանի դարդակ և մթին գեանի տակից, մենք մնացեալ նորանցից մեկի մը: Այլ ահա՛ երևոյ՞ց յետ դառաւ դէպի ինձ և ասեց: «Ահա էս է իմ բերդի բոլոր դահլիճներից ամենալուր. դու կարող ես էս տեղ հանդիստ ապրիլ մինչ քո կենացի վերջը բռայես»:

Այս ասելով, մի կնալիսի բարեկացած ու չարացած քնձիճազ տուեց նա, որ ես դողում էի երկիւղեցա: Վարերս թողացան և ուզել չէին կարողանում դնալ. ես կամենում էի գոռալ, բայց ձայնս էլ կարփել էր: Այլ եր ընկայ հատեղ խելքս ու միաքս գլխիցս թռած:

Չդիտեմ որքան մնացի կապիտի դրութեան մը: Բայց երբ ուշքի եկայ, իդուր

բաց արի աչքերս. որովհետև կնքան մթին էր և խաւար, որ ոչինչ չէի տեսնում:

Այս աշխատեցի որ դուրս գնալու ճանապարհ գտնեմ, բայց չկարողացայ: Մասիկ վաստակած, նաև թանձր ու ծանր օդը չէր թողում, որ ազատ շունչ քաշեմ: Նստեցի, որ հատեղ մի քիչ հանդատանամ, բայց քաղցածութիւնը ստիպում էր ինձ, որ դուրս գնամ: Բայց էլ ոչինչ չկարողացայ անել, էս պատճառով ես բողբոլին յուսահատեցի:

«Մի՞թէ ես իմ կեանքը պէտք է էս գեանի տակին վերջացնեմ՝ ասեցի սաստիկ նեղացած: Աթէ էս դորձից ոչինչ օղուտ չե լինելու, ուրեմն ինչու համար եմ կարան աշխատութիւն գործ գնում՝ հատեղ»:

Այս միջոցին յանկարծ բռեցի մի կապիտի ձայն «համբերութիւն ունեցի՛ր և զբոյժ կայ»: Այս ձայնը ինձ մեկ կողմից զարնցնում էր, իսկ միւս կողմից էլ սիրտ էր տալեւ, որովհետև էս ձայնը կարծես թէ ծանօթ մարդու ձայն էր: Բայց ինքան

մտածեցի, Հիարողացայ իմանալ, թէ որ տեղ եմ լսել նորան:

Արտ առած, սխեցի մտենալ զհպի էն կողմը, որտեղից որ լսվում էր ձայնը:

Ուրախութիւնով նկատեցի մի փոքրիկ լոյս, որ մանոււմ էր և լուսաւորում զետնի տակի ներքին ճեղքից: Այս տեղ իմացայ, որ արդէն առաւօտ է: Քաղցածութիւնը նեղացնում էր. լեզուս չորացել էր. մէկ խօսքով շատ դառն վիճակի մէջն էի:

Ա երջապէս համբերութիւնս կտրվեց, վեր առի մի ահադին քարի կտոր ու մի քանի անգամ խփեցի իմ բերդի երկաթի վանդակներին: Մատիկ խփելուց քարի կտորտանքը զանազան կողմեր էին թռչում:

Ա անդակների երկաթները պատերի մէջ պնդացրած լինելով, տեղից հանելու հնար չէր լինում: Ասպիսի անցաջողութեան և քաղցածութեան մէջ մաշկելով, պարկեցի, որ քնեմ: Արեւում էր ինձ երազումս, իբր թէ ես մի ծաղկազարդ այգումն եմ և զնում էի մի գեղեցիկ

ճանապարհով և քանի յառաջ էի զնում, էիքան զուարճանում և զմայլում էի նորա գեղեցիկ տեսարաններով: Այս նրատում էի մի ծառի շուաքի տակ և անհող ծածկվում էի աստղազարդ երկնքի անձր թամպերի մէջ:

Այս միջոցին մի թեթև հարուած զգացի իմ ուսի վերայ: Այս տեղ զարթնեցի իմ քաղցր քնից և տեսի իմ ետեւում մի ծեր մարդու: Բարեեցի նորան և տեսի նորա երեսի դձազրութիւնից, որ նա կարծես ինձ ծանօթ լինէր: Մնացի զարմացած: Ծերը մտիկ տայով ինձ վերայ, ասեց, «կատարի՛ր քո տուած խօսքը: Բարին բարով կ'վճարվի: Բայց դու այժմ հանդատացի՛ր և ուրախ կաց. որովհետեւ ես աշխատելու եմ քեզ համար»:

Այս ասելով, ծերը աչքիցս յանկարծ կորու: Արբանից յետոյ ինչքան մտածեցի իմ լրած բաների վերայ, որ ծերը խօսել էր ինձ հետ, բայց ո՛չինչ Հիարողացայ իմանալ:

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԻՐՈՐԳ

Վայրենի-Քարերար

Էս քնից յետոյ ես վհատութեան մէջ
 ընկայ եւ աշխատում եի դուրս գնալու
 միջոց զանեւ գեանի տակից եւ գնալ զե-
 պի եմ փրկիչս: Էլ չե սկսեցի քարով մի
 քանի անգամ խփել երկաթի վանդակ-
 ներին: Վերջապէս ձեռքս զցիցի պատու-
 հանի վանդակից դուրս եւ պատի վերայ
 թափելով անձրեւի կաթ իննրից վեր առայ
 մի բուռը ջուր եւ նորանով հովացրի եմ
 ծարաւութիւնս: Վերջապէս անձրեւի
 ճիւղփելու ժամանակ լսեցի մի փոքրիկ ձայն:
 Եւ քանի որ աշխատում եի պարզ
 լսեմ, ես միջոցին ձայնը կտրվեց:
 Մի քանի բուռից յետոյ, պատուհանից
 երևեց մի սեւամազ զլուխ, որ նա էլ չե
 հէնց ես վայրենին էր, որին ես տեսել եի

անտառի մէջ: Նա բռնելով երկաթի
 վանդակները ջեղերից եւ գլուխը զցելով
 պատուհանի մէջ, մտիկ տուեց զեպի ինձ
 եւ ասեց: «Նս ցաւում եմ քեզ վերայ.
 քեզ վերայ եմ ասում, ո՛վ տարաբաղը»:
 — Աթէ, էտեղի մթութիւնը, ասեցի
 ես նորան յոյսս կարված, դեռ չե խառ-
 րել քո խղճմանքդ, հասկացի՛ր իմ
 ցաւս ու խղճա՛ իմ վերայ:
 — Քեզ ինչ է հարկաւոր, հարցրեց
 վայրենին:
 — Ես քաղցած եմ:
 — Եատ լաւ, ես կ'երեմ քեզ հա-
 մար, ինչ որ ես ուտում եմ:
 Մի քանի բուռից յետոյ վայրենին
 պատուհանով զցեց ինձ մօտ մի զամբիւղ
 լեքը արմատներ եւ պտուղներ: Էս բանե-
 րը ստանալով, սկսեցի աղահօս թիւնով
 ուտել եւ պնդացնել իմ գորտութիւնս:
 — Ինչով եմ կարող արդեօք վճարել
 քո բարութեան փոխարէնը, հարցրեցի ես
 վայրենուն:

— Որ՞ բարութեան:

— Լին բարութեան, որով դու յայտնեցիր քո հոգւոյ զգացմունքը:

— Գա՞նչնչ չի նշանակում, պատասխանեց տխրութիւնով վայրենին. որովհետեւ ես էլ շատ անգամ եղպէս տեղերեմ ընկել և փորձել:

— Բայց իմ ներկայ զրութիւնը, ասեցի ես նորան, ստիպում է ինձ խնդրել քեզանից օգնութիւն: Միթէ՞ չի կարելի ինձ ազատել էս ահարկու բանդից:

— Եդ առաջարկութիւնը ես չեմ կարող կատարել, պատասխանեց վայրենին:

— Գ՞ոնէ, գն՛ա մտակայց պիւղն և պատմիր նորանց, որ ես սպասում եմ էս տեղ նորանց օգնութեանը:

— Ես էլ չեմ կարող կատարել, որովհետեւ ես ունիմ զորս համար մի ուրիշ պատճառ, որ դու չպէտք է խմանաս:

— Ուրեմն դու չե՞ս կամենում ո՛չ մի բանով օգնել ինձ, բացականչեցի ես յուսահատութիւնով:

— Եթէ ես շատ էլ կամենայի քեզ օգնել, էլի կ'ասեմ որ չեմ կարող: Իսկ տրա պատճառն էլ ՚ի հարկէ, քեզ չեմ կարող պատմիլ. որովհետեւ դու հարկաւորութիւն չունիս ուրիշ միտքը խմանալու:

— Բայց միայն ասա՛ խնդրեմ, ես ինչ անեմ էս տեղից ազատելու համար:

— Ո՛չնչ, նստի՛ր էս տեղ և սպասիլ մինչև էս ժամանակ, երբ միջոցը կ'ազատէ և դուրս կ'բերէ քեզ էս տեղից:

Վերջի խօսքերն ասելով, վայրենի մարդը աչքիցս կորաւ: Իսկ ես կրկին կանգնած մնացի և մտիկ էի անում զէպի էն կողմը, որ տեղից վայրենին ինձ հետ խօսում էր:

Յուսահատութիւնս մինչև էս աստիճան էր հասել, որ սկսեցի մտածել, թէ էս արարածը ինչն՞ համար էր զցել ինձ էս զեանի տակ, երևելով ինձ երբեմն ծեր մարդու և երբեմն էլ վայրենիի զէմքով:

Բայց բան չկայ, ասեցի ես իմ մտքումս. ով որ էլ լինի էս արարածը, զոնէ

պէտք է կատարեմ նորա խրատները և սպասեմ նորան մի սանդամ :

Վերջապէս էս տեսարաններն ինձ վերայ հնայիսի զօրեղ ներդործութիւն ունեցան, որ միևնոյն ժամանակ ինձ վերայ եկաւ մի սաստիկ ջերմութիւն: Բայց իմ բաղդից ջերմիս դուր շատով կարմեց ու եւ էլ հանդատացայ:

ԳՂՈՒՄ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Իմ ազատուելս:

Անձանութի երևելուց յետոյ, սկսեցի խոր մտածողութեան մէջ ընկնիլ: Գիշերային խաւարը արդէն երկիրը պատել էր և կօրել էին իմ աչքերիցս բոլոր տեսանելի առարկաները:

Գիշերային խաւարը և տերևների սաստիկ խշխշալը, ցոյց էին տալիս, որ էս տեղը հէնց իսկ ամայի դաշտ է և անմարդաբնակ տեղ:

Գիշերային էս միակերպութիւնը շատով փոխվեց: Մի քանի բույեից յետոյ, նկատեցի գետնի տակից մի փոքրիկ լուսի նշան, որը քանի մտանում էր դէպի ինձ, հեքան էլ մեծանում էր: Վերջապէս տեսի, որ նա եկաւ դէպի ինձ շատ ծանր քայլերով ու կանգնեց իմ առաջ: Նա

մտիկ տուեց ինձ վերայ մի ուրիշ զարմացքով և յետոյ սկսեց խօսել ինձ հետ ինչպէս դերեղմանից էսպէս:

«Այս բերդը, որ մի քանի հարիւր տարի տրանից առաջ է շինված, ժամանակ առ ժամանակ կործանվում է: Չ'տեսի նորա մէջ մի ուրիշ մարդու, բացի քեզանից: Արտանից առաջ ցանկանում էի տեսնել էս բերդում գոնէ մի տեսութիւն եկողն, բայց չէի կարողանում: Այսպէս երբ իմ ցանկութիւնս չկատարվեց, էն ժամանակ ես փոխեցի իմ միտքս և վճռեցի էսպէս, որ եթէ այսուհետեւ որպիսի և իցէ մարդ պատահի էս տեղ, սնպատճառ պէտքէ դցվէ էս գետնի տակ, որ քաղցածութիւնից մեռնի: Միևնայնն էլ պէտքէ կատարվի ուրեմն և քեզ հետ, եթէ միայն դու չես ցոյց տալ ինձ մի քանի ծառայութիւններ: Ուրեմն լսի՛ր»:

«Այս ունէի շատ զանձ, որ հաւաքել էինք ես և իմ պապերը: Երբ որ ման էի զպէս իմ սեպհական հողերը, ես հրա-

մայեցի շնեւ մի էսպէս բերդ, որ բոլորից զերազանց լինի ամեն բանով: Իմ հրամանը ճշտութիւնով կատարվեց: Քնքշութիւնով ապրում էի էս բերդում և ուրախանում էի իմ բարեկամ աղջիկներն և կանանց երգերով, որոնք երգում էին սոխակի պէս: Իմ սեղանի հարուստ կերակուրը, իմ ոսկին, որով ես վարձագրում էի շատերն, զրուում էր դէպի ինձ շատ մարդիք: Էսպէս ուրախութեամբ էր անցկենում իմ աստիճանը, որ համարեալ թէ չէի իմանում թէ ժամանակը ինչպէս է անցկենում»:

«Միանգամ ուրախութիւնից յետոյ, երբ մենակ նստած հանդստանում էի, յանկարծ ծառան յայտնեց ինձ, որ միանձանօթ մարդ ցանկանում է ինձ տեսնել: Ըրամայեցի նորան ներս թողնել: Եկաւ ինձ մօտ մի ճանապարհորդ ձեր, որի համեստ բնութիւնը ինձ շատ զարմացրեց»:

— Ինչ հարկաւորութիւն ունիս դու

ինձ մօտ և ինչպէս ես եկել դու էստեղ,
Հարցրի ես նորան:

— Եւ ցոյց տալով ծառային, ասեց,
որ ուրիշն մօտ չեմ կարող յայտնել իմ
միտքը և դալիս պատճառը: Ես հրամա-
յեցի, որ ծառան դուրս գնայ:

— Ասի՛ր ինձ ուշադրութիւնով, ասեց
ծերը՝ երբ որ ծառան դուրս գնաց: Ես
խմ կամօքով չեմ եկել էստեղ քեզ մօտ:
Ահա՛ քեզ ասեմ պատճառը: Երբ որ
քնած էի խրճիթում, էն ժամանակ զար-
մանալի երազ տեսայ: Ես տեղ լսեցի մի
հնարիս խօսքեր, որոնցից դողաց իմ բոլոր
մարմինը: Ահա՛ էսպէս էր ասում էն
ձայնը: «Թողի՛ր էդ քունը և դ՛ա՛ էն
հպարտ անպետի (ձիաւորի) մօտ և ասա՛
նորան, որ նա բարի և ողորմած լինի և
ոչ՛ թէ իրա կայքը փչացնէ»:

Չարթնելով եկայ ես բերդը, որ յայտ-
նեմ քեզ էն ինչ որ հրամայուած էր:

Սկզբում ես փոքր ինչ կասկածանքի
մէջ ընկայ ծերի խօսքերի վերայ. Բայց

յետոյ մի ներքին զգացմունք դողացրեց
ինձ և սկսեցի բացականչել: «Այո՛, ես
հասկանում եմ քո խօսքերը, պատուելի՛
ծերունի. այսուհետեւ ես կ'աշխատեմ ուղ-
ղել իմ պակասութիւնները»:

Մտիկ տալով դէպի երկինք, տեսի, որ
երկնակամարի վերայ հազարաւոր աստղներ
էին շողշողում: Ես տեսնելով, արտասուեց
կաթիլներ էին թափվում իմ աչքե-
րեց: Սկսեցի մեղաց գալ իմ թշուառ-
դործերի վերայ:

«Բողբը վերջացրի, պատասխանեց ծե-
րը՝ երկար լուծիւնից յետոյ. միայն խոր-
հուրդ եմ տալիս, որ դու փոխես քո
կեանքի ընթացքը». էս ասելով, ծերը հե-
ռացաւ:

Նորա տեսութիւնից յետոյ, շատ մտա-
ծողութեան մէջ ընկայ, էնպէս որ մի
քանի դիշեր շարունակ չէի քնում: Եւ
երբ փոքր ինչ հանդստացայ, եկաւ ինձ
մօտ իմ բարեկամներից մէկը, որ ճաշի
հրաւիրէ ինձ մի ծանօթ մարդու մօտ:

Ես չընդունեցի նորան առաջարկութիւնը
և յայտնեցի էն անցքը, որ ծերը պատ-
մել էր ինձ: Իմ բարեկամը բարձր ձայ-
նով ծիծաղեց ասելով:

Ո՞րչափա՞ս, դու դարմանալի մարդ ես.
Նա մանաւանդ, որ դու հաւատում ես
էն բանին, ինչ որ երազումը ես անու-
նում: Ե՛տ ցաւում եմ, որ չեմ տե-
սել էն ծերունուն. բայց խնայելիք, որ էն
անախտանը մի քանի օրից յետոյ էլի գա-
լու է քեզ մօտ, որ անտնի կատարե՞լ ես
դու նորա խօսքերը թէ չէ:

Սերժապէս իմ բարեկամի հետ դնացի
ձաշի և էն անդ բողբոջի մտայնել էի
ծերին ու նորա խօսքերը:

Միանգամ երբ պատրաստում էի
քնելու, յանկարծ իմ առաջին երևեց
ծերը ու հպարտ խօսքերով ասեց ինձ:

Ո՞րչափա՞ս, քեզ մօտ, որ քո միտքը
դցեմ էն ամենը, ինչ որ առաջուց ասել
էի: Ատարե՞լ ես դու արդեօք իմ պա-
տուիրած խօսքերը:

Ես ձայն չտուի:

— Զաւում եմ, որ դու վանց ես ա-
նում. քո բարեկամները, որոնք քեզ մօտ
աւելի լաւ են ուսում ու խմում քան
թէ իրանց տանը, սորա համար լըբութիւ-
նով ծիծաղում են քեզ վերայ: Այլ
խորհուրդ եմ տալիս քեզ, որ դու թող-
նես քո բոլոր դարդակ ու յիմար բաները
և ուղղուես :

Եհա՛ քեզ իմ կեանքից մի պատմու-
թիւն: Են սոկու մի բաժինը, որ դու
վեր ես աւել իմ դանձից, պէտք է բա-
ժանես աղքատներին. խկ մնացեալը
կ'մնայ քեզ վարձ նորա համար, որ քեզ
յանձնարարութիւն եմ առաջարկել կա-
տարելու համար: Իսկ եթէ իմ խօսքերին
կ'հակառակուես, էն ժամանակ դու և քո
ընկերները կ'կորչեն դատն արտատուքով

Եսպէս ասեց ինձ երևցի՞՞ր ու հրամա-
յից դնալ իրա ետեից: Ես համաձայնեցի:
Գեանի տակից մի քանի մութ նախա-
սենեակներ անցկենալով, նա աչքիցս

ՄԵՍՆ ԵՐԿՐՈՐԳ

ԳՂՈՒԽ ԸՌՆԳԻՆ

Իմ մենակութիւնը և խղճուկի հետ անա-
կնկալ պատահումը:

Ինչ նաւապետը, որին յանձնել էի նաւը,
ճիշտ հասկանում էր իրա պաշտօնը: Նա
ինչպէս կամենում էր, կնպէս էր կարգա-
դրում: Փոթորիկից յետոյ մենք բաւա-
կանին հանգիստ ճանապարհ գնացինք.
որովհետեւ քամին ո՛չ աւելի սաստիկ էր
փչում, և ոչ էլ թոյլ: Բայց քիչ ժա-
մանակից յետոյ եղանակը փոքր ինչ փոխ-
վեց ու երկինքն էնպէս պարզեց, որ արե-
ղակի շողշողուն ճառագայթները լու-

սաւորում էին բոլոր երկիրը:
Բայց նաւում ծառայողներին, ամեն-
քրս ստիպվեցինք շքի ձեռքից նաւի սե-
նեակը մտնել: Բայց կտակ էլ ոչը շատ
տաք ու ծանր էր: Մէկ էլ որ կարծես
հէնց մեր նեղութիւնը աւելացնելու հա-
մար, քամին համարեա՛ թէ միանգամայն
հանդարտուեց և նաւը բաց թողեց իրա
առաջասաները, ինչպէս վաստակած թըռ-
չուն իրա թևերը և հազիւ թէ կարողա-
նում էր քաչքաշ լինիլ դէպի յառաջ:
Ղէհ, ստեց նաւապետը. ծովն էսպիսի
հանդարտութիւնից յետոյ, մենք պէտք
սաստիկ փոթորիկի պատահեցա՛նք: Բայց էս
խօսքը ՚ի հարկէ չկատարուեց: Արեկոյ-
եան ժամանակ քամին աւելն հանդարտ
էր և հէնց էս պտոժառուլ էր, որ մենք
կնպէս պարզ էինք տեսնում կղզին, որ
ձառանց դիտակի (գուրբինի) կարելն էր
անկատել կտակ նաւահանգստի գեղեցիկ
տեղն դրութիւնը, որի շրս կողմը պա-
տած էր պարարտ կանաչներով և շուտք

ունեցող ծառերով: Էս տեսներով, նաւի
ծառայողները աւելի ջանքի ընկան: Թէև
ուշ էր, բայց ինչ երցէ նորանք հասան
նաւահանգստի կողին և կտակ կանգնե-
ցին:

Երդէն բաւական ուշ էր. հնգուր էլ
սիրտ չ'արինք վեր գալ ծովն ամբար, այլ
մնացինք մեր նաւում մինչև առաւօտ: Աշ-
հէնց արշալուսը բացվեց թէ չէ, մեր ըն-
կերներին մեծ մասը արդէն վերկացած
պատրաստ էր: Իսկ մի քանիսն էլ պարտ-
պած էին փոքրիկ նաւը վեր բերելով:
Վաւապետը հրաման առաւ մեզ ամբար
վեր գալու՝ միայն էն պայմանով, որ քա-
մու յաջողակ ժամանակ երկ ամենքը հա-
ւաքվինք նաւի մէջ, որ ժամանակ չ'կորց-
նենք: Մենք շատ ուրախացանք և շու-
տով վեր եկանք դէպի կղզի ամբար և կն-
տեղ կանաչ խոտի վերայ պարկեցինք և
սպասում էինք առաւօտեան ճաշին: Վա-
ւապետը մտիկ տարով ծովն ամբար և ինչ-
պէս հմուտ և փորձված նաւով մանե-

կող, ասեց, «էս երկերը կղզի չէ, այլ
թերակղզի է»:

Ճաշից յետոյ ծովով մանեկողներէց
մի քանիսը գնացին խմելու ջուր գտնելու
համար և ասացին, որ բոլոր կղզու ամբար
համարեալ թէ ծածկված է անտառներով
և նորանց խորքերում տեսել են շատ վայ-
րենի թռչուններ և մինչև անգամ թաց
դեանի վերայ նկատել են զապանների
ուղբի տեղեր: Մենք ամբողջ օրը անց-
կացրինք էտեղ քամու սպասելով:
Բայց ոչինչ քամու նշան չ'երևեց ու
մենք էլ ստիպված էինք մէկ դիշեր էլ
անցկացնել կղզու մէջ: Էստեղ որսեցինք
վայրի էծ, հաւաքեցինք պտուղներ, չ'մտիկ
տարով, որ մենք շատ ուտելու բան ունե-
ինք մեզ հետ նաւում: Վաւապետը ին-
ձանից փոքր ինչ հեռու ձեռքերն ետե-
ում դրած, ման էր գալիս շփշփացնելով և
շուտ շուտ մտիկ էր տալիս նաւին: Էս
կամենում էի մէկ քիճիճաղ տայ, տես-
նելով նորան խոր մտած ողբ թեան մէջ

ընկած: Եւ միջոցին իմ միտքըս ընկաւ
էն անցքերից մէկը, որ պատահել էր ինձ
բերդում:

Եւ շուտով բաց արի փոքրիկ նաւը
կապած տեղից, նստեցի նորա մէջ և դնա-
ցի նաւի մօտ: Ա եր առի հրացանս և
ճանապարհ ընկայ դէպի կղզին Թռչուն
որսալու համար: Արտի պատճառով, շատ
հեռու տեղեր ընկայ, կնակս որ բոլորովին
կորցրել էի ճանապարհս: Բայց որքան
զարմացած մնացի, որ յետ դալով, էլ
չտեսայ էնտեղ իմ նաւը: «Արախտամու-
ծ երունի. ես քեզ բազդաւորեցի, իսկ
դու փոխանակ շնորհակալութեան, նեն-
գութ իւն և խարերայութ իւն պատճառե-
ցիր ինձ»

Արբ փոքր ինչ միտքս հանդատացաւ,
դցեցի իմ աչքը դէպի երկինք և ասեցի
«Մէ, Աստուած իմ, եթէ իմ կեանքի
մէջ շատ փոփոխութիւններ է կատարուել,
բայց էլի քո շնորհքը միշտ անպակաս է
կէլ ինձանից: Ելի յոյս օւնիմ, որ հե-

մայ էլ կ'պահպանես ինձ»: Եւ պանայ
Աղղու ափում, մի թփի տակ տեսայ
մէկ շոր և զարմանալին էն էր, որ նա իմ
շորի անդուկիցն էր հանած: Ա եր առի
նորան և նորա տակին գտայ մի կացին,
մի սղոց (մաշառ) և փոքր ինչ պանիր:
Յետոյ տեսայ մի փոքրիկ նամակ էս խօս-
քերով: «Ողորմած Տէր . . . ջրով դնալը
միննոյն չէ, ինչ որ ցամաքով ուրեմն. . .
պէտք է պնահասել ժամանակը, մի ժամը
աւելի օգուտ է բերում, քան թէ մի
քանի օրեր Եթէ յանկարծ չը-
րևան ծողի աւաղակները, ես յետ կ'գամ,
եթէ միայն Աստուծոյ ողորմութիւնը
կ'պահպանի ինձ էս անօրէնների ձեռքից:
Թողնում եմ ահա՛ քեզ երկու ձեռք
հաղուտ, մի կացին, մի սղոց և փոքր
ինչ պանիր Մենք քամու մէջն
ենք, ներիր»: «

Կարդալով էս նամակը, փոքր ինչ սիրտ
առայ, նոյնպէս բոլոր սրտով շնորհակալ
էլայ նաւապետից իմ վերայ ունեցած սիրոյ

Համար: Աւ յետոյ վեր առայ գտած բա-
 ներս և թաղցրի նորանց մի առանձին
 տեղ և զիշերն էլ անցկացրի էս տեղե-
 րոցսերի թփի տակ մնայն էն մարդ, որ
 ես տեսնէի նաւը գալիս: արքայ մարտ
 Միւս օր սկսեցի գործի մէջ մտնիլ:
 Կացնում կտրեցի մի քանի ծառեր և
 սղոցելով նորանց մի քանի կտորներ, ու-
 զեցի լսատափայտ (տօփի) շինել և ման-
 գալ ծովի երեսին: Բայց էլի փոխեցի իմ
 էս միտքը: Ափի մօտ ընարեցի մի յարմար
 տեղ և շինեցի ինձ Համար մի խրճիթ:
 Նորա չորս կողմով պատեցի փորքիկ, մեծ
 թփերով և ծառերով, Կսպէս որ աչքի
 տեսութեան համար շատ հիանալի էր,
 մանաւանդ ծովի ափից: Աս ընակվեցի նո-
 րա մէջ մի առ ժամանակ: Ատեղ որ-
 տում էի ձուկի, զանում էի թռչունի
 ձուեր: Աւ մի քանի թռչուններ էլ էն-
 պէս էին սովորել ինձ վերայ, որ նորանք
 ընակվում էին իմ խրճիթի կողմի տակ
 ինչպէս տան մէջ սովորացրած թռչուններ:

Մի անգամ անտառի չորս կողմը ման-
 դալով, բռնեցի մի էծիկ, բերի նորան ինձ
 մօտ և կապեցի ծառից: Ածիկը իրա մեկո-
 յով ինձ հանդատութիւն չտուեց, մինչև
 որ չեկաւ նորա մօտ իրա մայրը: Առաջին
 անգամ նա ինձ տեսնելով, փախչում էր
 դէպի սարերը, բայց քիչ քիչ սովորելով
 ինձ վերայ, այնուհետև չէր հեռանում
 իմ խրճիթից: Աս բաց արի էծիկը ծա-
 ուց և ազատ թողեցի, որովհետև Կսպէս
 էր սովորել նա ինձ վերայ, որ ազատ
 մտնում էր իմ խրճիթը և դուրս դալի:
 Աս կենդանիների մօտ նոյնպէս հաւարկե-
 ցան մի քանի ուրիշները և արածուժէին
 միտան իմ խրճիթի մօտ: Աւ նրանք Կս-
 պէս էին սովորել ինձ վերայ, որ ես ըրո-
 ըովին արտա շահում էի նորանց կաթով:
 Ազգում թէև մենք առաջուց զաղան-
 ների ոտքի տեղեր տեսել էինք, բայց ես
 կարծեմ, որ նորանք էս կենդանիների ոտքի
 տեղերը պէտք է լինէին: Երբ մարտ
 Մ. Երջապէս աշխատում էի, ինչպէս որ

լննի, իմ խրճիթի չորս կողմը պատել
 պատով: Բնակվում էի ուրախ և միշտ
 դնում էի ծովի ափը, որ տեղ գալիս էր
 ինձ հետ և իմ էծիկը ինչպէս մարդի
 վերայ սովորած փոքրիկ շուն: Այս ընտրեցի
 ծովի ափում մի բարձր տեղ, նստեցի և
 մտիկ էի տալիս ծովի սաստիկ քամու վե-
 րայ և արտասուք էի թափում աչքերիցս:
 Յետոյ ցած եկայ առաջվան տեղիցս և
 զգուշութիւնով լուղացայ ծովում:

Միանգամ, երբ որ ծովի ափին էի,
 յանկարծ լսեցի մի տնքոց (հառաչ), էս
 ձայնի վերայ թէև ես զարմացայ, բայց
 էլե ուզում էի իմանալ սորա պատճառը:
 Ափից մի փոքր ցած եկայ և տեսայ մէկ
 մարդ, որին ծովի սաստիկ քամին հէնց
 նոր էր քշել և դուրս բերել ափը: Խեղ-
 ճրս դալով, մօտեցայ դէպի նորան, բայց
 չկարողացայ տեսնել նորա երեսը: Որով-
 հետև նա երեսի վերայ էր պարկած և
 բացի սորանից, հէնց իմանաս թէ խելքն
 էլ զլեկիցը թռել էր: Ա՛ երջապէս նա քիչ

քիչ շարժում էր և զլուխը բարձրացնելով,
 բերանից թափեց փոքր ինչ ծովե ջուր և
 յետոյ մի պինտ թառանչ քաշելով ասեց:
 «Մհ, անգու՛թ ծով, միթէ՞ չէիր կարող
 իմ մարմինը պահել քո մէջ»
 Այս բանը երբ որ տեսայ, էնպէս հանդարտ
 յետ դառայ էնտեղից, որ նա չ'իմացաւ և
 չ'կարողացաւ ինձ տեսնել:

Բացի իսկական ցաւից, նա սաստիկ
 չարաբովում էր արեգակի տաքութիւնից և
 բոլոր ուժով դռուում էր: «Մհե՛րներ,
 ջուր . . . ջուր Այս երվում եմ
 զարմանալի կրակով:

«Նա աշխատում էր, որ նստի, բայց չ'էր
 կարողանում. ուզում էր բարձրանալ, բայց
 ոյժ և կարողութիւն չ'ունէր: Այս միջոցին
 էնպէս մօտեցայ նորան, որ նա ինձ տե-
 սաւ և լսեց իմ ոտքի ձայնը:

«Վայրենի, ասեց նա թոյլ ձայնով,
 քաշի՛ր ինձ դէպի ծով, կամ թէ չ'է, շու-
 տով կե՛ր ինձ, բայց ես ծարաւ եմ:

— Դու ծարաւ ես, հարցրի նորան:

Էս միջոցին ցած զնացի զէպի անտառը,
վեր առայ իմ տանից մի աման ջուր և
խմացրի խղճուկին:

— Ազահութիւնով խմեց ջուրը և
ասեց: «Ա՛հ, ինչպէս թանկազին էր և
ազնիւ էս ջուրը ինձ համար: Եստուած
կ'իբրձատրի քեզ էզպիսի ազնիւ զգաց-
մունքի համար»:

Բռնեցի նորա կռներից և բարձրացրի,
որ տանեմ, բայց նա շատ թոյլ էր: Գըժ-
ուարութիւնով կարողացայ քիչ բարձ-
րացնել, բայց նա էլ վեր ընկաւ աւազի
վերայ և թեքվելով ձեռքերի վերայ ասեց:
«Յաւը ինձ բոլորովին յապթել է ու ես էլ
կարողութիւն չ'ունիմ տեղեցս շարժվելու:
Բայց լաւն էն է, որ թողնես ինձ էստեղ»:

— Ա՛յ, պատասխանեցի նորան. դու պիտո՞ւ
բռնիր իմ ուսերից, ես կ'բարձրացնեմ
քեզ և կ'տանեմ:

— Ես բռնեց ինձանից ինչպէս ասեցի,
տարայ նորան ծովի ափը և թողեցի նորան
կանաչ խոտի վերայ: Յետոյ զնացի իմ

երձիթը և բերի նորա համար կաթը,
հաց և մի քանի պտուղ: Արանցով
խղճուկը պնդացրեց էրա զօրութիւնը:
Ամեն բան կատարելց յետոյ, թողեցի
նորան և յետ զառայ զէպի իմտունը:

Միջանի օրց յետոյ իմ ընկերը փոքր
ինչ առողջացաւ: «Նորա բնութեան մէջ
միշտ նկատու՛մ էի բարութիւն և խոնար-
հութիւն: Նորա ընկերութիւնը ինձ շատ
սիրելի էր մենակութեանս ծամանակ:
Մենք սխեցիք բնակվել միասին մէկ տան
մէջ և միմեծարութիւնք միմեանց: Էս
տեսակ մենք բնակվում էինք կղզում մի-
մեանց սիրելով:

Միանգամ իմ ընկերը առաւօտեան
զնաց մէկ ուրիշ տեղ ու մնաց մի ամբողջ
օր: Առաջ նորան էսպիսի բաներ չ'էին
պատահած: Էս մտածում էի և ատում,
կարելի է նա ծովն ափին գտել է իրա նաւը
կամ թէ չ'է, կարելի է մէկ էնպէս հեռու
տեղ է դնացել, որ զազաններն կերակուրէ
դառնէ:

Լսալիսի մտքեր անելով, զարմանում էի յանկարծ հեռանալու վերայ: Առաւօտեան երբ որ նստած էի տան դռների մօտ, տեսայ, որ նա դալիս էր: Արբ որ նա մօտեցաւ դէպի ինձ, ես ուրախացած, ուղու՛մ էի, որ մի բարեկամական խրատ տամ նորան: Բայց տեսայ, որ նա շատ տխուր է, թողլցի իմ միտքը և իբր ոչ ինչ չ'ինանալով, հարցրի նորան բարեկամաբար:

— Ա՞ր տեղ էիր դու էսքան ժամանակ: — «Ո՛հ, իմ ազնիւ՛ բարեկամ, պատասխանեց նա մեքենայաբար, ես քեզանից շատ հեռու եմ էլել էս դիշեր և քնել եմ մի ահագին կանաչ տեղում, որի մէջ տեղում դուրս էր եկել մի փոքրիկ ծառ: Ա՛ստակած ու զանազան տխուր մտքերով լիքը, գնացի դէպի էն փոքրիկ և շուաք ունեցող ծառի տակ, որ արեգակի տաքութիւնը ինձ չ'ներդայնի: Աըստեցի էն տեղ, հանգստացի, կերայ մի փոքր հաց ու պանիր և մի քանի պտուղներ,

և խմեցի էն ամանի մնացած ջուրը, որ դու էիր բերել»:

«Ես տեղ զանազան մտքեր էի անում, թէ ինչպէս պէտք է ազատվեմ էս անծանօթ տեղից: Ես միջոցին մտիկ տուի դէպի ծառը և տեսայ, որ նորա վերայ պտուղներ կ'ին երևում: Քաղեցի նորանից մի քանիսը, փորձեցի և տեսայ, որ նորանք դառն ու քաղցր համ ունին: Հեռու գնալու էլ միտք չ'ունէի և հէնց էս պատճառով մի քանի բոպէ քնեցի էն ծառի տակ: Այսպէս տեսայ հօրս, որ կանգնած էր իմ առաջ: Ուրախացայ և բացականչելով՝ «այ՛ր միթէ՞ դու կենդանի ես, էս ասելով, դուրս ընկայ դէպի նորան, մեկնեցի ձեռքերս, որ խտտեմ նորան, բայց ՚ի զուր: Արովհետեւ նա ինձ համար ինչպէս մի լոյս, չ'կարողացայ բռնել: Չօքեցի ծնկանս վերայ և խնդրեցի նորանից մի ուրիշ ողորմութիւն»:

Իմ հօր շուաքը հէնց կարծես թէ շարժվում էր էս և էն կողմ: Իսկ նա

ձեռքերը մեկնելով դէպի բարձր, մատով
ցոյց էր տալիս երկինքը: Եւ բաննոր տես-
նելիցս յետոյ, նա աչքիցս յանկարծ կո-
րաւ:”

„Եւ վտժված էս բաների վերայ, ուղի-
ցն թողել էս զարմանալի տեղը, բայց զի-
շերային խաւարը թողեց ինձ հստիզ մնա-
լու մինչև արեգակի ծագիլը: Առաւօտեան
լուսարացին սպասելով, պարկեցի ու խփե-
ցի աչքերս, որ քնեմ և անցիացնեմ կն-
տեղ զիշերը: Եւս ժամանակ հինց կար-
ճես թէ քունը ինձ հետ թշնամի էր գա-
ռել և փախչում էր իմ աչքերից հեռու
և հեռու:”

Ետեղ խղճուիլը խփեց իրա կուրծքին
և ասեց: „Եւս անցրը ինձ շատ տիրու-
թիւն պատճառեց: Բոլոր անցեալ անց-
քերը իմ գլխի մէջ պատում են և նո-
րանց միտքս բերեցուց, սիրտս և հոգիս
բողբոջին մաշվում է:”

„Սի՛ր ուրեմն իմ կեանքի պատմու-
թիւնը, ասեց խղճուիլը և եթէ դու կա-

րողացար կարեկից լինիլ ինձ, կ'տեսնես կն
ժամանակ թէ իմ կեանքի մէջ որքան
նեղու թիւն կայ:”

Եւ նա սխեց պատմել ինձ իրա կեան-
քի պատմութիւնը:

ԳՂՈՒԻՆ ԵՐԿՐՈՐԳ

Խղճուկի Երկտասարդութիւնը:

Իմ երկտասարդութեան առաջին տարիները անց կացրի մի զիւղական մարդի աղքատ տան մէջ: Մա և նորա կինը ինձ որդի էին կանչում, իսկ ես նորանց նմանապէս հայր և մայր էի ասում: Ես պատճառով իմ պատմութեան մէջ էդ անուէները շատ կ'պատահի: Արբ ես փոքր ինչ մեծացայ, իմ հայրս ինձ իրա տաւարածութեան օգնական կարգեց, որովհետեւ նա ինքը տաւարած էր և սորանով էր ապրում: Ես թէև երախայ էի, բայց էլի հասկանում էի իմ պարտաւորութիւնս և օգնում էի հօրս: Մա շատ սիրում էր ինձ և երբեմն էլ ժամանակ էր տալիս, որ իմ ընկերների հետ խօսեմ

և խաղ անեմ: Ես ամենևին չէի ուրախանում երախաների հետ խաղանելու ժամանակը, որովհետև իմ ընկերները ինձ վերայ աւելի էին ծիծաղում և նեղացնում քան թէ խաղանում: Եստուր համար շատ անգամ լաց էի լինում: Եփտն, որ միտքս չէ դալիս էն անցկացած բաները, որոնցով կարողանայի քաղցրացնել իմ տխրութիւնը: Էնց կարծես թէ մանկական հասակիցն եր, որ անբաղդութիւնը բարեկամանում էր ինձ հետ:

Ես տեսակ անցկացրի իմ մանկական հասակի կեսը: Ես ժամանակ մեր տան մէջ աւելացաւ մի ուրիշ անդամ էլ: Իմ բարերարների համար ծնուեց մի որդի: Ես նորան եղբայր էի կանչում: Սորա վերայ ես շատ էի ուրախանում և էս պատճառով միշտ չէի զնում դաշտը հօրս մօտ, այլ մնում էի տանը, օգնում էի մօրս և խաղ էի անում փոքր եղբորս հետ: Բայց ինչքան էլ որ աշխատում էի օգնելու հօրս, այնու ամենայնիւ, նա ինձ

շատ սատը սրտով էր մտիկ տալիս և մայրըս էլ նմանապէս շատ քիչ էր սիրում ինձ:

Մի անգամ մայրս ուղարկեց ինձ դաշտը, որ հօրս համար հաց ու պանիր տանեմ: Ճանապարհին պատահեցին ինձ մի քանի ինձ պէս շար տղերք: Մենք կտակ սկսեցինք երկար ու ձիգ խաղ անել: Եւ սորա համար ուշացրի իմ հօր հացը: Երբ որ վերջացրինք մեր խաղը ու ես էլ դնացի հօրս մօտ. նա սաստիկ բարկանալով ինձ վերաց ասեց, զնա՛ կորի՛ր գլեհցա: Ես էլ վախուժ խնդցա լաց էլայ ևս զնացի մօրս մօտ: Իսկ մայրս խտտեց ինձ, համբուրեց և հարցրեց իմ լացի պատճառը: Արբան պատմեցի ամենը, ինչ որ պատահել էր ինձ: Մայրս սկսեց մխիթարել և սիրտ տալ ինձ: Բայց սորանից, նա ասեց ինձ, որ էլ այտուհեան հայրս ինձ չպետք է նեղացնի և պատժի: Երբ որ նա իրա խօսքը վերջացրեց, սուրեց ինձ հաց ու պանիր և մի քանի պտուղ:

Ընցիացաւ մի քանի ժամանակ, որ էլ ինձ գաշար չէին ուղարկում, որովհետև հայրս էր տանում իրա հետ նախաձաշիկը: Մի անգամ նա մոռացաւ, որ տանի իրա հացը: Էստուր համար մայրս էլի ուղարկեց ինձ հօրս մօտ: Էայրս սորա համար ինձ շատ սիրեց ու ես էլ շատ ուրախացայ:

Մի անգամ երբ ես դաշտումն էի հօրս հետ և խաղ էի անում հետեղ, էսպէս խաղանելով խաղանելով հնքան հեռացել էի իմ հօրից, որ ճանապարհը բողբոջներ կորցրել և մոռացել էի: Սխառում էի հետեղ, ու սկսեցի լաց լինել և դռալ, բայց ի զուր էր, որովհետև չկար մեկ մարդ, որ լսէր իմ ձայնը և էս դուր ակամայ ստիպվեցայ զլշերը մնալ մի անշայտ անտառի միջում: Բայց որովհետև ես դեռ երախայ էի, էս պատճառով, ոչինչ երկիւղ չէի իմանում գազաններից: Երբ իրկուս էլաւ, հանգիստ պարկեցի, որ քնեմ: Էնց որ լուսացաւ,

մտածում էի, թէ ինչպէս պէտք է յետ
գնամ տուն, որովհետեւ ճանապարհը ար-
դէն կորցրել էի: Եւ միջոցին երեւեց մի
գեղեցիկ թիթեռ (պէպէնակ), որ թռչո-
տում էր օդում: Այդպէս նորա ետեւից,
բայց նա բարցրացաւ և նստեց մի
բարձր ծառի վերայ: Ամենայն բարձ-
րանալ ծառը, բայց չկարողացայ,
որովհետեւ ոտքերս շատ թոյլացել
էր քաղցածութիւնիցս: Ուրիշ բան
սկսեցի մտածել: Մի ձիւղ կտրեցի ծառից
և ուզեցի նորանով դուրս քշել, սորա
համար ինչքան ուժումս կար խփում էի
ծառին ևն ձիւղով, որ վախեցնեմ թի-
թեռին և տեղեց վերկացնեմ: Բայց նա,
կարծես թէ չէ՛ր ուզում, որ ինձ լսի,
և աներկիւղ չէր շարժվում իրա տեղից:
Յանկարծ ինձ հնպէս երեւեց, որ իմ ծա-
ռին խփելուց իբր թէ մի բան թափվեց
ծառի մէջ. թողեցի խփելս և սկսեցի ու-
շադրութիւնով լսել: Բայց էլի առաջ-
վան պէս ձայն չտուեց: Բաղցած էի ու
սկսեցի խոտը ձեռքերով և և էն կողմ
տանել և միրգ հաւաքել էն ծառի մօտից:

որի տակին եւ քնել էի: Արբ որ մէջքիցս
կեռացած միրգ էի հաւաքում, էս միջոցին
տեսայ մի կոճեղե (քեթթիւկի) մէջ մի
ձեղք: Բայց ես ՚ի հարկէ; Էն հասակի
մէջ չէի, որ զգոյշութիւն իմանայի: Չեռս
դցեցի կոճեղե մէջ էս և էն կողմ
մանայրի ու տեսայ մի ահագին և փուշ
տեղ է: Եստեղ լսեցի մի ձայն, որ կարծես
թէ մի ջվալ ընկուզ թափեցինս: Արբ
որ ձեռքիս ձիւղը հանեցի կոճեղի միջից,
տեսայ, որ իմ ձիւղե երկու ծայրի վերայ
բաներ էին շողշողում: Աւա մտիկ տուայ, ու
տեսայ որ սորանք բոլորակ ու շողշողուն փո-
ղեր էին: Բայց որովհետեւ չէի իմանում սո-
րանց արժանաւորութիւնը, էստուր համար
առանց ուշադրութեան դրի էս փողը իմ
զրպանում (ջէպում) և գնում էի, որ
տեղ աչքս տեսնում էր և ոտքերս գնում:
Դամանակ առ ժամանակ ձայն էի տալի
շնորին ևն յուսով, որ դոնէ մէկն էլէ դուրս
գայ իմ ձայնի վերայ:

Յանկարծ մի սաստիկ ոտքի ձայն զար-

մայրեց ինձ, էս մէկ շուն էր, որ թռչուն-
լով վազում էր դէպի ինձ: Երդէն սիրտս
ուրախութեան զղացմունքով լնջը, սկսե-
ցի սիրել և գողուել էս բարի կենդանուն:

Սորանից յետոյ կամեցայ դնալ էն ճա-
նապարհով, բայց շունը բռնեց իմ շորը
իրա ատամներով և կանգնեցրեց: Նա
մտիկ էր տալիս ինձ վերայ. պտոյտ էր
գալիս իրա պոչով իմ շորս կողմը, հա-
չում էր և վազում միւս հակառակ ճանա-
պարհով: Թէև ես չէի իմանում իմ շան
միտքը, բայց էլն գնում էի նորա ետեկից:
Նա երբ տեսաւ, որ ես իրա ետեկին եմ
գնում, կարծես ուրախանում էր, որովհետև
ես դեռ իրա ետեկից չ'հասած, նա յետ էր
դառնում վազելով դէպի ինձ, թռչո-
ւում էր իմ առաջ, խաղ էր անում և հա-
չում ինձ վերայ: Նւ յետոյ բարձրացնում
էր էլի իրա պոչը և վազ տալիս իմ ա-
ռաջ: Նորա ետեկից գնացի ու հասայ իմ
խրճիթը: Ստահութիւնով և աղատ
տուն մտայ ու տեսայ իմ մօր, որ դործով

էր զբաղուած: Երբ որ նա ինձ տեսաւ,
ոչինչ ձայն չ'տուեց և մինչև անգամ
չ'հարցրեց, թէ ես որ տեղ եմ անցկաց-
րել զիշերը: Իսկ հայրս էլ իմ բազդից
էն գիշերը դաշտից տուն չէր եկել: Երե-
ում է մայրս կարծել է, որ ես իմ հօր
մօտ եմ ելել զիշերը: Են փողերը, որ
կոճեղն միջից գտել էի, տուի մեր երե-
խային, որին եղբայր էի կանչում:

Երեկոյեան ժամանակ սոքերի ձայն
լսեցինք մենք, էս նշանակում էր, որ հայ-
րըս ոչնարները տուն է բերում դաշտից:
Նա մտաւ խրճիթը, հանեց շորերը ու
նստեց սեղանի առաջ մեր փոքր երեխայի
մօտ: Ես միջոցին երեխան, որ խաղ էր
անում իմ տուած փողերով, վեր զցեց
նորանց ձեռքիցը գետնի վերայ: Ես ձայ-
նը հայրս երբ որ լսեց, զարմացաւ, ու վեր
առաւ փողերը գետնից և տարաւ դէպի
լոյսը, որ տեսնայ թէ սորանք ինչ փողեր
են: Երբոր տեսաւ թէ ոսկի են, մնաց
զարմացած էս բանի վերայ: ,,Նհա՛ քեղ

բաղդ՝ բացականչեց նա ուրախ սրտով և խսկոյն կանչեց իրա կնոջ, որ պատմի էս անցքը: Նորանք զարմանում էին թէ էս ոսկին որտեղնց ընկաւ իրանց աղքատ խըր՝ ճիթի մէջ: Մի քանի զանազան դատողութիւններից յետոյ, հայրս ասեց, «կարձեմ ճանապարհին պէտք է կպած լինէին սորանք իմ կօշիկներն տակին»:

«Այդ աւելի ինձ կարելի էր պատահել, պատասխանեց նորա կինը, որովհետև ես քեզանից առաջ եմ դուրս եկել փողոց (քուչէն), որ մտիկ տամ անցաւորներին, որոնք էս օր մնացել էին մի քանի բուպէ նախաձաշիկ անելու հստեղ: Աւ զարմանալի չէ, որ նորանցից մէկը անպատճառ վեր դցած լինի: Աւ երբ որ մտեցել եմ դէպի նորանց վեր եկած տեղը, էն ժամանակ փողերը կպել են իմ կօշիկներն տակին»:

«Բայց ինչի իցէ, պատասխանեց հայրս, երևում է նորանք էդպէս շատ փողեր են ունեցել, բայց մենք մինչև հիմայ էդպէսի

մէկ փող էլ է չենք տեսել մեր խրճիթի մէջ: Սա լաւ նշան է, մեր երեխան բաղդաւոր կ'լինի: Այս պատճառով ես կառնեմ նորա համար մի փոքրիկ կարմիր գտակ, էն էլ մի լաւ փնջով»:

Այս երկար ժամանակ լսում էի նորանց խօսակցութիւնը ու միտք էլ չ'ունեի, որ յայտնեմ թէ ես եմ գտել էն փողը: Բայց երբ որ խոստացան թէ երեխայի համար կարմիր գտակ պէտք է առնեն, էս բանը ինձ շատ տեղ եկաւ ու ես բացականչեցի:

— Միթէ՞ նա է գտել էդ խաղալիքը, դա խօ՛մ իմն է:

— Ինչպէ՞ս է քոնը, հարցրեց զարմացած հայրս. ասա՛ տեսնեմ դու նորան որտեղնց ես գտել:

— Տեղը մոռացել եմ, պատասխանեցի ես:

— Այ դո՛ւ անպիտան, ուրեմն կամե՛նում ես, որ իզուր տեղը քեզ մօտ վեր առնես էն բանը, ինչ որ քեզ չէ՛

պատկանում: Այլ բայցի սորանից դու կամենում ես խաբել, որ քեզ վարձարդեն ուրիշ տեղ: Բայց լաւ, քեզ համար էլ կանենք, եթէ միայն ցոյց կ'տաս ինձ, որտեղից որ գտել ես էս խաղալիքը:

Իստեղ ես ամեն բան պատմեցի հօրս, ինչպէս պատահել էր: Բայց որովհետեւ օրն արդէն մթնել էր, սորա համար մեր անտառ գնալու ճանապարհորդութիւնը թողնք միւս օրվան:

Առաւօտը հենց որ լուսացաւ թէ չէ, հայրս դնաց մօտի դիւղը մի ծանօթ տաւարածի մօտ, որ նորան յանձնի մեր ոչխարները դաշտում արածացնելու համար: Այլ շուտ յետ դառաւ նա դիւղից ու մենք վեր առանք մեզ հետ հաց ու ճանապարհ ընկանք գէպի անտառի կողմը: Արբ որ հասանք էն տեղը, որ տեղ ես փողի գտել, հայրս քաղցրութիւնով հարցրեց ինձ էն տեղը և էն ծառը, որի մօտ ես ոսկի էի գտել: Աշխատում էի կարողութեանս չափ և մանկի գալես բոլոր

տեղերը, որ կարողանամ գտնել դո՛նէ էն ծառը, որի տակին հանդատացել էի, բայց չկարողացայ: Հայրս անօգուտ համարեց էս աշխատութիւնը և էնպէս կարծեց, որ ես նորան խաբելու համար եմ բերել էս տեղ. էտուր համար նա բարկացած էր խօսում ինձ հետ Իսկ ես էլի շարունակում էի, որ էն ծառը գտնեմ: Իստեղ միտքս եկաւ, որ ես ինձ մօտ էլսած ծառի ձիւղը թողել եմ էն ծառի մօտ, որ տեղ ես քնել էի: Արբ որ էս բանը միտքս եկաւ, շատ ուրախացայ: Թէև օրն արդէն մթնանում էր, բայց էլի էս բանը պլուխ բերելու համար և մանաւանդ հօրս երկիւղեց շարունակելի ծառը գտնելու: Ես արդէն վճռեցի որ էս երկու պայմանից մէկը կատարեմ. կամ պէտքէ ծառը գրանեմ, կամ թէ չէ, պէտքէ հեռանամ և ծածկվեմ անտառի խորքում, որ հայրս ինձ բոլորովին չտեսնայ:

Այս տեղ խղճուկը կորեց իրա պատմութիւնը և մի խոր թառանկ քաշեց.

մտիկ տուեց զէպի ինձ ու ասեց: «Յաւուում եմ և շատ ցաւում», որ իմ վերջին միտքս է կատարուեց»:

Մի փոքր լուեց և յետոյ էլի շարունակեց խղճուելը իրա պատմութիւնը:

Երդէն զիշերանում էր: Իսկ ես էլի մանկի դալիս, որ ծառը գտնեմ էն ծիւղի նշանով: «Այս տեղ է, էստեղ է» բացականչեցի հօրս: Այս խօսքերը երբ որ լսեց հայրս, իսկոյն սրտի ուրախութիւնից թռչտելով եկաւ ինձ մօտ և կցկտուր ձայնով ասեց «որտեղ է, որտեղ, որդեակ ասա՛ իննդրեմ» էս միջոցին հայրս սատարիկ գունաթափվեց ու սկսեց դողդողալ:

«Ապասիր, բացականչեց նա ինձ, երբ որ ես կոճեղին էի մօտացել, որ ձեռքս զցիւմ ծառի փշակը փող դուրս բերելու համար: Ադ քո գործը չէ, պատասխանեց հայրս և սկսեց ինձ մի կողմ հեռացնել:

— Դու անպիտան, խաբեցիր ինձ, միթէ՞ սա էն ծառը չէ, որի միջից դու ոսկի ես գտել, հարցրեց ինձ բարկանալով հայրս:

— Էկեց նա է նա, պատասխանեցի ես. դէս ու դէն արա՛ կը խոտը, էն ժամանակ առանց նեղութեան գու կարող ես գլտնել ու տեսնել ձեզքը:

«Նա իսկոյն ընդունեց իմ խօսքը ու ձեռքը պցելով էն ձեղքի մէջ, դտաւ էն տեղ ոսկիներ և սկսեց էն պիտի ազահութիւնով լցնել իրա տօպրակը ոսկիներով, որ շատ գծուարութիւնով կարողացաւ յետոյ տօպրակը վեր առնել և ուսի վերայ դնել: Արբ որ հայրս վերջացրեց իրա էս բանը, ասեց ինձ. կարծեմ հիմայ ո՛չինչ չմնաց ծառի փշակում: Մենք իսկոյն յետ դառանք դէպի տուն. հայրս հաղիւ թէ կարողանում էր ոտքերը դէպի առաջ փոխել ու գնալ տօպրակի ծանրութիւնից Առաջին առարկան, որ տեսայ, մի կացին էր, որ հայրս ո՛չինչ բանի տեղ չէր նետով, թողել էր էնտեղ: Վեր առի նորան և դնացի հեռու էն ծառից և յետոյ լըրի ծառի փշակը խոտով, որ ուրիշները չէ-

մանան: Ղիւզը վեր առայ հետս ու զնա-
ցի հորս ետևից: Հայրս փողի զորութիւ-
նից ինձ բողբոլին մոռացել էր, և յե-
տց երբ որ նա յանկարծ տեսաւ ինձ
ասեց „միթէ՞ դու էստեղ ես, ես քեզ
բողբոլին մոռացել էի“:

Լաւ լսի՛ր, եթէ դու պատմես ումե-
կցէ թէ մենք որտեղ ենք ելել և ինչ
ենք դտել, էն ժամանակ դու կ'զրկուես
քո կարմիր դտակից: Աւրեմն աշխատի՛ր
չմոռանաս ինչ որ քեզ ասեցի:

Համարեա՛ թէ զիշերացել էր, որ մենք
հասանք մեր զիւզը: „Ո՛հ հ, ասեց իմ
տաւարած հայրս, կարծեմ մեր գործը
մենք լաւ կատարեցինք: Մեր հարեաննե-
րից էլ ո՛չ մէկը չե տեսել մեր որսը“:
Մենք շուտով եկանք ու հասանք մեր
խրճիթը: Հայրս ո՛չինչ չ'խօսեց, զգուշու-
թիւնով վեր առաւ տուրակը ուսից և
զրաւ սեղանի վերայ և ասեց իրա կնոջը,
որ բերի նորա համար կաթը և հաց:
Երբ որ կ'կեր զնաց իրա մարդի ցանկա-

ցած բաները պատրաստելու, հայրս իս-
կոյն վերկացաւ տեղիցը, բաց արեց խր-
ճիթի յատակը (տակը) գցեց էստեղ
տուրակը, և շուտով ծածկեց նորա դու-
ռը ու նստեց իրա առաջուայ տեղը:

Լսի՛ր, եթէ դու մէկին պատմել ես,
ասեց հայրս, որ էս տուրակը էստեղ եմ
զրել, էն ժամանակ դու չի ներանաս
ինձանից:

Նա կամենում էր էլի բան ասել, բայց
էս միջոցին կ'կնք մտաւ ու նա էլ թողեց
իրա խօսքը և լռեց: Նա սկսեց հաց ու-
տել և սուտեց ինձ նմանապէս մէկ կտոր
հաց, որ ես էլ ուտեմ:

Բարեկամ՛, ասեց հայրս իրա ծանօթ
տաւարածին, շնորհակալ եմ քեզանից,
որ դու անցեալ անգամ աշխատել ես
պահելու իմ տաւարները: Հիմայ ես կա-
մենում եմ քեզ վարձագրել քո աշխա-
տութեան համար: Ես թողում եմ իմ
տաւարածութեան պաշտօնը և յանձնում
եմ քեզ:

— Բայց դու ինչ պէտքէ անես, հարցրեց նորա ծանօթը:

— Ո՛չինչ, պատասխանեց հայրս, ես արդէն ծերացել եմ:

Այս տեսակ խօսք զրին իրար մէջ ու բաժանուեցին միմեանցից:

Երբ որ իմ հօր բարեկամը հեռացաւ թէ չէ, հայրս պատրաստվեց, որ ինձ ծեծի (Թակի) ևն մտքով, որ իբր թէ ես կամեցել եմ յայտնել նորա բարեկամին մեր գաղտնիքը-այսնքն մեր գտած փողի բանը: Երկիւղեց բոլորովին մոռացել էի էն գտակը, որ ինձ համար խոստացել էին առնելու: Բայց երբ որ անցկացաւ մի քանի ըոպէ, ես էլ իմ սովորութեան պէս սկսեցի խաղ անել:

Մի անգամ հայրս կանչեց իրա կնոջ և ասեց նորան:

— Ասի՛ր, իմ սիրելի կին, ես վախե-նում եմ մեր որդեգրից, որ նա յայտնի մեր գաղտնիքը-այսնքն մեր գտած փողերը ուրիշներին: Բայց միթէ՞ լաւ չէ լինիլ,

որ նորան բոլորովին հեռացնենք մեզանից և էս դիւղեց:

— Դու ես իմանում, պատասխանեց կինը մարդին: Աւել երբ որ կինը դուրս գնաց, էն ժամանակ հայրս կանչեց ինձ իրա մօտ և ասեց:

„Պատրաստուի՛ր, որ ճանապարհ ընկնենք. ես կամենում եմ կատարել իմ խոստացած բանը և առնել քեզ համար մի լաւ կարմիր գտակ“:

Շէնց էս ժամին էլ միտքս է դալիս, թէ ես ինչքան էի տխուր էն առաւօտ, երբ որ հայրս ասեց ինձ էս բանը: Աս չէի կամենում գնալ նորա հետ, բայց ճարս կտրված պէտքէ հնազանդվիլի: Այս միջոցին հէնց կարծես ինձ ասում էին, քո բանը լաւ չի լինելու և էսպիսի խօսքերով ցաւեցնում էին իմ սիրտը, բայց է՛հ, ինչ և իցէ, թողնենք էսպիսի բաները ու շարունակենք մեր պատմութիւնը: Այս ինչպէս հարկն էր հագնուեցայ: Շայրս վեր առաւ իրա հետ մի

քանի հաց և փոքր ինչ պանիր ու դուրս
 դնացինք մեր տանից: Երբ որ մենք փոքր
 հեռացանք, ես յետ մտիկ սուրբ ու տե-
 սայ, որ մեր շունը վազող մ'է մեր ետևից:
 Կես օրուայ ժամանակ մենք արդէն մի
 անցայտ անտառի մօտ հասանք և նստե-
 ջինք Էնտեղ հանգստանալու համար:

Ես Էնտեղ կերանք փոքր ինչ հաց
 ու պանիր:

Ես իր, ասեց ինձ հայրս, ինձանից մի
 հեռանալ, թէ չէ, դու քո ճանապարհը
 կկորցնես և անտառի մէջ: Ես երբ որ
 ասեց, դնաց նա անտառի մէջ մի նեղ
 ճանապարհով ու ես էլ սկսեցի դնալ
 նորա ետևից:

Ոչ, ասեց նա, երևում է, որ ճանա-
 պարհը կորցրել եմ, թէ չէ, մենք արդէն
 շուտ պետքի դուրս եկած լինէինք ևս ան-
 տառի խորքից:

Մինչ երեկոյ դեռ բաւական օր կայ,
 ասեց հայրս, մենք կարող ենք հասնել մեր
 ցանկացած պեղը, սպում հարկու որ է մի

փոքր հանգստանալ: Բայց այդպէս

Մենք նստեցինք կանաչ խոտի վերայ:
 Հայրս պարկեց մի փոքր և կարծեմ ընի
 մջ մտաւ: Օրն արդէն գիշերանում էր,
 անտառի մէջ մթնանում էր և էս տե-
 սարանը ինձ շատ տխրեցնում էր: Ը ու-
 նը նստած ետքի թաթերի վերայ, սրատես
 աչքերով մտիկ էր տալիս ամեն կողմեր
 և կարծես մի ձայն լսելով, հանդարտ
 հաչում էր: Մենք էլ նմանապէս էս
 ձայնը լսելով, տեսանք որ մէկ բան է
 շարժվում ծառերի մէջ: Ը զան հաչելու
 ղնկղնկոցը որոտում էր անտառը: Ես ձայ-
 նի վերայ զարթնեց իմ հայրս: Ես իս-
 կոյն տեղեցր վեր կացաւ ու բացականեց:
 ,,Մյ դու անպիստան, յետոյ նա էնպիսի
 ցած ձայնով խօսեց, որ միայն լսեցի, նա
 ինձ կ'մտածէ: ,,Գնանք" ասեց նա դու-
 նալով դէպի ինձ ու մենք սկսեցինք շու-
 տով հեռանալ անտառից: Մի բանի ըր-
 պէից յետոյ մենք դուրս եկանք մի ան-
 յայտ գետի ափ, որի ափերը ծածկված

էին բարձրահասակ խոտով և ձեռագայտներով:

Հայրս աշխատում էր ինչպէս լինի դուրս գայ անտառի վերջը: Ե ունը նմանապէս յետ չէր մտում մեզանից: Ա իրջապէս մենք շուտով հասանք մինչի ջրի ափը: Եստեղ ես նկատեցի, որ հենց գիտենաս մեզ համար նաւակ էին պատրաստել: Մենք շուտով մտանք նորա մէջ, շանը նմանապէս մեզ հետ վեր առնելով, ժիրութիւնով բաց արեցինք շուանը, որով կապած էր նաւակը: Հեռացանք ափից և հազիւ թէ փոքր ինչ յառաջ գնացինք, իսկոյն արձագանքի ձայն կրկնվեցաւ էս պէս „սպասիր, ո՞վ է էդ նաւով գնացողը“:

Բայց մենք ոչինչ չպատասխանեցինք: Ես հարցից յետոյ գետի ափից երևեց հըրացանի կայծեր և մի քանի գնտակներ (դուլաներ), որոնք վզվզալով թռան մեր ականջների մօտով առանց մեզ վնաս հասցնելու:

Միքանի րոպէից յետոյ մենք մօտեցանք

գետի ափին և նաւակը մի սիւնից կապեցինք ու սողալով գնացինք դէպի ծառոտ ափը ու ծածկվեցինք էնտեղև անտառի խորքում:

„Ուրեմն“ ասեց հայրս. „մենք հանդստութիւնով կարող ենք էս տեղ անցկացնել զիշերվայ մնացածը“:

Մենք հաց կերանք էստեղ և պարկեցինք քնելու: Երբ որ լուսացաւ, տեսայ որ բացի ինձ անից ոչ ոք չկայ, չի իմանում ուր էր գնացել հայրս. շունն էլ պարկած էր իմ ոտքերիս տակ: Ես բանը շատ զարմացրեց ինձ: Յուսահատուած գնացի գետի ափը, որ տեսնեմ մեր նաւակը էն տեղ է թէ չէ: Բայց իմ չար բազդից էնտեղ էլ ոչինչ չկար:

Ընցաւ միքանի օրեր, ես ո՛չինչ ուտելու բան չունեի: Միայն կերակրվում էի անտառի պտուղներով: Իսկ շունս հազիւ թէ կարողանում էր ոտքի վերայ կանգնիլ քաղցածութիւնից: Արովհետև նա ամեն ժամանակ չէր կարողանում որս անել:

Մի անգամ երբ որ նստած մտիկ էի տալիս իմ կիսակենդան շան վերայ, յանկարծ նա արձակուեց ու դուրս թռաւ դէպի մի կողմ և հասելով հեռացաւ ինձանկից: Ընն հասելը իզուր չէր: Լսւ միջոցին տեսայ մէկ մարդի, որ ծածկված էր ոսկի հագուստով և ունէր իրա զլխին մէկ կարմիր գտակ, սպիտակ թեփուռով: Նորա կազմուածքը ցոյց էր տալիս, որ նա մէկ քաջ և զօրեղ մարդ պէտքէ լինի:

Նա մտեցաւ դէպի ինձ ու սկսեց խօսիլ ինձ հետ կնպիսի խօսքեր, որ ես չէի հասկանում: Լս խօսքերից յետոյ, նա նշանով ցոյց տուեց, որ ես դնամ նորա ետևից: Ես հնազանդվեցի նորան. շունը նոյնպէս քաշքաշվելով դալիս էր ետևիցս:

Մենք անտառի միջով շարունակեցինք մեր ճանապարհը ու վերջապէս դուրս եկանք անտառի խորքից, որ տեղից երևում էր ծովի նեղուցը (ՅԱՌԱՅԵ) և էն տեղ էլ կանգնած էր մէկ նաւ: Երբ որ մենք բոլորովին մտեցանք ծովն ափին, իմ

անձանթը էստեղ շվկացրեց արծաթի շվիով: Նաւի ծառայողները իսկոյն բերին մեզ մօտ մէկ փոքրիկ նաւ, ինձ նստացրին նորա մէջ և ուղարկեցին: Բայց իմ շան հասելը ինձ շատ տխրեցնում էր, հասուք համար ես լաց լինելով խնդրեցի, որ թողն նորան էլ վերառնեմ հետս: Լս բանը երբ որ լսեցին, սկսեցին ծիծաղել ինձ վերայ. վերջապէս թողեցին, որ հետս վերառնեմ իմ հաւատարիմ շանը:

Միքանի ըոպէից յետոյ իմացայ թէ ո՛վ էր էն անձանթ մարդը:

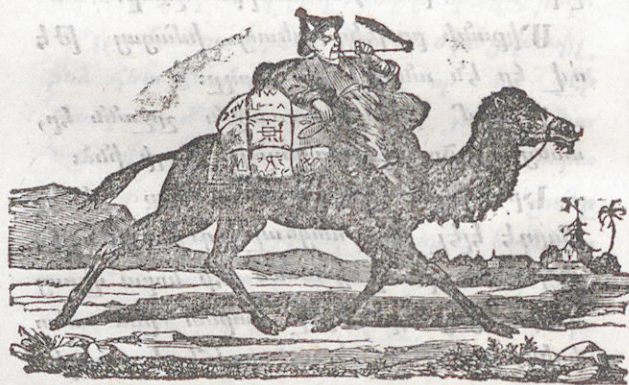
Լս իմ կեանքի առաջին շրջանն էր, ասեց խղճուկը դառնալով դէպի ինձ:

Երեւում է, որ նա շատ միտք անող մարդ է էլէլ իրա անցեալ գործերի վերայ: Լս սրտով ցաւում էի նորա վերայ և կամեցայ հրաւիրել նորան ինձ մօտ իրիկվայ հաց ուտելու, որովհետեւ արդէն մութ էր. Եւ բացի սորանից ամենահով և ամենագեղեցիկ քամին բերում էր մեզ վերայ մի քաղցր քուն:

Մենք սկսեցինք իրիկվայ հաց ուտել
ինչ որ պատրաստած էր:

Միւս օր խղճուկը առաջարկեց ինձ, որ
ես լսեմ իրա պատմութեան վերջը: Ի
հարկէ, ես էլ շատ սէր ունեի լսելու նո-
րա կեանքի պատմութիւնը:

Ահա էս պէս էր:

ԳՂՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Երբի զարմանալի զաղանկըր, օր յայտ-
նեց խղճուկին:

Եւ աւտը շատ գեղեցիկ էր: Երբոր
մենք նստած էինք խրճիթի դրան առաջ,
խղճուկը սկսեց շարունակել ինձ իրա
պատմութիւնը:

Իմ ճանապարհի ընկերները նաւով
գնում էին զանազան հեռու ծովեր և
բոլորովին չէին գնահատում իրանց կեան-
քը և շատ անգամ էլ տխրում էին,
երբ որ գնալու տեղ չէին ունենում:
Միանգամ մեր նաւը, որի մէջ էս գե-
րի էի, խփվեց մի ուրիշ նաւի ու մեր

նաւապետը վերաւորվեց:

— Արթեմ շուտով պէտքէ թողնմ' էս աշխարհը և գնամ յաւիտենականութիւն, ասեց նաւապետը համարեա՛ թէ կիսակենդան ձայնով:

— Ես կ'ուզէի հէնց հիմայ ձեզ համար մի գլխաւոր ընտրել: Ես բանը 'իհարկէ, կ'կատարեմ' ձեր համաձայնութիւնով:

— Մենք բոլորովին համաձայններ քո ընտրութեան, ասեցին ամենքը մի ձայնով:

— Եթէ էդպէս է, ուրեմն թո՛ղ էս անտառապահը լինի ձեր գլխաւորը ինձանից յետոյ: Ես ասելով նա ցոյց տուեց ինձ ու բոլոր նաւի մէջ ծառայողները ընդունեցին ինձ նաւի գլխաւոր: Նաւապետը թէև խօսում էր, բայց նորա զօրութիւնը քիչ քիչ թոյլանում էր: Արջապէս միանգամ նաւապետը կանչեց ինձ իրա մօտ և ասեց: «Ասի՛ր իմ բարեկամ, ինչքան էլ ես անուսում և անքաղաքավարի լինէի, բայց էլն քո թշուառ վիճակը ակամայ ցաւեցնում է իմ

սիրտը: Գուր արժանաւոր ես աւելի լաւ վիճակի: Բարի մարդը, 'իհարկէ, քեզ չարութիւն չի կարող հասցնել: Ասպէս էլ ես քեզ վեր առնելով իմ' նաւի մէջ, սորանով ազատեցի քո կեանքը: Որովհետև շատ ցաւում էի և ափսոսում քեզ վերայ: Ես նոյնպէս իմացայ քո անվախ քաջութիւնը և սրտապնտութիւնը և հէնց էս է պատճառը, որ նշանակում եմ քեզ իմ' նաւի մէջ գլխաւոր: Եւ կամենում եմ, որ զուր ճշմարտութիւնով պահպանես էդ պաշտօնը և լինիս հաւատարիմ և ողորմած մարդ: Եւ յոյս ունիմ, որ քո կառավարութեան տակ նաւը պէտքէ մնայ միշտ անյաղթ և յաջողակ:

Սորանից յետոյ նա հրամայեց ինձ, որ գնամ նաւը ու կարդալըեմ ինչպէս հարկաւոր է:

Մի քանի ժամից յետոյ, երբ մենք բաժանվեցինք միմեանցից, նաւապետը վախճանուեց ու մենք էլ զցեցինք նորա մարմինը ծովն մէջ: Իսկ ես կատարեալ

իրաւունք ունէի նաւի ծառայողների վե-
րայ և ցոյց էի տայլս բաւական յառաջա-
դիմութիւն ինձ յանձնած պաշտօնի մէջ:

Մենք առանց ժամանակ կորցնելու ըս-
կեցինք յառաջ գնալ ծովով:

Երբ որ մենք գնում էինք ծովէ երե-
սին, իսկոյն տեսանք մէկ նաւ, որ լողալով
գնում էր մեր առաջին: Մենք աշխատե-
ցինք շուտով հասնել նորա ետևից: Թէև
էն նաւի միջի մարդկքը արդէն իմացան
մեր միտքը ու կամեցան հեռանալ և
փախչել մեզանից, բայց էլի մենք շուտով
հասանք նորանց: Եւն նաւի ճանապար-
հորդները չէին կամենում, որ իրանց
կամքով մեզ հնազանդվին: Եւս պտածա-
ռով հրամայեցի իմ նաւի միջի ծառա-
յողներին, որ նորանց վերայ արձակուեն և
յափշտակեն: Մենք էտեղ սպստիկ կըռ-
վեցինք, բայց չկարողացանք մեր թշա-
մեաց յաղթել: Թէևպէս նորանք էլ չկա-
րողացան յաղթել, բայց պիտքէ իմանալ,
որ երկու կողմից վնասներ ստացվեցաւ:

Սերջապէս մեր ընկերներէ մահը մեզ
աւելի զօրութիւն տուեց: Մենք մեր ու-
ժով ու մեր հնարքներով պահպանում
էինք մեզ: Միայն էտեղ մէկ բան կար,
որ ինձ շատ զարմացրեց:

Եւս նաւի ճանապարհորդներէ մէջ կար
մէկ ծեր մարդ: Իմ ճառաներից մէկը
քաշեց իրա սուրը և արձակուեց էն ծեր
մարդու վերայ, որ նորան սպանի: Եւս
ինչպէս նաւի զլեաւոր, հրամայեցի նո-
րան, որ նա թողնի իրա էս միտքը և
խնայի ծերին: Բայց նա ոչինչ բանի տեղ
չ'ընելով իմ խօսքը ու մի ուրիշ կերպ
մտիկ տալով ինձ վերայ, կամենում էր
վերջացնել իրա զործը: Եւս անհնազան-
դութիւնը բարկացրեց ինձ ու ես էլ վեր
արայ հրացանս, որ զցեմ իմ անհնա-
զանդ մարդու վերայ: Բայց գնտակը
սխալվելով, թողեց իմ գոհը և արձակ-
ուեց ծերի վերայ և իսկոյն վեր ընկաւ:
Եւս միջոցին ցաւելով վազեցի նորա մօտ,
որ օգնեմ նորան: Ատրեցի նորանից թափ-

վող արիւնքը կապեցի նորա վերքերը և վեր առայ նորան իմ ուսի վերայ, տարայ իմ նաւիս մէջ ու զնկրով նորան կնակեց, լուացի նորա երեսը սառը ջրով: Են ժամանակ ծերը բաց արեց իրա աչքերը և ասեց: յՈՏ, Աստուած իմ, միթէ՞ ես չի խմեցի քո առաջուց սահմանած բոլոր բաժակը⁶⁶:

Վա կամենում էր էլի մէկ ուրիշ բան ասէր, բայց սաստիկ կուրծքի ցաւից նեղացած, ծածկեց իրա աչքերը:

Եւ մի քանի բոպէից յետոյ նա էլի գցեց իրա աչքերը ինձ վերայ և ասեց:

Ինչի՞ ես ուշացնում, միթէ՞ չի բաւականացար իմ էսքան չարչարանքով:

Ես մտիկ էի տալի նորա չարչարանքի վերայ, որոնք նորան անհանգստութիւն էին պատճառում և սաստիկ սիրտս ցաւելով նորա էս ցաւի վերայ, բացականչեցի. յբարի ծերունի, ներիր՛ ինձ խնդրեմ, ես իզուր և ակամայ տեղը չարչարանք և անհանգստութիւն տուի քեզ:

— Այո՛, ասեց ծերը, թո՛ղ օրհնուի Աստուծոյ կամքը, որ իմ մահը էսպէս քո ձեռքով է վճուել և ո՛չ ուրիշի:

— Ինչի՞ հարցրի ես նորան մի առանձին կարեկցութիւնով: Գու ինչ՞ օգուտ ունիս, որ իմ ձեռքով ես կամենում մեռնիլ և ո՛չ ուրիշի:

— Գորա համար ես ուրիշ պատճառներ ունեմ: Ես ծնուել եմ էն երկրումը, որ տեղ արեղակը երում է աւազոտ անապատը կրակի պէս: Իսկ թէ իմ ճանապարհորդութեան միտքն ինչ է, էդ դու հիմայ զիտես:

— Ես ունէի մի փոքր տղայ, որի ծննդեան վերայ շատ ուրախացայ և հրամայեցի պահպանել նորան չար մարդկերանց աչքից: Եւ միևնոյն ժամանակ սաստիկ արգելեցի նորա ծծմորը, որ լաւ պահպանի և մենակ չթողնի երեսային: Բայց նորա ճակատագիրը ուրիշ տեսակ էր վճուված:

Մի անգամ երբ լսեցի, որ իմ որդուն

փոխել են, իսկոյն հրամայեցի բերել
երեսային ինձ մօտ: Աս հնպէս էր նման
իմ որդուն, որ հէնց զիտենաս թէ մի
խնձոր լինէր միջից կէս արած: Բայց էի
ես ինձ չհաւատարով, կանչեցի ծծմօրը
և ստիպեցի նորան, որ յանձն առնի և
պատմի ինձ էն անցքը թէ նա ինչպէս էր
պատահել:

Բայց ես իմանում էի, որ երեսային
փոխել են միայն էն ժամանակ, երբ որ
մեր ծծմէրը միանգամ գնացել էր կանաչ
տեղ մանգալու: Արբ որ նա էստեղ քնել
է, ու վեր կենալով տեսել է և զարմա-
ցել որ իրա որդեգրի տեղ ուրիշին էին
թողել:

Աս հնպէս տխուր էի էս բանով, որ
կարծես թէ սիրտս քարացել էր և լաց
լինիլ անգամ չէի կարողանում: Արբ էս
տխրութեան նկնջը փոքր ինչ անցիացաւ,
տեսի իմ ոտքերի տակ մեր ծծմօրը, որ
լաց էր լինում: «Մերկայ, ասեցի նորան,
ներում եմ քեզ և միևնոյն ժամանակ

հրամայում եմ, որ ոչ մէկին չյայտնես
էս գաղտնիքը:

Բայց ասա՛ խնդրեմ, դու ինչպէ՞ս շուտ
իմացար, որ քո որդեգրին փոխել են:

— Աս շուտ չէի կարող իմանալ էս
բանը, պատասխանեց ծծմէրը, եթէ կեղ-
տոտ շորի մէջ չի լինէր փաթաթված մեր
երեսան:

Աստեղ փոքր ինչ մտածեցի, կարծեմ
էս բանով միայն ծծմօրն են կամեցել
փախցնելու:

Աս կարծիքը բաւական չէ՛, պատասխա-
նեցի ծծմօրը, էստեղ մի ուրիշ բան էլ
պէտքէ լինի:

Ծծմէրը փոքր ինչ մտածելուց յետոյ
ասեց:

— Աս բոլորովին կ'համաձայնվէի ձեզ
հետ, եթէ երեսայի շորերը հանելու ժա-
մանակ զաննի նորա մարմնոյ նշանը իմ
իմացած տեղը: Բայց երբ նորա նշանը
չգտայ, էն ժամանակ իսկոյն իմացայ, որ
մեր երեսային փոխել են:

Յետոյ հրամայեցի, որ ՏՃԱԼԸՐ Հեռա-
նայ ու դուրս դայ սենեակից: Երտասու-
քքս ակամայ խեղաում ու թափում էին
աչքերիցս: «Օհ, քարասիրտ մարդ, բա-
ցականչեցի ես, կարող ես արդեօք գու-
սիրել օտար երեխային, երբ որ քոնը
քեզ արդէն զգլեցրել է:

Բայց իմ բոլոր գանգատները բոլորովին
աւելորդ էին: Արբ որ անցկացաւ մի քանի
ժամանակ, ու ես էլ հանգստացայ իմ
սրտի բարկութիւնից, սկսեցի մտածել,
որ երեխաները էդպէս միմեանց նման
չեն կարող լինել:

Արբեմն ինձ վերայ մի էնպիսի տխրու-
թիւն էր գալիս, որ կարծում էի իբր
թէ կրակի մէջն եմ կրվում:

Մի անգամ ես մօտեցայ մի բաց պա-
տուհանի, որ տանում էր ուղղակի դէպի
այդին և էնտեղ ես տեսայ իմ կնոջ մի
քանի կանանց հետ: Աս փոքր ինչ մօտե-
ցայ նորանց ու լսելով նորանց խօսակցու-
թիւնը, մի քանի վայրկեան մոռացայ իմ

տխրութիւնը:

Աս նորանց չ'նեղացներու և չ'շփոթաց-
ներու համար, պատուհանի մի կողմն
անցկացայ, որ նորանք ինձ չ'տեսնեն:
Բայց ես ամենին ազատ տեսնում էի
առանց նեղութեան: Աորանք խաղ էին
անում միմեանց հետ, երգում էին, պար
էին դալիս, մի խօսքով ուրախանում էին:

Արբ որ տեսայ նորանց էսպիսի ուրա-
խութեան մէջ, ես բոլոր իմ անցեալ
գլխիս եկած բաները մոռացայ և էս տե-
սարանը ինձ համար համարեա՛ թէ բո-
պէական ուրախութիւն էր:

Արբ որ կանայքը ուրախանում էին մի-
մեանց հետ, էս միջոցին փոքրիկ շներից
մէկը, որի մազերը թեփօւռից աւելի կա-
կուղ էին, չ'խմանալով ընկաւ կանանց
ոտքերի առի: Փոքրիկ շունը գնկնկալով
ձայն հանեց ցաւի սաստկութիւնից և բո-
լոր կանայքը կանգնեցին թառանչ քաշե-
լու նորա վերայ. մանաւանդ, որ փոքրիկ
շունը տան տիկնոջն էր պատկանում: Աս

միջոցին բռնեցին փոքրիկ շանը մի քանի քնքոյշ ձեռքեր ու հազար հազար տեսակ օգնութիւն էին հասցնում նորան: Մանաւանդ տան տիկինը տեսնելով իրա փոքրիկ շանը հսպիսի վատ դրութեան մէջ, աշխատում էր ինչպէս լինի օգնել նորան:

Եւ միջոցին եկաւ նորանց մօտ ծծմէրը երեխային հետ: Երեխային մայրը փոքրիկ շան հետ խաղ անելով, ուշադրութիւն չգարձրեց որդու վերայ ու չ'տեսաւ նորան: Արբ որ էս բանը տեսայ, շարժեց իմ սէրը, ես հեռացայ պատուհանից, խմեցի մի թաս ցուրտ ջուր ու սորանով կարծես փոքր ինչ հովացրի իմ մոլորված մտքերը: Յետոյ կանչեցի իմ ծառային ու հրամայեցի, որ իմ որդուն բերի ինձ մօտ: Իմ խօսքը խիղջն կատարուեց:

Փոքր ժամանակից յետոյ ծծմէրը մտաւ ինձ մօտ:

— Ես էլի կասկածում եմ քո խօսքերի վերայ, ասեցի նորան, չ'կայ՞ արդեօք

էլի մի ուրիշ ապացոյց (վկայ) որ իմ որդին ճշմարիտ փոխված է:

— Եթէ դուք չ'ք հաւատում իմ խօսքերին, ուրեմն ինչպէս կ'հաւատար դուք իմ ապացոյցներին, պատասխանեց ծծմէրը:

— Որ՞ ապացոյցներին:

— Են ապացոյցներին, որ ես պահպանում եմ էն կեղտոտ ծածկոցը, որի մէջ փաթաթված էր երեխան:

Եւ իսկոյն հրամայեցի բերել էն ծածկոցը, որից կուսրի հոտ էր դալիս ու նորա վերայ կար էլի մի քանի բիծեր (լաքաներ):

— Թող էս ծածկոցը ինձ մօտ մնայ, ասեցի ես ծծմէրը և յետոյ համբուրեցի երեխային ու արձակեցի նորանց:

Շիմայ ես հաւատում եմ, որ իմ որդին յափշտակվել է մի անպիտան մարդու ձեռքով և շատ կարելի է, որ ծախված լինի նա վայրենիներին զոհ անելու համար:

Երեխան շատ սիրելի էր, և էս բանը

ինձ կածիրքի տակ էր դրում, որ նա հասարակ մարդու տղայ լինէր: Թէև ես աշխատում էի մոռանալ իմ մտածմունքները, բայց էլի քանի ըուպէից յետոյ նորանք էլի երևում էին իմ յիշողութեան մէջ և հասցնում էին ինձ մինչև էն ատիճան, որ ես երբեմն չէի կարողանում խաղաղ հոգևոյլ մտիկ տալ մանուկի վերայ:

Բայց որովհետև կամենում էի մոռանալ բոլոր իմ նեղութիւնները, էստուր համար վճռեցի մի նաև առնել ու տեսութիւն գնալ ուրիշ երկիրներ:

Իսկ ժամանակս իրուր և պարտադ չանցկացնելու համար ձանապարհորդութեանս ժամանակ, առայ շատ զանազան ապրանք ու մնաց բարեաւ ասելով կեոջս ու երեխայիս հետ, քամու յաջողակ ժամանակ դուրս եկայ նաւահանդատից:

Նաւով գնալու ժամանակ, ծովը մտաւկայ մի քաղաքում ես փոխեցի մի քանի ապրանք, որոնց վերայ ես շատ և

անչափ ուրախացայ:

Ես երկրի բոլոր երևելի բաները տեսնելուց յետոյ, շարունակեցի գնալու դէպի յառաջ զանազան կողմեր:

Եստեղ խղճուկը թողեց իրա պատմութիւնը ծերի մտայն և ասեց: Ը շատ ցաւում եմ նորա ծոցի տետրակի վերայ, (παμμαμαρα κωμοικα) որի մէջ գրուած էին նորա կեանքի անցքերը, որից կարող էիր դու գտնէ մի բան քաղել: Բայց նա կամ նաւի մէջն է կորել կամ թէ ծերի հետ ընկել է և կորել ծովի մէջ:

Ես ասելով կիսատ թողեց խղճուկը իրա պատմութիւնը ու խոստացաւ ձաշից յետոյ պատմել իրա կեանքի մնացեալ անցքը:

Արդէն կէս օր էր, մենք սոյորութիւն ունէինք ամեն օր էս ժամանակին հաց ուտելու: Ես պատճառով մենք գնացինք նորա հետ խրճիթը ու նստեցինք հաց ուտելու, ինչ որ Ատուած տուել էր:

տեսանք մի կարկասող վորքիկ դեռու յից
 Մենք կատիկ խմեցինք սառը ջուր ու
 մի քանի քաներ, որ մեզ հետ կարդին
 պատրաստ ունեցինք լա միջոցին վազեց
 անտառից մի եղջուրու (մարալ) ու սի-
 անց ջուր խմեցին վորքիկ և սառը գե-
 անց: Մենք վճռեցինք ու կամեցանք դո-
 րան կենդանի բռնել: Բայց նա որովհե-
 տե մեզ չը տեսնուեմ, կողուր համար
 սիանց խմել քնքան կարելի էր ծանր ու
 ջուռն առնելով: Մեզանից մի քանիք
 վորքերու մը դրել էին, որ վեր գցեն նո-
 րան հրացանով: Հրացանի արքայը և
 կրակի շողշողալը մի կնպես մաստիկ շիտ-
 թեց զի լսեղձ ու անտորձ կենդանուն, որ
 նա բաւական ժամանակ մնաց քարացած
 և անշարժ կանգնած իրա տեղը: Բայց
 յետոյ թ ոչ տեսնով վազեց դէպի անտառը
 քաճաճ կիկց վեզանից: Մենք նորա ստի
 ճանապարհը պահելով, դնացինք մի կն-
 պիտի թանձր ու մութ անտառի միջ, որ
 զգուշորութիւնով էինք անցկենում նորա

միջով: Իսկ որովհետեւ մենք շատ բնիկը
 ներ էինք, կատար համար չէինք վախե-
 նում ոչ մի բանից: Մեր ջապետ ամայի
 տեղի մթութիւնը աւելի ձայն էր, ասկա
 անձրևի կաթ իրեն բից: Եւ կորկն լուս-
 թեան միջ, ծառերի միջից յանկարծ
 վերկացաւ մի սաճովի քամի և կնպիսի
 անձրև թափվեց, որ ընդ ձիւնի մայր
 աւելի զորեղացաւ անտառի միջ: Բայց
 էս անձրևը վեր բարդեց ոչինչ վապե-
 տեց մեզ ծառերի թանձրութիւնեց:
 Փոքր ժամանակից յետոյ անձրևը կարկեց,
 քամին հանդարտեց ու մենք էլ որքան
 ուարութեամբ սիանցինք անտառը ճիւղով
 անցկենալ ու դնալ պէպի հեռու տեղ:
 Անտառը սիանց նստալիլ (սիւրբականը)
 ու մենք էլ զնում էինք անխափա
 աղատ: Բայց ինչևէջ զեռ մենք բոլոր
 վին անտառից դուրս չէկաճ, յաւէյ որ
 մեզ չպատահեց ոչ մի քահարիւր պատան
 կտի (անտառն), մորիս համար մենք շատ
 ջառագեմ էինք և տրիկեալ բարձր և Բայց

որովհետև արեգակը արդէն մեր էր մտնում ու գիշերն էլ վրայ էր հասնում։
 Էս պատճառով մենք աշխատեցինք շուտով զնայ ու հասնել մի յարմար և անվնաս տեղ։ Յանկարծ մէկ տրաքոցի ձայն բարձրացաւ ծառի մէջ, մենք ուշադրութիւն դարձրինք սորա վերայ ու տեսանք, որ էս մի հրացանի զնտակ էր, որ մի անյայտ մարդկց արձակվեց դէպի ծառը։ Մենք վախեցինք, որ կարելի է սա թշնամի մարդ լինէր, իսկոյն վեր էլանք մի ծառ և կնտեղ ծածկվեցինք։ Ը ուտով անտառի մէջ լսվեցաւ շան հաչոց ու մենք տեսանք մի քանի շներ, որոնք վազում էին դէպի էն ծառերը, որ տեղ մենք ծածկված էինք։ Բոլոր անտառը գնկգնկում էր միայն շան հաչուներով։ Մենք կարծում էինք, որ էս շները վայրենի պէտք է լինէին և էս պատճառով նորանց մեզանից հեռացնելու համար մենք կամեցանք հրացան (թվանկ) դնել նորանց վերայ։ Բայց որովհետև թաց էր

մեր վտօղը (բարութը), էստուր համար չի կարողացանք հասնել մեր նպատակին և վեր գցել նորանց։ Ես տեղ, մեզ մօտ եկան մի քանի վայրենի մարդիք, որոնք ունէին բարձր և վեթխարային հասակ և անասունի դէմք։ Մէկը, որ ամենից մեծ և զխաւոր էր երևում, ծածկված էր անասունի մորթով, մազերը դէպի դուրս շուռ տուած, որ էս նշանը արդէն ցոյց էր տալիս նորա քարասրտութիւնը ու կատաղութիւնը։

Միևնոյն ժամանակ էս կեսամերկ վայրենին ուներ մի մարդու գլխի սկաւառակ (զադաթ), կապած զօտիկըր, որ պահում էր իրա մօտ ջուր խմելու համար։ Աս գողում էի և մահուան քրտինք էր թափվում իմ երեսիցը։ Մէկերնե՛ր, բացաւ կանչեցի ես պէտքէ զգուշանանք էս վայրենի մարդկերանցից ու հրացան արձակեմք նորանց վերայ։

Բայց էս փորձը ո՛չէնչ օգուտ չ'ըրեց մեզ ու միայն վայրենի մարդկերանց կա-

տաղու թեան պատճառ տուեց: Աորանք
 տաստիկ բարեխոյսած մտիկ էին տարիք մի
 մեանց վերայ, բարձրացնում էին իրանց ձեռ-
 քի փայտերը (մահախնդրը) մեզ վերայ
 ու վախեցնում: Այն վայրենի մտորը որ
 անտասուն հարուստով էր, անդարդոր
 մտիկ էր տարիս մեզ վերայ, բարձրացնում
 էր իրա ձեռքի փայտը և նորանով խը-
 փուս էր ծառին: Յետոյ դուռնով ու մար-
 ֆնի զանազան շարժողութիւնով յայտ-
 նում էր մեզ, որ մենք ծառից շուտով
 ղեր գանք:

Բայց երբ որ ուշացրինք նորա հրամա-
 նը կատարելու, նա փակցի կատարութիւ-
 նով մտիկ տուեց մեզ վերայ ու սկսեց
 վաղրի (վեկիկի) տես թռչունը: Յետոյ
 նա արձակեց մեզ վերայ իրա անդրու
 տորա օրինակի պէս էլ ցարեցին նորա միւս
 շնկերները: Մենք անցանք, որ վայրենի
 մարդկերանց նետեր արձակելը մեզ պոս-
 տիկ ներդայնում էր բացազանեցներ, որ
 նորանք թողնեն իրանց էս անհարգու-

թիւեր: Այրենի մտոր իբր կատարեցին
 մեր խնդիրը ու թողեցին իրանց նետերի
 արձակումը: Այսպէս մի յամբար
 ցլեր որ ծառից վերեկանք, մեզ մեզա-
 նեց անպոռչութիւնով քաշ ընկաւ ծա-
 ռի ձիւղեց ու սորանով ցոյց տուեց նո-
 րանց իրա մտայն ու պնտակազմ ձեռք
 Արբ որ նորանք տեսան էս բանը, կատա-
 ղեցին և ստամներ էին կրճատցնում
 նորա վերայ: Աորանց ստամները էնպէս
 պարսակ էին, որ հենց գլխեկտա թէ մի
 օրով կհաճ ձիւն լինէր:

Մենք հազանդվեցինք նորանց ու վորք
 փեշ գնալով նորանց ետեկց, մենք հա-
 տանք նորանց խրճիթներին, որոնցից մի
 քանիսը ձորերի մէջն էին շնուած ու մի
 քանիսն էլ պարերի միջում: Այս անգ
 շները հաշուէին վայրենի մարդկերանց
 վերայ և նորանց ոտերին էին փաթաթ-
 փում: Մանուկները մտիկէին տարիս մեզ
 վերայ, ինչպէս մորթելու համար տանկող
 կենդանեաց վերայ: Այրենիները կուվե-

լով բաժանեցին մեզ իրանց մէջ, նորանց
 ձեռքի փայտերը բաւականին լաւ տրաք
 տրաքոցի ձայներ էին տալիս միմեանց
 մէջքին խփելով: Մենք բաժանվեցինք
 յաւիտեան, որովհետեւ ես նորանց յետոյ
 չկարողացայ խնայալ ինչ տեղ են իմ
 ընկերները և ինչ վիճակի մէջ են: Ինձ
 վեր առաւ էն վայրենի մարդը, որը ծած-
 կված էր անասունի հագուստով ու տարաւ
 ինձ իրա տունը, որ շինած էր սարի մէջ:
 Այրի (մաղարի) բերանից վերառաւ նա մի
 մեծ և ահազին քար և յետ դցեց նորան:
 Աւ յետոյ հրամայեց ինձ, որ մտնեմ
 նորա մէջ: Աս խնայն կատարեցի նորա
 հրամանը: Այրենի մարդը ծածկեց այ-
 րի բերանը մի ահազին տախակ քարով:
 Արբ որ դիշերացաւ, ես չկարողացայ տես-
 նել իմ բանդարկութեան տեղը: Աս նրա-
 տեցի այրի մի կողմում ու սպասում էի,
 թէ ինչպէս պէտքէ վերջանայ էս բանը:
 Բայց երբ փոքր ինչ անցիացաւ, ես լսեցի
 ինձանից մօտ մի ձայն: Առաջ ծշմարիան

տսեմ, շատ վախեցի և բանի վերայ:
 Բայց ձայնը փոքր ժամանակից յետոյ բո-
 լորովին հանդարտվեց: Աս էնպէս էի կար-
 ծում, որ նա քամու փչելուն էր ծա-
 դում: Բայց բանը էնպէս էլաւ, որ ես
 մի քանի ըոպկից յետոյ լսեցի մի մարդու
 թառանջ և ախու՛վախ: Աս հենց էս մի-
 ջոցին բացականչեցի կիսաձայնս՝ այս
 — Այդ ովք էստեղ: Իմպայ յամանս
 — Մի խեղճ ճանապարհորդ է, պա-
 տասխանեց ինձ ձայնը: Ես ու զգնից
 — Դու ինչպէս ես ընկել էստեղ:
 — Աս կորցրել եմ իմ ճանապարհս
 ևս անտառում և ինձ բռնեց ևն վայրե-
 նի մարդկքը ու դցել էստեղ:
 — Նորանք ովքեր են, հարցրի եք: Ես
 — Նորանք մարդակերներ են: Ես
 — Ո՛հ, անպիտան և չարահոգի մար-
 դիք, ասեցի ես բոլորովին սիրտս դառնա-
 ցած: Աւ յետոյ հարցրի էլի նորան,
 բայց դու ինչպէ՛ս ես կենդանի մնացել
 մինչի հիմայ էստեղ: Ես այսպէ՛ս յետոյ

Երևեալսն անկարգիսն Եսայիսն
 էլէլ ասկ զիսանսն զիսն ասկ զիսն
 Երեկանիս զուրս զիսն Ժամանակի վայրե
 նի մարդը լեկանս մեքանակից Դաւ անգ
 ինաց պարեց որ մենք գուրս գանք նորս
 մտայ իմ լինելը ասանց որ մենք ամեն
 բանի մեջ միջնագին թիւնս պէտքէ ցոյց
 ասնք նորանս լեկանս է լիննք նորանս էն
 Ժամանակ կարելի է բարեկարգիսն նորան
 եւ էլ լիննք ստորեկից վտանս նեղութիւնս մեջ
 ընկննք: Ես աստ լիննք իսկզմն գուրս
 եկանք այրից նորս մտայ Մայրենի մար
 դը երկար Ժամանակ մտկոյց ասանց մեզ
 վերայ մի ստորեկեանով և ինչպէս ասեալ
 ում էր նա անգանից նեղացել էր մի
 բանով, ցոյց յամուսնից չգիտեմ ինչով:
 Յետոյ նա մեզ անշնորհ ցոյց տուց, որ
 մենք մտնենք այրի մեջ լինելի, քարով
 Ժածկեց մեզ նորս մեջ անանգայ պէս
 Երեկանիս շողջողուն լոյսը մտնող մեկը
 այրի աստիակ քարի սողջողից և լուսանոյ
 բում էր նորս մի քարի ներքե լինանքը:

Ես աշխատում էի որ դուրս դալու տեղ
 դնեմ, բայց չէի կարողանում, որովհե
 տե նա կնպէս պիտո քարից էր շինած,
 որ անկարելի էր դուրս դալ նորանից:
 Իմողեցի իմ ըողը աշխատու լիննա և
 նստեցի մեջքս դէպի պատը դէմ տուած:
 Ես միջոցին իմ ընկերս ասեց ինձ: Ես
 էլ նոյնպէս աշխատել լիննք որ սղուրս
 դնալու տեղ գտնեմ, բայց չեմ կարողա
 ցել: Որովհետեւ երբ որ ուզում էի կն
 աստիակ քարի տակը քանդել և դուրս
 դամ, չէի կարողանում, պատճառ որ
 անտողու քարերը արդեթէ էին լինում
 ինձ կն բանը կատարելու համար: Ես
 Ուրեմն մենք էստեղ պէտքէ մեռ
 նննք, ասեցի ես իմ ընկերին:
 Եւ հարկէ էս ասելի լու է, քան
 թէ կենդանի կրակի մեջ ընկնելու: Բայդ
 ցած ու լինից մի վախենալ, նորանք մեզ
 կնպէս պէտքէ կերակրեն, ինչպէս մի մա
 յաղացող ուղիարի: Ես վայրենի մարդը
 շատ նենդ է. նա միջոյ պէտքէ մեզ յկե

ըսկրի իրա քաղցածութիւնը կշտացնելը
 համար: Նա էս միևնոյն բանը արել է և
 ուրիշներին: Այս նա շատ լաւ է իմանում,
 որ եթէ մենք իմանանք թէ նա ինչո՞ւ
 համար է մեզ հասկա կերակրում, էն
 ժամանակ մենք երկիւղեց կարող ենք հի-
 վանել անաբ և նուազիլ: Այս միջոցին
 այս լաւ ժամանակ մենք տեսանք, որ քարը
 տեղեցը շարժուեց ու երկու վայրենի մար-
 դիք մեզ համար կերակուր էին բերել:
 Բերած կերակուրը նորանք զրին մեր
 առաջ և իմաց տուին մեզ, որ մենք ու-
 տենք: Այս բերած կերակուրն էր պատուներ
 և փորը հաց ու եծի կաթը: Այս բանի
 մարդիքը թողեցին մեզ էս տեղ և շու-
 տով դնացին: Այս և՛ այս և՛ այս և՛ այս
 մենք որ իրա նշանակած ժամանակին
 հասկա կերակուր էին բերում մեզ հա-
 վանք: Այս իտրհուրդ տուի իմ ընկերիս,
 որ մի հնարք գտնի դուրս դնարու համար:
 Այց նա չհամարձայնեց ասելով, յաւատե-
 մեր յոյսը Եստուծոյ վերայ դնենք: քան

թէ անելի վատ փորձանքի մեջ ընկնենք:
 Արովհետև վայրենի մարդիքը շատ զգու-
 շութիւնով են մտիկ տայես մեզ վերայ:
 Իսկ եթէ մենք շատ էլ կարողանայինք էս
 այրի բերանի քարը վեր առնել ու դու-
 րս գալ, բայց էլ չենք հաշտը մեզ
 անպատճառ բանի մեջ կ'դցէ և մի դի-
 տեր ուրորովն կ'կորցնէ մեզ: Արեմն շաւն
 էն է, որ մնանք էգտեղ ու տեսնենք ինչ-
 պէս պետք է վերջանայ էս բանը: Ելան
 ենք որ յուսացան թէ չէ, մենք ին-
 վայն զարթնեցինք: Բայց անելի լաւ կ'իկնէր,
 եթէ մենք բոլորովն չէինք զարթնել քան
 թէ հասկա չարարիւթիք մեր վիճակի հե-
 տեանքին անպատճառ: Բայց ահա մի քո-
 ճի ժամից սկսեց այրի քարը բացուեց ու
 պետեւոր վայրենի մարդու ահարկուաւ
 երկիւղալով ձայնը կանկեց մեզ, որ մենք
 դուրս դանք վրա մտնելուտեւ թեան հա-
 վանք: Այս ցմն ցմն ցմնսմնստե ցմ յոյ
 միջ Մենք իմացանք, որ արդէն մեկը մե-
 զանից անպատճառ պետք է կորչէ: Այս

պատճառով մենք ներողութիւն խնդրեցինք միմեանցից ու երեսներին գոյնը թրուած դուրս եկանք այրից: Այրենի մարդը մտիկ տուեց իմ ընկերին, թքեց նորա վերայ բարկացած և հնազանդ ստատիկ դէն զցեց նորան այրի մէջ, որ խեղճ ընկերս հազիւ թէ կարողացաւ ոտքի վերայ կանգնել: Յետոյ սկսեց ինձ վերայ մտիկ տալ վայրենի մարդը: Երևում էր, որ ինձանից բաւական էր և չէր նեղացած: «Նա ձեռքը օւսիս վերայ դնելով, սկսեց քիթը քթիս քսել ինձ բարեկամութեան նշան ցոյց տալու համար:

Նւ յետոյ ցոյց տուեց, որ ես էլ յետ դառնամ այրի մէջ: Այրենի մարդու էս բարեկամութիւնից խեղքս բան չէր կտրում ու նորա էս սէրը ինձ ոչինչ որակութիւն չէր տալիս: Նւ երբ որ վայրենի մարդը ծածկեց այրի բերանը քարով, էն ժամանակը մենք էլ մտայնեք մենակ ու ես դառնալով իմ ընկերին տեսցիլով ձգտիս ոտնապսակս քշեցր

— Ղշմարիտ, չեմ իմանում թէ ինչպէս պէտք է վերջանայ էս բանը:

— Քո բանը արդէն վերջացել է, պատասխանեց իմ ընկերը: Այրենի մարդը միշտ սիրում է ու պատվում առ հասարակ նորանց, ում որ պէտք է ունի:

Էս բանը երբ որ բեցի, շատ ու շատ տխրեցի ու միշտ ցաւելով և անհամբեր սպասում էի միւս օրվան: Աշանակված ժամին մի վայրենի մարդ մեզ համար էլի կերակուր բերեց: Քայց էս անգամի բերած կերակուրը համարեալ թէ առաջվան բերած կերակուրներից երկու չափ շատ էր: Էս եկող վայրենին մի երիտասարդ մարդ էր: «Նա մտիկ տուեց մեզ վերայ և թափ տուեց իրա դուրսը և յետոյ արտասուքի կաթիլներ թափեց իրա աչքերից:

— Էս շատ ցաւում եմ, որ դուք ինձ չէք հասկանում, պատասխանեց վայրենի երիտասարդ մարդը: Նւ աւելի ցաւում եմ էն բանի վերայ, որ ես չեմ կարող խա-

բել իմ տերին:

— Ասիր ասեցի ես իմ ընկերն ակուն-
ջում, դու իմանում ես վայրենի մարդ-
կերանց լեզուն, ուրեմն աշխատիր և ասա՛
նորան, որ նա խղճա՛ մեզ վերայ և ցոյց
տայ մեր օգուտը:

Եւ ես էլ յոյս ունիմ, որ մենք ան-
պատճառ և Աստուծոյ օգնականութեամբ
կհասնենք մեր ցանկացած նպատակին:

— Բարի մարդ, բացականչեց իմ ընկերը
աչքերն արտասուքով լիքը և դառնալով
դէպի վայրենի մարդը: Ինչ կլինի, եթէ
մեզ օգնես և ազատես էս մութ ու խա-
ւար տեղից: Մենք էլ կնպէս մարդիք ենք
ինչպէս դու Չէ՞ որ մենք
ձեր եղբայրներ ենք:

Վայրենի մարդը փոքր ինչ մտածելուց
յետոյ, ասեց:

— Եւտ բարի: Իմ համբերութիւնս էլ,
ճշմարիտը ձեզ ասեմ, արդէն կարկեն
էս տեղի հարան արիւն թափվելը տեսնե-
լով: Ես կաշխատեմ իմ կարողութեանս

չափ որքան կարելի է ձեզ օգնելու
Ուրեմն՝ սպասեցէք ինձ էս դիշեր: Իսկ եթէ
նշանակված ժամին չկարողացայ գալ ձեզ
մօտ, էն ժամանակը կը նշանակէ, որ ձեր
մահը արդէն մտնեցել է ու դուք պէտքէ
անպատճառ կորչէք: Արովհետեւ վաղը
մեզանում մեծ ածն կատարելու պատճա-
ռով, ձեզ պէտքէ ասնին կնտեղի զանաօղ
մարդկերանց մօտ, որ նորանք ածնը վեր-
ջացնելից յետոյ ձեզ մօրթեն և ուտեն:

Մորանից յետոյ նա դեցեց մեզ մօրթ և
երկիւղի մէջ և էն բերած կերակուրն էլ
մեր պլինն սև էրու ու նշինչ էլ չկարո-
ղացանք նորանից ուտել:

— Իմ բարեկամ, ասեցի ես իմ ընկերին,
միթէ՞ մենք պէտքէ էսպիսի նեղ ժամանա-
կում մեր յոյսը դնենք էն վայրենի մար-
դու խօսքերի վերայ: Եմեն ին ոչ:
Մեր յոյսը միանդամայն պէտքէ դնենք մեզ
սիրող ու պահպանող Աստուծոյ վերայ
և սպասենք մեր մահուան:

Արդէն դիշերացաւ: Մենք անհամբեր

սրտով սպասում էինք մեզ ազատող և
խօսք տուող վայրենի մարդուն: Անցաւ
մի ժամ, անցաւ էլե երկու ժամ, բայց
նա ամենևին չէր երևում: Մեր համբե-
րութիւնն էլ բոլորովին կարվել էր:

— Աարծիք չկայ, որ վայրենի մարդը
մեզ խաբեց, ասեց իմ ընկերը, որովհե-
տե նա երկու մտքով ասեց կամ կ'զամ,
կամ թէ չէ: Ուրեմն նորա վերայ յոյս
դնելը բոլորովին աւերորդ է. լաւն էն է
ինչպէս ես քեզ ասեցի, մեր յոյսը դնենք
միայն Աստուծոյ ողորմութեան վերայ:

Էս միջոցին մենք լսեցինք, որ այրի քա-
րը տեղից շարժեցին ու տեսանք, որ մեզ
մօտ մտաւ մի վայրենի մարդ, ձեռքին բռ-
նած մի հաստ ձեռափայտ ու մի չուան:
Բայց որովհետե զիշերը շատ մութ էր
ու խաւար, էս պատճառով մենք չ'կարո-
ղացանք իմանալ, էս էն խօսք տուած
վայրենի մարդն էր, թէ ուրիշն էր, որ
ուղարկվել էր մեզ սպանելու համար:
Ընկերիս հետ մնաս բարեաւ ասելով, և

այրի մի կողմում կուչ դալով, անհամ-
բեր սրտով սպասում էինք թէ ահա էս
ժամին պէտքէ անպատճառ մեռնինք:
Վայրենի մարդը մտաւ այրի մէջ առանց
ձայն տալու և սխեց պատերը շօշափելով
հասնել մեր կուչ եկած տեղը: Արբ որ
նա մեզ դտաւ սխեց կնպէս ցածր ձայ-
նով խօսել մեզ հետ, որ հաղիւ թէ
կարողացանք լսելու:

Վեր կացէք և եկէք իմ ետևից,
ասեց վայրենի մարդը: Բայց եթէ ուզում
էք, որ անտատի միջով անցկենալու ժա-
մանակ միմեանց չ'կորցնենք, ահա ես
տալիս եմ ձեզ բռնելու էս չուանը, որի մէկ
ծայրն էլ իմ դօտիցս կապած կ'լինի:

Մենք թէև փոքր ինչ կասկածում
էինք նորա խօսքերի վերայ, բայց հիւ չ'կա-
րողացանք ընդդիմանալ նորա առաջար-
կութեան: Էս պատճառով մենք դուրս
եկանք այրից ու զնացինք նորա ետևից:
Արբ որ հասանք վայրենի մարդկերանց
զիւղը, մենք երկիւղե և ահուդողի մէջ

ընկանք: Վերջապէս դուրս եկանք զիւզից
և մտանք անտառը:

Հիմայ մենք բոլորովին ազատ ենք,
ասեց վայրենի մարդը: Բայց ինչեւիցէ
մենք պէտք է մինչի լուսանայը դուրս
զանք էս անտառից: Անտառի պարզ տե-
ղում վայրենին ազատեց մեզ չուանից, որ
բռնած էինք միմեանց Հիորցնելու համար:
Մենք ուրախութիւնով մտիկ էինք տա-
լին միմեանց վերայ ու բոլոր սրտով շնոր-
հակալ էինք Աստուածանից և էն բարի
մարդից, որ մեզ աշխատեց ազատել անօ-
րէն մարդկերանց ձեռքից:

Անտառից դուրս գալու ժամանակ, վայ-
րենի մարդը հաւաքեց մի քանի պտուղ-
ներ ու կծելով, անախորժ ծամում էր
նորանց և կուլ տալիս. իսկ մնացեալները
Հհաւանելով, դէն էր դցում: Եւ պտուղ-
ներից մի քանինն էլ մեզ տուեց ու մենք
էլ կերանք շատ քաղցր ախորժակով:
Յանկարծ վայրենի մարդու աչքերը կեծին
տուան, նա կեռանալով վեր առաւ գետնից

մի փոքրիկ քար և զցեց Հգիտեմ ինչ
բանի վերայ: Յետոյ համարեալ թէ մի
թռչելում նա կանգնեց կտակ, որտեղ
որ զցած քարը վեր ընկաւ: Վայրենի
մարդը վեր առաւ քարով սպանած մի
անտառի մուկը և սկսեց ուտել կատուի
ազահութիւնով: Եւ արարմունքը կնպէս
գարմացրեց և կնպէս անտանելի էր մեզ
համար, որ մենք ախմայ հեռացանք նո-
րանից: Յետոյ վայրենի մարդը եկաւ մեզ
մօտ և ասեց, յի՞ էե դուք փախել էք
ձեր գերութիւնից, բայց կղզիցի մարդը
երևի իմացել է էս բանը ու նա էլ ժա-
մանակ չի կորցնելու, որ գայ ձեր ետևից
և բռնի ձեզ: Աորա շները շատ սուբ
հոտ են իմանում, երևի կհասնեն նո-
րանք ձեր գնացած ճանապարհով և կն
ժամանակ դուք չէք կարող ազատուիլ
նորա ձեռքից: Բացի դորանից եթէ գի-
շերը մեզ վերայ հասնի, կն ժամանակ
մենք կարող ենք գաղանի կերակուր դառ-
նալ: Այամ եթէ մենք ընկնենք մըջիւնների

բնակարանը, որոնցից ազատուիլը անկարելի է, նորանք կկծեն մեզ ու մենք չենք կարող ազատուիլ նորանցից մի ուրիշ հնարքով, եթէ մեզ չի պատենք խշրով (չոր չոփով, խոխուով) և յետոյ էրենք:

— Աւրեմն մենք ու՞ր դնանք, հարցրեց նորան իմ ընկերը:

— Իմ երկրացիների զիւղի միւս կողմը պէտքէ դնալ, թէ չէ, մենք ահամայ կ'պատահենք նորանց և մահու բաժին կ'լինենք:

Սորանից յետոյ վայրենի մարդը պարկեց և ախանջը գնելով դեանի վերայ իր թէ բան պէտքէ լսէր: Եւս միջոցին նա յանկարծ տեղից վեր կացաւ և ասեց «մեր ետևից մարդ ի՞նչ են դայլս, եւրտում եմ շնորհ հաչոց, ուրեմն պէտքէ շուտով հեռանանք էստեղից»:

Մենք խոհոյն ճանապարհ ընկանք և կէտրվայ ժամանակը հասանք ծովի ծոցը: Եստեղ վայրենի մարդը զանազան շարժողութիւններով և մատը պռոշների (ը-

թունքների) վերայ գնելով, անձայն ցոյց տուեց մեզ մի կողմ: Մենք ո՞չինչ չհասկացանք, թէ նա ինչի՞ համար էր ցոյց տալիս էն կողմը: Այլքերնի մարդը ընկնելով կանաչ խոտի վերայ չորքոտանիք պէս գնում էր դէպի ծովի ափը: Մը մենք էլ նորա օրինակին հետեւելով, գնում էինք նորա ետևից: Վա հասինս գնաց համարեա՞ թէ մինչեւ ծովի ծայրը և յետոյ սկսեց դնալ էն կողմը, որտեւ առաջուց ցոյց էր տուել: Մենք էլ նորա օրինակին հետեւելով, տեսանք, որ նա պատրաստվում էր մտնելու մի փոքրիկ նաւի մէջ, որ պատկանում էր մի ուրիշ վայրենի մարդու: Վա շուտով թուաւ նորա մը և իմաց տուեց մեզ, որ մենք էլ մտնենք լրա մօտ: Մենք կատարեցինք նորա հրամանը: Վա խոհոյն բաց արեց փոքրիկ նաւի չուանը կապած տեղից և հեռացաւ ծովի ափից: Էտեղ թէ մենք փոքր լինէ հեռացել էինք, խոհոյն տեսանք մի ուրիշ վայրենի մարդ, որ դանկնամ էր

խոտի վերայ և երևում էր, որ սա էն փոքրիկ նաւի տէրն էր: Տեսնելով, որ իրա փոքրիկ նաւի մէջ ուրիշ մարդիք են ճանապարհ գնում, նա կատաղութիւնով սկսեց մեզ վերայ քարեր զցել: Աւ յետոյ սկսեց ծովի մէջը ընկնիլ և լողալով դալ մեր ետեւից: Նորա գորութիւնը և ուժը կնքան շատ էր, որ եթէ մի փոքր էլ լողար, անպատճառ կարող էր հասնել մեր ետեւից: Բայց էս միջոցին քարձրացաւ քամին և աւելի յառաջ տարաւ մեր նաւը շատ հեռու տեղեր, կնպէս որ, վայրենի մարդը մեզանից հեռու մնալով, միայն կռվում էր ծովի սաստիկ քամուհետ:

Մենք ցաւելով յետ դառանք դէպի էն վայրենի մարդը, որ արդէն վաստակած ծովի սաստիկ քամուց, յետ դառաւ էլի դէպի ծովի ափը, որտեղ երևում էին նոյնպէս մի քանի վայրենի մարդիք, որոնց մէջ նոյնպէս գտնվում էր էն վայրենի մարդը, որ դերի էր սարել ինձ անտառի

այրի մէջ: Նորանք մեզ վերայ քարեր էին գցում, բայց բոլորը սխալվում էին և էս պատճառով մենք ծաղրում էինք նորանց՝ մեզ էսպէս երկիւղ տալու և վախեցնելու համար: Աստեաբանը կնպէս էր շշկվեցրել էն ծովի քամում կրօվող վայրենի մարդուն, որ նա յետոյ ինչպէս խցանք (պրօբկայ) փոքր ինչ մնաց ջրի երեսին և յետոյ ջրի տակը ընկաւ:

Մեզ ազատող վայրենի մարդը, որ մինչև էս ժամանակ ոչինչ չէր խօսում, խսկոյն դուրս եկաւ փոքրիկ նաւից և թռաւ էն ջրի մէջ խեղդվող վայրենի մարդու մօտ, որ նորան ազատի: Աստարմուկը ինձ շատ զարմացրեց և էս պատճառով ես ասեցի իմ ընկերին: «Այրեւ մեզ ազատող վայրենի մարդը փոշմանել է իրա բռնած բանի վերայ և հիմայ կամենում է ճշմարտանալ իրա երկրացիների մօտ:

«Այո՛, պատասխանեց ինձ իմ ընկերը, նա բարի մարդ կարող էր լինել, եթէ

միայն նորան պատշաճաւ որ ուսում տա-
լին: Բայց երևի նորա ճակատագիրը հասկես
է վճուել, որ նա հասնու պետքէ բնակվի:

Երբ որ մենք վերջացրինք մեր խօսակ-
ցութիւնը և երբ ծովն շողշողուն երևալ
ճաճանում էր հս և հն կողմ, հս միջո-
ցին մենք տեսանք մի մարդ, որ լողալով
գալիս էր գէպի մեզ: Առաջ մենք շատ
վախեցինք և սխեցինք շտապելով յառաջ
տանել թիակներով մեր փոքրիկ նաւը:

Բայց նա մեզ յայտնեց, որ մենք նորան
օգնենք: Մենք իսկոյն փոքրիկ նաւով
գնացինք նորա մօտ և զարմացանք նորա
ուժի և հնարգիտութեան վերայ: Տես-
անք, որ մեր բարեբար վայրենի մարդը
մի ձեռքով խեղդուածի ուսից, իսկ միւս
ձեռքով փոքրիկ նաւի ծայրից բռնած,
դուրս գցեց խեղդուածին մեր փոքրիկ
նաւի մէջ մեր օգնութիւնով: Աւ յետոյ
լինքն էլ մտաւ նորա մէջ և նստեց: Մեր
օգնութիւնով խեղդուածը բաց արեց աչ-
քերը և նորա մարմնի վերայ եկաւ մի

բնական տաքութիւն: Մեր վայրենի մար-
դը թռչաւում էր ուրախութիւնից և
իրա մարմինը ուրախութեան զանազան
շարժողութիւններով հաղու թէ կամենում
էր շուռ տալ մեր փոքրիկ նաւը:

Աս երբեմն խտտում էր իրա ազատած
մարդուն և երբեմն էլ լաց էր լինում և
ծիղաղում իրա սրտի ուրախութիւնից:
Աւ նորա հետ քիթը քթի կին քսում
իրանց ստվորութեան պէս և ուրախանում:

Աս տեղ մենք իմացանք, որ հն փոքրիկ
նաւը, որի մէջ մենք ման էինք գալիս, հս
խեղդուող վայրենի մարդուն էր պատ-
կանում: Աւ հէնց հս էր պատճառը, որ
նա լողալով կամենում էր հասնել մեր
ետեից, որ փոքրիկ նաւը խլի մեզանից:
Մեր վայրենի մարդը պատմեց նորան
կարճ խօսքերով նորա փոքրիկ նաւի
փախցնելու պատճառը: Աս երկու վայրենի
մարդիքը նորանից յետոյ հնպիսի մօտ բա-
րեկամներ դառան միմեանց հետ, որ հն-
պիսի միմեանց սիրող և պատվող մարդիք

շատ քիչ տեղ կարելի էր տեսնել:

Էս անցքերից յետոյ, մենք դէպի յառաջ գնացիք վայրենի մարդու փոքրիկ նաւի մէջ՝ օրվայ մնացեալը:

Բայց երբ որ արեգակի տարութիւնը մեզ սաստիկ նեղացրեց, մենք ծարաւ էինք ու քաղցած: Աւ որովհետեւ ոչինչ չունէինք ուտելու և խմելու համար, էնտուր ստիպված էինք համբերել:

Արեգակը սկսեց արդէն մը մտնել: Դնչպէս մենք, էնպէս էլ վայրենի մարդիկը սկսեցին մտածողութեան մէջ բնկնիլ: «Նորանք սուր աչքերով մտիկ էին տալիս ամեն կողմեր: Աւ երջապէս նորանից մէկը ձեռք ձեռքի խփելով, որ նշանակում էր, թէ նա մեզ համար մի օգուտ բան է տեսել, սկսեց մի կողմը ցոյց տալ մեզ գնալու համար: Մեր վայրենի մարդիկը յետ դարձրին փոքրիկ նաւը, որի մէջ մենք գնում էինք և տարան դէպի էն կողմը, որտեղ ցոյց էր տալիս վայրենի մարդը: Փոքր ժամանակից յետոյ մենք

տեսանք մի անձանօթ կղզի: Մի յարմար և փոքրիկ նաւահանգստի մօտենալով, մենք դուրս եկանք դէպի ծովն ափը: Աւ այրենի մարդիկը քաշեցին փոքրիկ նաւը դէպի ափը և ծածկեցին նորան թփերի մէջ: Մենք խնայանք, որ էն կղզին էն վայրենի մարդու հայրենիքն էր, որին պատկանում էր և փոքրիկ նաւը: «Նա առաջարկեց մեզ, որ մենք զիշերը մնանք իրա դիւղում: Ի հարկէ մենք առաջ վախենում էինք, բայց յետոյ վճռեցինք մնալ էնտեղ: Էս վայրենի մարդիկը առաջիններից բարի էին: Սորանք ուրախանում էին մեզ վերայ և պատիւ էին տալիս մեզ՝ ինչպէս հարկաւոր էր:

Առաւօտան մեզ ազատող վայրենի մարդը ստեց մեզ, «Նուք հիմայ ազատ էք և անվասա: Եթէ դուք կամենում էք էստեղ մնալ, ձեզ համար աւելի լաւ է, որ նորանց մօտ մնաք: Իսկ եթէ ձեր հայրենիքն էք կամենում գնալ, կիլ դուք բողբոլին ազատ էք: Իսկ ես պէտքէ մնամ

Էստեղ և բնակուեմ իմ նոր եղբորս հետ, :

Ես միջոցին վազեց մեզ մօտ մի վայրենի մանուկ և ուրախ սրտով յայտնեց մեզ, թէ մի մեծ նաւէ դալիս: Ես բանը մեզ շատ ուրախացրեց և ուրախութիւնով դուրս եկանք տեսնելու նաւը: Եւ քանի որ նաւը դեռ հեռու էր ափից, մենք չկնք խմանում թէ որ կողմը պէտքէ նա դնար: Բայց երբ որ նա մօտեցաւ մեր ափին, կն ժամանակ մենք ըսկեցինք բացականչել և շարժել ձեռքերով և դտակներով: Ես միջոցին նախ վերայ մենք բոլորին տեսանք: Իսկոյն մեզ մօտ եկան փոքրիկ նաւի մէջ մի քանի նաւում ծառայողներ: Ես շատ ուրախացայ և ձանաչեցի կն բոլոր մարդկերանց որ կնտեղ էին: Բայց երբ որ փոքրիկ նաւը կանդնեց և մարդիքը սկսեցին վեր դալ ափում, ես վազեցի դէպի նորանց առաջը: Եւ մեններին համբուրեցի և պատմեցի նորանց կն անցքերը, որոնք պատահել էին ինձ և իմ ընկերին: Եւ որանք

շատ ու շատ ցաւեցին և ափսոսացին մեզ վերայ:

Ես ծանօթացրի նորանց հետ իմ նոր ընկերիս, որն ինձ հետ ազատվել էր մարդակերների ձեռքից: Եւ պատմեցի նորանց նոյնպէս մեզ ազատող երիտասարդ վայրենի մարդու ազնիւ արարմունքը:

Եստեղ իմ հրամանով վեր թողեցին վրաններ (չատիրներ) և բերին կերակուր: Ինչպէս հարկաւորն էր, լաւ պատուեցի նորանց և որ իմ անունս չմոռանան նորանք, ընծայեցի նորանց շատ օղեր, դանակներ, ականջի զարդեր, ասեղներ, փորրիկ հայելներ, քորոցներ և ուրիշ շատ էսպիսի բաներ: Եւ յետոյ մնաք բարով ասելով բարի կղզիաբնակ մարդկերանց, վեր առայ ինձ հետ իմ ընկերիս, որ ձանապարհ ընկնեք և դնանք:

Ես միջոցին դուրս եկան էստեղի վայրենի մարդիքը, որ մեզ ձանապարհ գցին: Սորանցից մի քանիսը շարժում էին իրանց ձեռքերը զանազան խաղեր անելով և

Թռչոտելով: Մի քանիսը Թափվեցին ջրի մէջ և սկսեցին լողալ և գալ մեր նաւի ետեւից: Իսկ մի քանիսն էլ մեր նաւի չորս կողմը պատած, ուրախացնում էին մեզ և զանազան ուրախութեան ձայներ բարձրացնում: Վերջապէս մենք Թուեցինք կղզին և հեռացանք: Ըստ զարմանալի էր տեսնել էն տեսարանը, թէ ինչպէս հնարազէտ էին կղզիաբնակ մարդիքը լողանալու ժամանակ: Նորանք ծովի տակըն էին մտնում և հանում զանազան խոտեր և բոյսեր: Նոյնպէս գցում էին մեր նաւի մէջ գեղեցիկ խեցեմորթիք: Նորանք ՚ի հարկէ, մեզ պատվելու և սիրելու համար էին կատարում էս բոլոր ուրախութիւնները:

Մնաք բարեաւ ասելով, ես հրամայեցի բաց անել առադաստները և քաշել խարխիւր: Նրք որ ամեն բանը պատրաստվեց, մենք սկսեցինք տեղից շարժուիլ և յառաջ գնալ: Նրկար ժամանակ գանկնած նաւի մէջ, մտիկ էի տալիս բարի

կղզիաբնակ մարդկերանց վերայ, որոնք դեռ չէին հեռացել ծովի ափից, այլ բարձրացած քարերի գլուխը, մեզ ճանապարհ գցելու նշան էին ցոյց տալիս, իրանց գտակները շուտ շուտ վերցնելով ու մեզ գլուխ տալով: Բայց ինչքան մեր նաւը հեռանում էր ծովի ափից, էնքան փոքրանում էր կղզին մեր աչքին: Բայց ահա՛ մենք նորան բոլորովին կորցրինք մեր աչքերից և մեր նաւը անցկացաւ հորիզոնի ետեւը:

Նրբոր սկսեց մեր նաւը յառաջ գնալ յաջողակ և հանդարտ, էս միջոցին ես վերջին անգամ բարդաւոր և երկար օրեր ցանկալով կղզիաբնակ մարդկերանց մտայնաւ սենեակը և պարկեցի էնտեղ հանգստանալու:

ԳՂՈՒՄ ՀԻՆԳԵՐՐՈՐԴ

ցմորս արայի քանցմիբրան իմնածոր
 յս քիմա մի՞ծ յիմա ո՞վ միջև ունի
 անանկ մի ծառի վերայ մի քանի մար-
 դու սկաւառակներ, որոնք կասն էին արած
 անկարգ: Եւ զլուսին յաղթանակները
 նուազացրին նոցա Տեսարբբութիւնը
 Երանք ունին հրացաններ, կնդուր վըճ-
 ունցին, որ կատարեն իրանց զխուսորու-
 թիւնը: Երանք հրացան և զուրս
 եկան մի աւազուտ տեղ, որի չորս կողմը
 սխառած էր արմաւինի (խորմի) ծառե-
 րով:

Միւս օր նաւապետը պատմեց ինձ, որ
 ինքը երկար ժամանակ սպասեց ինձ երբ
 որ ես ճանապարհորդների հետ հեռացայ
 նաւից ու գնացի կղզին: Բայց տեսաւ, որ
 մենք յետ չենք դառնում իրա մօտ, և
 վախենալով, որ մենք կարելի է նեղու-
 թեան ու փորձանքի մէջ ընկած լինենք,
 ուղարկում է մի քանի նաւի ծառաներ, որ
 մեր ետեից գան և զտնեն մեզ: Ուղար-
 կուածները երբ որ յետ դառան նորա

մօտ, պատմեցին, որ նորանք կղզու մի
 թուփի վերայ, նկատեցին մի խրճիթ,
 որի հետաքրքրութիւնից շարժուած, գնա-
 ցին նորա մօտ: Ճանապարհում մենք
 տեսանք մի ծառի վերայ մի քանի մար-
 դու սկաւառակներ, որոնք կասն էին արած
 անկարգ: Եւ զլուսին յաղթանակները
 նուազացրին նոցա Տեսարբբութիւնը
 Երանք ունին հրացաններ, կնդուր վըճ-
 ունցին, որ կատարեն իրանց զխուսորու-
 թիւնը: Երանք հրացան և զուրս
 եկան մի աւազուտ տեղ, որի չորս կողմը
 սխառած էր արմաւինի (խորմի) ծառե-
 րով:

Օգուշութիւնով բարձրացան թուփի
 զլուսը, որտեղ կանգնած էր խրճիթը:
 Մտան նորա մէջ և տեսան մի կուռք,
 որին զժուար էր իմանայ, թէ նա ինչն
 նման էր: Երա զլուսը կարան մեծ էր,
 որ քիչ էր մտում հաւատարմէր բոլոր
 մարմնին: Եւ փայտի կտորը բոլորն օժած
 էր մարդու արիւնով և մի քանի տեղե-

րից էլ մազերով կապած, սորանք երևի տարաբաղդ զոհերու մազեր էին: Խորձիթի տան յատակի վերայ թափված էին մի քանի մարդկերանց մնացորդներ, որոնք ցոյց էին տալիս տեղացիների կատաղութիւնը. պատերիցն էլ քաշէին տուած մի քանի արիւնաթաթախ մարդու մասեր: Եւ տեսնելով, նորանք ցաւելով դուրս եկան էս կատաղի բնակութիւնից և տեսան իրանց մօտ մի ծոյլ և ահագին վայրենի մարդ: Նորանք մնացին էստեղ, որ աւելի լաւ և պարզ տեսնեն նորան: Սորա դէմքի վերայ երևում էր մի առանցին կատաղութիւն: Աչքերի լոյսերը պսպրղում էին կատաղութիւնով, շուտ շուտ էս և էն կողմ աւազակի պէս մտիկ տալով: Նա ունէր մի վզանոց, որ շինած էր մարդու ատամներից: Նորա քիթը ծակած էր և անցկացրած մի բոլորակ ոսկր. ականջներից կախ էր տուած խեցեմորթիք. իսկ երեսի մի կողմը ներկած էր կարմիր հողի ներկով:

Եւ նշին զարդարանք սիրող վայրենի մարդը անխօս մտիկ էր տալիս նորանց վերայ ատամները կրճտացնելով: Նաւի ծառայողները տուին նորան մի փոքրիկ հասկի: Վայրենին տեսնելով իրան պատկերը հայելիի մէջ, թթուեց և կախարեց նորան իրա ականջից: Յետոյ մի ուրիշ նշան ցոյց տալով յայտնեց, որ մի ընծայով, նա բաւական չէ: Ծառաները յայտնեցին, որ աւելի ընծայ չունին և սկսեցին հեռանալ նորանից: Վայրենին լռեց և սկսեց ձեռքերով զանազան շարժողութեան նշաններ անել և կատաղութիւնով նորանց վերայ մտիկ տալով, սկսեց բարձր շվշվացնել: Ծառերի ետևից իսկոյն նորան պատասխանեցին միևնոյն նշանով և նորանք տեսան մի քանի վայրենի մարդիք, որոնք զինւորված էին ձեռքի փայտերով և նետ ու անեղներով: Նորանց զլսի վերայ շողշողում էին դոյն դոյն թեփուներ և դռում էին բոլոր զօրութիւնով: Եւստեղ նաւի ծառաները հասկանալով

իրանց վիճակի ներուժ իւնները, և նորանց վերայ մի քանի հրացաններ դցեցին և յետոյ սկսեցին փախչել անտառի միջով և շուտով դուրս եկան և հասան ծովի ափը:

Սորանից մենք իմացանք, թէ էն վայրենի մարդիքը, որոնք խմում են տարաբաղաների արիւնը, չլինի թէ բռնած լինէին քեզ էլ քո միւս ձանապարհորդներին հետ:

Մի քանի օր մնալով ծովի ափում, մանեկայ կղզու չորս կողմը և մացի էլի էնտեղ: Նաւի մէջ ծառայողների զանգատը, որոնք սաստիկ տաքութիւնից հիւանդանում էին, սափպեց ինձ, որ բողբոջին թողեմ ծովի ափը: Մենք սկսեցինք շարժուիլ և յառաջ գնալ բաւականին հանդարտ թոյլ քամու դէմ և մօտենալով մի ուրիշ կղզու ափի, մեացինք էնտեղ յաջողակ քամու սպասելով: Մենք դիշերը կտեղ անցկացրինք և երբ որ յարմար քամին ըարձրացաւ, մենք զէպի յա-

ռաջ դնացինք: Այս մտիկ տուի ղլտակով (դուբրինով) մի կղզու ու տեսայ, որ էնտեղ կային մի քանի վայրենի մարդիք, որոնցից երկուք չէին նմանում տեղացիներին: Նորանք հէնց որ մեզ տեսան թէ չէ, սկսեցին ձեռնով անել, որ մենք կանգնենք: Անդուր ես էլ ստիպվեցայ զջել խարխիւրը և մնալ էստեղ:

Յետոյ ուղարկեցի նորանց մօտ մի քանի մարդիք և որքան ուրախացայ, երբ որ տեսայ ձեր մջ իմ տիրոջս: Այս խօսքերն ասելով՝ նաւապետը վերջացրեց իրա պատմութիւնը:

Բոլոր սրտով շնորհակալ էլայ նաւի բոլոր ծառայներին, որովհետեւ նորանք ինձ շատ էին սիրում, էստուր համար հրամայեցի երկու չափ ոռճիկ տալ նորանց և կանչել կէսօրվայ հացի: Ասպիսի յաջողակ ձանապարհորդութեան ժամանակ, մենք անցկացանք մի քանի կղզիներ և երեկոյեան հասանք մի գեղեցիկ կղզի: Այս տեղ տեսայ անտառի ծայրում մի

խրճիթ: Արբ որ հասանք կզգու ավերը,
 կանգնեցինք էն տեղ: Գլշերը գեղեցիկ
 էր և հանդարտ, լուսինը իրա կատարեալ
 շրջանի մէջ լուսաւորում էր մեզ իրա
 լուսով: Աս և իմ ընկերը, որն ազատվել
 էր ինձ հետ մարդակերներէից, նստեցինք
 մի փոքրիկ նաւի մէջ և գնում էինք:
 Նաւի ծառայողները շնորհակալ էլած
 ինձանից, ուրախութիւնով և շվշվացնե-
 լով շարժում էին և տանում մեր փոք-
 րիկ նաւը թիակներով: Արբ որ մօտե-
 ցանք կզգու ավին, գցեցինք փոքրիկ խա-
 ըխտը՝ կանգնեցինք և ծառաներին էլ
 հրամայեցի, որ Հեռանան իրանց տեղից և
 շվշվացնելու ժամանակ, շուտով դան ինձ
 մօտ օգնութիւն: Իսկ մենք երկուսով
 բարձրացանք դէպի կղզին և դեռ չմօտե-
 ցած խրճիթին, ես հրամայեցի իմ ընկե-
 րիս, որ կանգնի հետեղ և ինձ սպասի:
 Աւ յետոյ մենակ գնացի դէպի խրճիթը,
 կիսաբաց արի դուռը և դուրսս գցելով
 նորա մէջ, տեսայ խրճիթի մէջը: Տեսայ

հետեղ մի մարդ, որ ծնկան վերայ չորած
 էր և աչքերը դէպի երկինք բարձրացրած:
 Նա հնպէս էր պարապած իրա գործով,
 որ ամենեին չիմացաւ իմ հետեղ լինելս:
 Նա երկար ժամանակ մնաց էսպիտի դուռ-
 թեան մէջ. իսկ ես երբ որ տեսայ էս
 ըանը, հանդարտ փակեցի դուռը ու գնա-
 ցի ծառերի շուքով, որ պատած էր խրճ-
 ճիթի չորս կողմը: Աս միջոցին իմ ընկեր
 ծանապարհորդն էլ եկաւ ինձ մօտ և
 պարկեցինք հետեղ կանաչ խոտի վերայ
 ու սկսեցինք քնել: Արբ որ զարթնեցի,
 տեսայ հետեղ մի զարմանալի բան: Տե-
 սայ, որ մեզ մօտ հաւաքվել են մի քանի
 փիղեր (փիլեր), որոնցից մէկը գցեց իրա
 կեռ քիթը ու բարձրացրեց իմ ընկերիս
 և հնպէս հանդարտ դրեց նորան իրա
 մէջքին, որ նա բոլորովին չիմացաւ քնի
 մէջ:
 Ահնդանին էս տեսակ գնաց միւս փի-
 ղերի մէջ: Ուշքի գալով, կամենում էի մի
 քանի հրացաններ գցել նորա վերայ,

բայց երկիւղը ստիպեց ինձ թողնել իմ միտքը: Լնտեղեց յետ դառայ իմ փորձիկ նաւի մօտ և դուրս գնալով ամից, հասայ նաւի կուշտը: Միւս առաւօտ կամենում էի խմանալ, ո՞վ էր էն մարդը, որ բնակվում էր իմ տեսած խրճիթում: Լնտեղ իմ միտքս եկաւ և էն ծածկոցը, որ տուել էր ինձ մեր ծծմէրը: Վեր առի ծածկոցը ինձ հետ ու գնացի դէպի կղզին էն մտքով միայն, որ յայտնեմ էն ճանապարհորդին զլեխ եկած անոջերը: Մի թեթև թակեցի խրճիթի դուռը և էնտեղեց իսկոյն լսեցի մի էսպէս ձայն:

— Եղ ո՞վ է:

— Մէկ ճանապարհորդ է, ասեցի ես, որ կամենում է հովացնել իրա ծարաւը:

— Ետ բարի, պտտածխանեց նա:

Խրճիթի դռները բացուեց և իմ առաջս եկաւ մէկ արի և զուարթ ծերունի:

— Մտի՛ր էտեղ, ասեց նա և ծարաւդ առ:

Երբ որ մտայ խրճիթը, ծերը բերեց ինձ համար սառը ջուր և առաջարկեց, որ ես իրա հետ պտուղներ ևս ուտեմ: Յետոյ նա սկսեց հարցնել ինձ, թէ ինչ բանի համար եմ ես նորա մօտ եկել: Ես պատմեցի նորան իմ բոլոր անցիւլ բաները և ցոյց տուի նորան երեխայի ծածկոցը: Ո՛ր բոլորովն ճշմարիտ է, ասեց նա. թէև ծառը արդէն չկայ, բայց նորա ճիւղը քեզ մօտ է: Դու կ'տեսնես այն՝ ինչ ցանկանում ես: Բայց աւելի լաւ կ'լինէր քեզ համար, եթէ կատարես ինչ որ խօսք ես տուել երկնքին: Ես զարմացայ էս խօսքերի վերայ և իսկոյն միտքս եկաւ, որ խոստացել էի թէ երբ որ վայրենի մարդուց ազատուեմ, իսկոյն պէտքէ հեռանամ ու գնամ աղօթելու:

— Կատարի՛ր քո ուխտը, ասեց ճանապարհորդը և չլինիս սատանայի բնակարան, որ կարելի է որսայ և զցի քեզ իրա դասի մէջ: Եւ տարաւ ձեռքը դէպի ձախաթը և ասեց «Ո՛հ, ինչպէս տաք է»:

— Արևի անձրև պէտքէ գայ:

— Սպասիր նորան և միւսին
դու կ'տեսնես քո որդուն միշտ և յաւիտեան

Աս բաժանուցի նորանից և գնացի իմ փոքրիկ նաւի մօտ: Աստեղ կարծես թէ մի բան ինձ յետ մտիկ անել տուց: Տեսայ, որ իմ ճանապարհի ընկերն էր, սկըսեցի ծիծաղել նորա վերայ: Իսկ նա կըտրելով իմ խօսքը ասեց, «Իհարկէ դու ուրախացել ես և կարող ես ծիծաղել, բայց ես ո՛չ. որովհետև ես զարթնելով, տեսայ ինձ ո՛չ թէ կանաչ խոտի, այլ փիղի վերայ: Ըստ վախում էի գնալու ժամանակ, որ վեր չ'ընկնեմ՝ նորա մջքից ու փշովմ: Փիղերը գնացին դէպի մի գետ և սկսեցին ջուր խմել էն տեղից: Ան փիղը, որի վերան նստած էի, ջուր խմեց և հեռացաւ միւսերից: Աւ յետոյ մօտեցաւ անտառին, բարձրացրեց իր կեռ կիթը և ողողեց ինձ ջրով ոտից մինչի խլուխս: Աետոյ դարմանալէ հնաբքով ինձ

կնպէս դէն գցեց իրա մջքից մի ծառի ճիւղի վերայ, որ ես կնպէս իմացայ թէ ձիու վերայ նստեցի: Փիղերը շուտով հեռացան ու ես էլ վեր եկայ ծառից և եկայ կենդանիներէ ոտքերի տեղով ու պատահեցի քեզ:

— Ահ, ո՛չինչ, էս մէկ ծիծաղ էր, ասեցի ես:

— Ի հարկէ քեզ համար, սա ճշմարիտ է, մէկ ծիծաղ էր, որովհետև դու քեզ համար ուրախ ուրախ շվշվացնելով ման ես եկել ու ժամանակ անցկացրել: Բայց միևնոյն ժամանակ պէտքէ իմանաս, որ նա օրինակ տուեց մեզ, որ մենք անյայտ տեղերում էլած ժամանակ, ինչքան կարելի է, զգոյշ և արթուն լինենք մեզ պահպանելու համար:

Մենք յետ դառանք նաւի մօտ և անցկացրինք էն կղզում մնացած օրը: Արեգակի դուրս գալու ժամանակ, մենք գնացինք յառաջ և երեկոյեան վեր եկանք մի կղզում, որտեղ կային շատ հնդկա-

ընկոյզներ և կապիկներ (մայմուններ):
 Եւս կենդանիները երբ որ մեզ անսան
 թէ չէ՛, սկսեցին մեզ վերայ հնդկաւը-
 կոյզներ զցել: Մենք հրացաններ արձա-
 կեցինք և հեռացրինք նորանց և յետոյ
 սկսեցինք հաւարել էստեղ բաւական
 հնդկաւընկոյզներ:

Շգնաւորի հետ խօսալուց յետոյ, շատ
 տխուր էի և էս պատճառով նստեցի
 նաւի մի սենեակում ձեռքիս վերայ թեր-
 ված մտածելով: Եւստեղ կային նաւա-
 պետը և ճանապարհորդը, որն խփեց
 նաւապետի ուսին և ասեց:

Ինչու ես էսքան տխուր, եղբ'այր, էն-
 պէս մտքի մէջ ես մոլորուած, որ հէնց
 կարծես թէ նաւը փշրված լինի կամ
 աւաղի վերայ նստած: Միշտ չ'պէտքէ
 լռութիւնով և տխրութիւնով անցկացնել
 ժամանակը, այլ պէտքէ ասել, խօսել և
 ուրախանալ: Գու խօ՛մ չես կարող բո-
 լոր ցաւերի համար մտածել: Եւ ես
 չեմ հաւատում, որ մէկ մարդ ունենայ

էնքան ցաւեր, որքան ես ունիմ:

Ե՛հա՛ կ'պատմեմ՝ քեզ մի բան
 միայն լսիր Եւս ապետը թափ
 տուեց իրա զլուկը համաձայնութեան և
 լսելու նշան ցոյց տալու համար:

Եւս և իմ եղբայրը մի տաւարած մար-
 դու որդի էինք: Փոքր ժամանակից յետոյ
 հայրս մի թանգազին դանձ գտնելով հա-
 բտացաւ: Մի քանի ժամանակից յետոյ
 եղբայրս կորաւ և հայրս էլ աղքատացաւ
 և շատ նեղութիւններ ու պակասութիւն-
 ներ էր քաշում: ,,Իմ որդի, Եստուած
 ինձ պատժում է միայն նորա համար, որ
 ես միանգամ նախանձուելով, փախցրի
 մէկ քնած ծծմորից նորա պահած երե-
 խային և զրի նորա տեղ իմ որդուն մի-
 այն էս մտքով, որ իմ որդին հարուստ
 լինի: Իսկ փախցրած երեխային ես կրթե-
 ցի ինձ մօտ: Բայց վախեցի, որ չ'լինի թէ
 նա յայտնի ուրիշներին իմ գտած դան-
 ձը, էստուր համար տարայ և թողեցի
 նորան մի կղզում Եստուծոյ կամօքին թո-

ղելով : Ենչևս սո մացրո շնաց մացրո
 • Եստուծոյ բարկութիւնը երեւի իմ հօր
 մեղքի պատճառով էր ինձ վերայ հաս-
 նում : Երբ որ տեսայ, որ ինձ ամեն կող-
 մից տարապաղուութիւններ են պատա-
 հում, թողցի իմ հայրենիքը ու նաւի
 մջ ծառայ դարձայ : Բայց էստեղ էլ
 իմ բաղդս չբացուեց : Մի քանի ժամա-
 նակ նաւի մջ ծառայելով, ընկայ կղզիա-
 րնակ մարդակերների . . . ձեռքը . . .

Բայց էստեղ ես կտրեցի իմ պատմու-
 թեան թելը :

Երտասուքը թափվում էր աչքերիցս
 և ես էլ ընկնելով իմ հօր խտիտը, տխուր
 սրտով բացականչեցի : Իմ տարապաղտ
 հայր, դու տեսնո՞ւմես քո առաջ, քո
 սիրելի որդուն, ներիր՝ ինձ, ներիր՝ որ
 էջքան նեղութիւններ եմ տուել քեզ :

Նա զարմացած մտիկ տուեց ինձ վերայ
 պզտոր աչքերով և կամենում էր բան
 ասել, բայց խնկոյն փակեց աչքերը յա-
 լիանան :

Ես միջոցին ծովի աւազակներից մեկը
 նաւի սենեակը վազելով դուայ, կրակ,
 կրակ, ազատվեցէք, ազատվեցէք : Եւ
 հաղեւ թէ ես կարողացայ իմ հօր նա-
 լից իմ նաւը անցկենալ, տեսայ, որ կրակը
 սաստիկ բռնելով վառօդի սենեակը, էն
 պէս բարձրացրեց նորան դէպի երկինք, որ
 յետոյ ցած ընկնելով, իրվեց մինչև ծովի
 տակը :

Ահա իմ հօր թշուառ կեանքի հետե-
 անքը, որ մի ժամանակ ունէր լաւ, հա-
 բուստ ու նախանձելի վիճակ, աւելացրեց
 աւազակը իրա պատմութեան հետ :

Իմ հօր վախճանելուց յետոյ, ես հան-
 դատութիւն չունէի, խղճմտանքս ցաւեց-
 նում էր ինձ և միշտ ասում, որ ես հայ-
 բասպանեմ : ,,Մեծե՛ալ տաւարած, բա-
 ցականչեցի ես երբեքս բարկացած ժամա-
 նակս, դու գրկեցիր ինձ իմ հօրից և
 աւազակ շինեցիր : Իսկ եթէ իմ մարդկե-
 րանց հսկողութիւնը չլինէր ինձ վերայ,
 ես արդէն իմ կեանքը կվերջացնէի ինքնա-

պանութիւնով:

Մի անգամ մենք պատահեցինք մի նաւի կամենում էինք մօտենալ և կանգնացնել նորան: Արբ որ մենք հասանք նորան, բացականչեցի՝ կանգնիր, ո՞վ է էդ նաւի մէջ գնացողը: Բայց երբ որ նաւից պատասխանելու տեղ հրացաններ դցեցին, էն ժամանակ մենք վճռեցինք, որ նորանց վերայ թափվենք և ջարդենք նորանց: Աստեղ մէկ ուրիշ տեսարան էր երևում: Կապոյտ երկինքը պատել էր թանձր ու սև ամպերով, գիշերը մութ էր և խաւար: Բարձրացաւ ծովի կատաղի բուրբ ու բորանը և յանկարծ սաստիկ քամին փչելուց ու նաւի սիւների ճռճուալուց, չքրթալուց ականջներս խլացան և սաստիկ դլուխս ցաւելով, յուսահատուած ընկայ ծովի մէջ: Առաւօտը ես երեւցի էն կղզու ամուս, որտեղ քո օգնութիւնով փոքր ինչ թեթևութիւն ստացայ: Բայց էլի կայ իմ սրտիս մէջ մի ծածուկ բան, որ ինձ հետ պէտքէ տա-

նեմ գերեզման:

— Այդ ինչ բանէ, հարցրի ես նորան:

— Աթի դու կամենում ես իմանալ նորան ուրեմն ըլիք. ես սիրում էի և ունէի մի որդի, Բայց չէի կամենում, որ նա իմանար իմ գործի պատճառը: Ահա ինչի համար է, որ պահպանում եմ էս բանը:

Աս միջոցին մենք զարմացանք թնդանօթի արձակվելու վերայ, որ կրկնվեց երկու անգամ ու մենք նկատեցինք մէկ նաւ, որ ուղղակի դայիս էր դէպի կղզին: Աս բանը մեզ շատ զարմացրեց և ստիպեց մեզ, որ մենք թողնենք մեր խրճիթը, չմտիկ տարով, որ սաստիկ անձրև էր գալիս ու դուրս դանք նորանց տեսնելու:

Ընկեր, բացականչեցի ես. էս իմ նաւն է: Բայց որոտման սաստիկ զոռալը խլացրեց իմ խօսքերը ու խորտակեց աւաղակին՝ գցելով քարի կոտորների հետ ծովի անդունդը, էնպէս որ ես հազիւ թէ կա-

բողացայ ազատուել:

Երբ որ նաւը մտեցաւ կղզուն, զցեց խարխիսը ու կանգնեց նորա ծոցում:

Ամենից առաջինը, որ ես տեսայ, նա ծեր նաւապետն էր: Նա ընկաւ իմ խտիտը, համբուրեց ինձ ու մի քանի բուսկներից յետոյ, քաղցր ժպտով հարցրեց ինձ:

— Հմպա, ինչպէ՞ն էին կացինը և սղօցը:

— Ըտա լաւ էին, պատասխանեցի ես Ճշմարիտն ասեմ, ես շատ անգամ եմ յիշոց տուել քեզ, որովհետև դու ինձ մենակ էիր թողել կղզում և յետ եկել:

— Եթէ էդպէս չ'ընէր, մենք անպատճառ ծովի աւազակներին զերի պէտքէ զառնայինք:

Եւ նա պատմեց ինձ իրա կոխը, որ արել էր ծովի աւազակների հետ ու ջրի տակը խրել նորանց նաւը :

Եհնա պարոննե՛ր էն ամենը, ինչ որ

կարողացայ ձեզ պատմել, ասեց ճանապարհորդը հասարակութեանը, որ լսել էր նորա պատմութիւնը շատ սրտով:

Ինչ անցքերը, որոնք պատահել են ինձ էս պատմութեան մէջ, ես ամենևին չեմ մոռանալու և կաշխատեմ, որ մի ժամանակ լոյս աշխարհ դուրս բերեմ իմ բոլոր ճանապարհորդութիւնները:

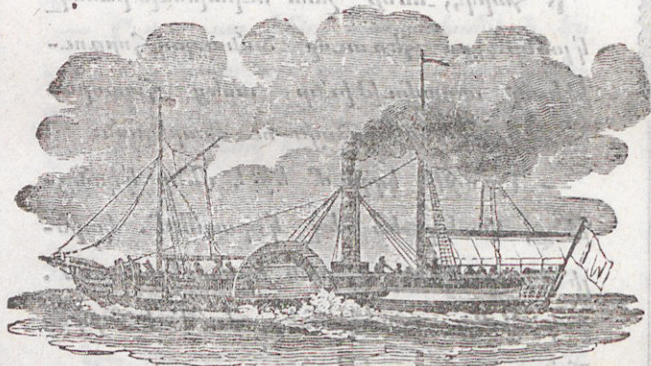
Ի հարկէ, մենք շատ ուրախութիւնով կ'ըսենք քո հեռաւոր ճանապարհորդութեան պատմութիւնը, ասեց հասարակութիւնը բարձրաձայն ու միաբերան:

— Առաջին կղզում եթէ մենք կ'կանդենք, կ'ստեղ ես ձեզ կ'պատմեմ. կարելի է, որ մի ուրիշ բան էլ աւելի ասեմ. իսկ հիմայ, բարեկամներ, ժամ է արդէն ճանապարհորդութեան:

Եղանակի գեղեցիկ ժամանակը մենք վերկացանք շուտով, կերանք փոքր ինչ

հաց ու պանիր ու զնացինք զէպի մեր
ցանկալի նպատակը:

Պ. Ե. Գ.

գինն զխանութի պիտանքի միամարտի
նով զգործի գնացիմի խոտու գնացիմի

Ըհնա ուրախութեամբ զնու՛մ ենք այստեղ
այն անիւ Պարոնների անուններն և ազգանուն-
ները, որոնք վաղորօք բաժանորդալիլը են եղել
մեր փոքրիկ աշխատութեան «նշուկացւոյ անց-
քի» ստացման:

№	ԻՆՉՈՒ	Օրինակ
1	Աւագ քահանայ Թադէոս Բու-	81
1	զաղեանց	6
2	Աբգար Ազամեանց	2
3	Առաքել Ծատուրեանց	12
4	Աղաբաբա Ապալեանց	5
5	Ատրախանայ օրիորդ տիկան ու-	88
1	սու մնարան *) . . .	82
6	Աղեքսանդր Արսէսեանց	12
17	Աւետիս Մնացականեանց, աղու-	88
3	լեցի . . .	82
8	Աղեքսանդր Քարանթարեանց	71
9	Աբգար Աշտրեանց Վանձակեցի	81
1	իլիւստրացի Գրաւարդ Մ քան ի	88
3	(*) Աւետիս Պ. Չաւան, Ղարեանց.	86

10	Բազուայ օրիորդական ուսումնարան *)	2
11	Բազուայ ծխական քահանայք	4
12	Բաղդասար Հահակեղանեանց	1
13	Գրիգոր Թումայեանց	4
14	Գրիգոր Աղամալեանց	2
15	Գրիգոր Այվալեանց	2
16	Գրիգոր Գիլդարեանց	2
17	Գեորգ Վիւրբչեանց	2
18	Գրիգոր Մարդուլեանց	2
19	Գրիգոր Մարդանեանց	1
20	Դաւիթ Փանիեանց Աղուլեցի	1
21	Եփրեմ տէր Մարտիրոսեանց, Գանձակեցի	1
22	Երեմեայ տէր Յովհաննէսեանց	1
23	Ջարմայր տէր Խաչատուրեան	1
24	Թովմաս Ամիրեանց	2
25	Թովմաս Փանիեանց, Աղուլեցի	1
26	Լիւթ վիկ Սերգէյեանց	3
27	Խրիստափոր Աիրեանց	4
28	Կարապետ Աղամեանց	1
29	Ղևոնդ Մարդարեանց Հուշեցի	1
30	Մովսէս Օհրապեանց	3

*) Ընծայումէ Պ. Սուքեւել Ճատուրեանց

31	Միքայէլ Հախումեանց, Հուշե	1
32	Մինաս Կաճկաճեանց	1
33	Մինաս Յարութիւնեանց	2
34	Մարտիրոս Բարամեանց	1
35	Մկրտիչ Վարդապետեանց	1
36	Միկիղ Հահակեղանեանց	4
37	Մատթէյ Մեանիկեանց	1
38	Յովհաննէս Գիլդարեանց	1
39	Յարութիւն տէր Պետրոսեանց	1
40	Յովսէփ Սողոմոնեանց Ղզղալեցի	4
41	Յովսէփ Սարգսեանց	1
42	Յովհաննէս Միրզա-Աւագեանց	2
43	Յովհաննէս Միրզաբէգեանց	1
44	Յարէթ Տէր Յակոբեանց	2
45	Յովհաննէս Ղարակոբեանց	2
46	Ներսէս Կրասիլնիկեանց	6
47	Ներսէս Տէր Ջաքարեանց Ղաւրիժեցի	3
48	Նուխույ Հայոց ուսումնարան *)	1
49	Պողոս Սարգսեանց	2
50	Պողոս Օհանջանեանց	2
51	Պետրոս Բաղդասեանց Հուշեցի	1
52	Ռափայէլ Պապուլեանց	2

*) Ընծայումէ Պ. Կարապետ Աղամեանց

53	Սարգիս Բաղդեանց, Ազուլեցի :	2
54	Սողոմոն Արասիլնիկեանց	2
55	Սարգիս Սահփանեանց Ազուլե.	1
56	Սողոմոն Մնացականեանց, Գան.	1
57	Սերգեյ Արասիլնիկեանց	2
58	Սերգեյ Վարչամեանց	2
59	Սերգեյ Մելքեանց	1
60	Օհանջան Հախումեանց	2
	Աշակերտք Ուսումնարանի.	03
61	Գարեգին Մելքե-Վարպեանց	1
62	Խաչակ Ապրեւեանց	1
63	Աստանդին Արասիլնիկեանց	1
64	Միքայէլ Ապրեւեանց	1
65	Միքայէլ Սարգսեանց	1
66	Յովհաննէս Արասիլնիկեանց	1
67	Նիկողայոս Ապրեւեանց	1
68	Տիգրան Մելքե-Վարպեանց	1
	Վրաշարք տպարանի.	04
69	Աւագ Միրզաջանեանց Շուշեցի	11
70	Միխայէլ Ազնաւորեանց Շամա.	31
71	Աւետիս Գասպարեանց Շուշե.	1

72	Բաղուայ Մարդասիրական Ընկերութիւն յանուն Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին Հայաստանի *) .	100
	ԳՈՒՐԱՅՑ.	
1	Մերազ Աջարեանց Շամախի.	1
2	Աղեքսանդր Բաճաթրեանց Շու.	1
3	Աղեքսանդր Աջարեանց Շամա.	1
4	Բախիշ Բարդամեանց Շուշե.	1
5	Գանիկէ Սարումեանց	1
6	Եղեարք աշակերտք Մելքոն Ա. Գասպար Սարամբեղեանց	2
7	Եզոր Աջարեանց Շամախեցի	11
8	Խաչատուր Մելքե-Վարպեանց	1
9	Յարութիւն Գաւթեանց Շամա	1
10	Յովհաննէս Բարանեանց	1
11	Ներսէս Սարումեանց, Արցախ	1
12	Սարգիս Ղուլիեանց	2

(*) Այս գրքերից Բաղուայ Մարդասիրական Ընկերութիւնը ընծայաբերութիւն է անկախ Ռուսաստանի զանազան աղգային ուսումնարաններին;

Յետոյ աւելացած թաղու քաղաքում

87

001

1	A. Байковъ	2
2	Եզոր Յովհաննէսեանց, Թէլու	2
3	Ըւեաիք Մամիկոնեան	1
4	Նիկողայոս Մամիկոնեան	11
5	Մատթէոս Մամիկոնեան	1
6	Իսահակ Մամիկոնեան	1
7	Կոստանդին Մամիկոնեան	1
8	Բարբարէ Ամբարդանեանց	1
9	Павелъ Меликъ-Бекляровъ	2
10	Ղաղար Մայիլեանց	2
11	Սամուէլ Բաղրեանց Էամախեցի	3
12	Երիստակէս Մեխլեանց Նուխեցի	1

Յ Ա Ն Կ

ՄԸՄՆ ԸՌՆՁԻՆՆԵՐ

Երէս:

Յառաջարան թարգմանչի	4
Յառաջարան անցքի	7
Գեանի տակի տներ	11
Մէկ այլատ ծեր մարդու և մէկ վայրենի աղջկայ հետ ծանօթանալս	21
Գիշերը բերդի մէջ	30
Երևոյթ (քաշք)	38
Վայրենի-բարերար	44
Իմ ազատուիլս	49

ՄԸՄՆ ԵՐԿԵՐՈՐԳ:

Իմ մենակութիւնը և խղճուկի հետ անակալ պատահումը	58
Խղճուկի երիտասարդութիւնը	74
Ծերի զարմանալի գաղտնիքը, որ յայտնեց խղճուկին	99
Վայրենեաց մօտ գերի գնալս և ազատուիլս	114
Վերջարանութիւն	148

U J 8

U J 8

1.
 2.
 3.
 4.
 5.
 6.
 7.
 8.
 9.
 10.
 11.
 12.
 13.
 14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.
 25.
 26.
 27.
 28.
 29.
 30.
 31.
 32.
 33.
 34.
 35.
 36.
 37.
 38.
 39.
 40.
 41.
 42.
 43.
 44.
 45.
 46.
 47.
 48.
 49.
 50.
 51.
 52.
 53.
 54.
 55.
 56.
 57.
 58.
 59.
 60.
 61.
 62.
 63.
 64.
 65.
 66.
 67.
 68.
 69.
 70.
 71.
 72.
 73.
 74.
 75.
 76.
 77.
 78.
 79.
 80.
 81.
 82.
 83.
 84.
 85.
 86.
 87.
 88.
 89.
 90.
 91.
 92.
 93.
 94.
 95.
 96.
 97.
 98.
 99.
 100.

U J 8

1.
 2.
 3.
 4.
 5.
 6.
 7.
 8.
 9.
 10.
 11.
 12.
 13.
 14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.
 25.
 26.
 27.
 28.
 29.
 30.
 31.
 32.
 33.
 34.
 35.
 36.
 37.
 38.
 39.
 40.
 41.
 42.
 43.
 44.
 45.
 46.
 47.
 48.
 49.
 50.
 51.
 52.
 53.
 54.
 55.
 56.
 57.
 58.
 59.
 60.
 61.
 62.
 63.
 64.
 65.
 66.
 67.
 68.
 69.
 70.
 71.
 72.
 73.
 74.
 75.
 76.
 77.
 78.
 79.
 80.
 81.
 82.
 83.
 84.
 85.
 86.
 87.
 88.
 89.
 90.
 91.
 92.
 93.
 94.
 95.
 96.
 97.
 98.
 99.
 100.

ՀՆԳՆԵՑԻՈՅ ԸՆՑՔԻ

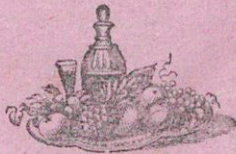
Գինն է 50 կոպ. իսկ հնդից աւելի գնող-
ների համար գեջումն կլինի 10%.

Օտարաքաղաքացիները կարող են յայտ-
նել իրանց ցանկութիւնը հետազայ հաս-
ցեով.

Въ Баку. Авакы Лазаревичу
Григорьеву.

Спроситъ въ Армянскомъ Училищъ.

Տպագրութեան համար սխառաստիւմի
Երգարան.

91

0004051

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0004051

